

Utan given hemvist

Barnperspektiv i den svenska asylprocessen

Lisa Ottosson

©Lisa Ottosson, Stockholms universitet, 2016
ISBN 978-91-7649-334-2

Tryckeri: Holmbergs, Malmö, 2016
Distributör: Publit
Copyright omslag: Yusuke Nagano

Till mina morföreltrar, Siri
och Alrik, med kärlek.

Ett stort tack

Tiden som doktorand går mot sitt slut. Arbetet med avhandlingen har varit ömsom lärorikt och lustfyllt, ömsom mödosamt och svårt. Ni är många som under de här åren på olika vis har bidragit och varit viktiga, och jag vill framföra mitt tack.

Först och främst, innerligt tack till er, barn och föräldrar, som lät mig bli del av era liv för en tid och som gjorde det möjligt att genomföra den här studien! Jag vill även rikta ett stort tack till mina övriga informanter, samt till Annelie Kungsman-Persson och Nicholas Smidhagen på Migrationsverket, som många gånger har bistått med sina kunskaper om organisationen.

En stor del av arbetet med avhandlingen genomfördes inom ramen för forskningsprojektet GRACE, som kom att bli en viktig plattform under mina första år som doktorand. Hans Andersson, Henry Ascher, Ulla Björnberg, Marita Eastmond, Helena Holgersson, Lotta Mellander, Live Stretmo, Malin Svensson och Mirzet Tursunovic, tack för uppmuntran och reflektioner på mitt arbete! Jag vill här också passa på att tacka mina doktorandkollegor från tiden vid Nordic School of Public Health (NHV). Malin Svensson, Johanna Andersson och Ylva Bjereld, särskilt tack till er! Tack också till NHV samt Europeiska flyktingfonden (ERF), som har finansierat merparten av avhandlingsarbetet. Andra finansörer som frikostigt har bidragit är Drottning Silvias Jubileumsfond, Stiftelsen Clas Groschinskys Minnesfond, Stiftelsen Kempe-Carl-grenska Fonden och Helge Ax:son Johnsons Stiftelse.

Den sista tiden som doktorand kom jag att tillbringa på Barn- och ungdomsvetenskapliga institutionen (BUV) i Stockholm, och jag vill rikta ett tack till Ann-Christin Cederborg som i egenskap av prefekt och handledare gjorde detta möjligt. Marita Eastmond, du har funnits med som handledare från projektets början. Ett varmt tack för att du så generöst har delat med dig av din kunskap och erfarenhet, för din noggranna läsning och dina värdefulla kommentarer. Och inte minst, tack för att du har förmedlat en orubblig tro på min förmåga! Stort tack också till dig, Anna Lundberg, för att du under processen osvikligt har bistått med både kunskap och stöd, och till dig, Isabell Schierenbeck, för goda råd i svåra stunder.

Även om en stor del av avhandlingen har skrivits hemma i min lägenhet, så har det betytt mycket för mig att tillhöra en stimulerande forskningsmiljö som BUV. Jag vill rikta ett tack till alla er som är verksamma vid institutionen för att ni har fått mig att känna mig välkommen. I synnerhet vill jag tacka mina nuvarande och före detta doktorandkollegor. Johanna Lindholm, Daniel Hedlund, Lina Lundström, Ulrika Winerdal, Magnus Loftsson och Sandra Karlsson, särskilt tack till er! Jenny Nilsson Folke, tack för läsning av text i slutet av avhandlingsarbetet. Tack också till Anna Ambrose, Ylva Ågren, Anna Gradin Franzén och Anna Åhlund, för stöd och pepp! Nihad Bunar och Karin

Aronsson, utan era kloka kommentarer på mitt arbete i samband med slutseminariet hade avhandlingen inte blivit vad den blev. Tack också till Ingrid Engdahl för hjälp med referenslistan, samt till Sonja Henriksson för tålmod och omtanke.

Det har varit roligt men krävande att skriva avhandlingens artiklar på engelska, och ni är många som har bistått med tips, råd och språkgranskning under dessa år. Miriam van der Valk, du har varit outhärlig. Tack min vän! Tanja Malo, Åsa Wahlström Smith, Patrick Hort, Melanie Griffiths, thank you! Jag har på slutet också haft förmånen att få min svenska text granskad av språkkonsulten Hanna Hallmén. Kristina Gustavsson, Rebecca Stern och Ulla M. Gabrielsson, tack för kritisk läsning av mina texter. Victoria Fareld, dig vill jag tacka både för konstruktiva kommentarer på avhandlingen och för att du och din familj så generöst har erbjudit mig logi i Stockholm. Tack också till dig, Johanna Lindholm, för att jag har fått bo hos dig under mina besök i staden.

I Göteborg har jag haft möjlighet, när jag inte har kunnat arbeta hemma, att använda Jorge Alcades lilla studio som skrivaryla. Många tack för detta, Jorge! Jag vill även tacka dig, Yusuke Nagano, för din fina illustration till bokens omslag.

Malin Svensson, du har stått mig allra närmast i arbetet med avhandlingen. Du har också kommit att bli en kär vän, och vi har delat såväl glädjeämnen som sorger. Varm kram till dig! Jag vill också tacka mina vänner utanför den akademiska sfären, för all uppmuntran och för att ni har fått mig att tänka på annat än avhandlingen under dessa år. Särskilt tack till dig, Erika Norrby, finare vän kan man inte ha!

Slutligen vill jag tacka min familj. Mamma Marine och pappa Stefan, er insats som barnvakter och moraliskt stöd har varit ovärderlig. Pernilla, Kristoffer, Andreas, lilla Smilla, tack för att ni finns! Mormor Siri och morfar Alrik, ni har alltid kärleksfullt ställt upp för mig på alla sätt som ett barnbarn kan önska sig. Den här boken är tillägnad er! Glauko, querido, du har funnits vid min sida under arbetet med avhandlingen, och har stöttat och uppmuntrat mig också när det har varit som svårast. Inte minst har du tagit dig an barnen på nätterna så att jag har fått sova. Obrigada, meu amor! Johannes, som bonusson har du länge varit en självklar del av mitt liv, stort tack för att jag får vara del av ditt. Noomi och Livia, älskade barn! Ni är det finaste som har hänt mig. Tack för att ni får mig att skratta, för att ni utmanar mig med era klokskaper, för all kärlek och framförallt, tack för att ni är ni!

Majorna, februari 2016

Förteckning över artiklar

Avhandlingen är baserad på följande artiklar:

Ottosson, L., Eastmond, M., och Schierenbeck, I. (2012). Safeguarding a child perspective in asylum reception: Dilemmas of children's case workers in Sweden. *Journal of Refugee Studies*, 26, 247-264. (Artikel I)

Ottosson, L., och Lundberg, A. (2013). 'People out of place'? Advocates' negotiations on children's participation in the asylum application process in Sweden. *International Journal of Law, Policy and the Family*, 27, 266-287. (Artikel II)

Ottosson, L., Eastmond, M., och Cederborg, A-C. (submitted). Assertions and aspirations: Agency among accompanied asylum-seeking children in Sweden. (Artikel III)

Artiklarna trycks med tillstånd av respektive förlag.

Innehåll

Förteckning över artiklar	vii
Kapitel 1. Inledning.....	11
Syfte och frågeställningar.....	13
Terminologi.....	14
Avhandlingens disposition.....	14
Kapitel 2. Tidigare forskning.....	15
Ett liv i tillfälligheten: betydelsen av ovisshet och väntan	15
Den goda berättelsen: trovärdighet och diskrepans.....	17
Den nationella ordningens diskurs: tvetydiga barn	18
Skolans betydelse för asylsökande barn.....	20
Den villkorade normaliteten	22
Sammanfattning av tidigare forskning.....	24
Kapitel 3. Den svenska asylprocessen: lagar, förordningar och riktlinjer.....	25
Kortare väntan: ett nytt sätt att arbeta.....	25
Asylprövning i ett europeiskt perspektiv: en kort översikt.....	26
Den svenska asylprövningen.....	27
Om barnperspektiv och barnets bästa i asylprocessen.....	30
Asylmottagande i ett europeiskt perspektiv: en kort översikt.....	32
Asylmottagande i Sverige.....	33
Asylsökande barns skolgång.....	33
Boende under mottagandetiden.....	35
Ekonomiska förutsättningar för asylsökande.....	36
Syssetsättning för vuxna	37
Vård.....	37
Kapitel 4. Teoretiska perspektiv och begrepp.....	39
Barndomssociologin och barns aktörskap.....	39
Praxisteori.....	41
Diskurs och icke-diskurs.....	41
Policy som process.....	42
Regler, normer och outtalad kunskap.....	42
Agens, reproduktion och förändring.....	45
Liminalitet och gränsöverskridande: asylsökande som tvetydig kategori	47

Kapitel 5. Metod och etik.....	49
Att förstå på djupet: det etnografiska perspektivet.....	49
Etiska ställningstaganden.....	51
Deltagande barn och familjer.....	53
Fältarbetet med barn och familjer.....	54
Relationen mellan barn och forskare.....	56
Forskningseffekter i kontakten med barn och familjer.....	57
Att "ge röst" åt barn.....	57
Datainsamling vid Migrationsverket och med juridiska ombud.....	58
Forskningseffekter i kontakten med tjänstemän och ombud.....	61
Analys och tolkning av materialet.....	61
Trovärdighet och validitet.....	62
Kapitel 6. Sammanfattning av avhandlingens artiklar.....	65
Safeguarding a child perspective in asylum reception: Dilemmas of children's case workers in Sweden.....	65
'People out of place'? Advocates' negotiations on children's participation in the asylum application process in Sweden.....	68
Assertions and aspirations: Agency among accompanied asylum-seeking children in Sweden.....	70
Kapitel 7. Avslutande diskussion.....	73
Praktikens dilemman.....	73
Barnperspektiv i praktiken.....	74
Tvetydiga barn.....	75
Agens som makt och mening.....	76
Att ha ett liv "som alla andra": betydelsen av tillhörighet.....	77
Teoretiskt bidrag.....	79
Framtida forskning.....	79
Summary in English.....	81
Introduction and aims.....	81
Data and methodology.....	82
Findings and discussion.....	83
Referenser.....	87
Bilaga 1. Informationsbrev till barn.....	98
Bilaga 2. Informationsbrev till vuxna.....	99

Kapitel 1. Inledning

Detta arbete handlar om asylsökande barn i familj och de omständigheter som de möter under asylprocessens gång. Med begreppet *asylprocess* avses i studien såväl asylmottagande som prövning. Avhandlingens tre artiklar har fokus dels på barnens egna erfarenheter som flyktingar och asylsökande, dels på tjänstemän vid Migrationsverket samt de juridiska ombud som bistår asylsökande i prövningen av deras skyddsbehov. Avhandlingen bygger på ett etnografiskt fältarbete som genomfördes under åren 2008–2010 i ett av Migrationsverkets upptagningsområden.

Krig och konflikter, ekonomiska och politiska omvälvningar samt annat som har gjort det svårt för människor att leva kvar i sina ursprungsländer har de senaste decennierna medfört omfattande folkomflyttningar i många delar av världen. Som en följd bland annat av det utdragna kriget i Syrien och den svåra situationen i Afghanistan översteg år 2014 för första gången sedan andra världskriget antalet människor på flykt 50 miljoner (UNHCR, 2015). Ett år senare var siffran drygt 60 miljoner. De flesta flyktingarna befinner sig i världens utvecklingsländer, som internflyktingar eller i närområdet till sitt ursprungsland. Emellertid ökar även antalet personer som söker asyl i europeiska länder, ofta efter ytterst riskabla och kostsamma resor. Barn kan i detta sammanhang anses vara speciellt utsatta, och ensamkommande barn i synnerhet har på senare tid fått stor uppmärksamhet i offentlig debatt och forskning, både i Sverige och internationellt. I Sverige, liksom i andra mottagarländer, är den största gruppen asylsökande barn dock barn i familj, vars situation mer sällan har kommit att stå i fokus (White, Laoire, Tyrrell och Carpena-Méndez, 2011). Ett undantag är debatten om de ”apatiska barnen”, vilken rörde de asylsökande barn som i mitten av 2000-talet utvecklade ett så kallat uppgivenhetsyndrom när deras asylprocess blev långdragen och de fick upprepade beslut om avslag. Barnens tillstånd kännetecknades av nedsatta funktionsförmågor vilket yttrade sig som passivitet och kontaktlöshet (Socialstyrelsen, 2013; för en översikt se Ascher och Hjern, 2013). Efter en lång och intensiv debatt, samt påtryckningar från allmänhet och olika organisationer, inte minst företrädare för Svenska kyrkan, införde riksdagen 2005 en tillfällig lag (SFS 2005:762) som beviljade tillfälliga eller permanenta uppehållstillstånd till många av dessa barnfamiljer.

Händelserna blottade den spänning som finns i all flyktingpolitik mellan människors rätt att söka fristad och staters önskan att reglera invandringen (Eastmond, 2010). Denna motsättning mellan olika principer kommer i en

svensk kontext bland annat till uttryck i förarbetena till utlänningslagen (regeringens prop. 1996/97:25) där lagstiftaren slår fast att det fokus som ska ligga på barnets bästa i asylprövningen inte får innebära att statens möjligheter att begränsa invandringen undergrävs. Samma spänning återfinns i mottagandet av asylsökande, som både kännetecknas av omsorg och välfärd och av kontroll och reglering (Watters, 2008). Å ena sidan har mottagandesystemet sedan 1990-talet gått mot en ”normalisering” (SOU 2009:19, sid. 76, citattecken i original), med ambitionen att asylsökande ska ha tillgång till lämpligt boende i reguljära bostadsbestånd och kommunala tjänster som förskola, skola och sjukvård. Barnperspektivet är en central del av denna ordning. Å andra sidan understryks att asylsökandes vistelse i landet är ”villkorad”, och att den normalitet som de har rätt till därför inte kan ha samma innebörd som den som tillfaller landets medborgare (SOU 2009:19, sid. 84), en uppfattning som bland annat manifesteras i det knappa ekonomiska bistånd som asylsökande får (Andersson, Ascher, Björnberg och Eastmond, 2010). Barns position i asylprocessen är beroende av hur olika aktörer uppfattar och navigerar mellan dessa principer. Motsättningen dem emellan har därför varit en viktig utgångspunkt i arbetet med avhandlingen.

Barn var länge osynliga i forskning om migration. Det fanns tidigare en tendens, menar Dobson (2009), att begreppsloggöra barn i migrerande familjer som ”bagage” till föräldrarna, och därmed underskatta, eller negligera, barns roll och aktiva medverkan i olika migratoriska processer (se även White m.fl., 2011). Barn och barns perspektiv har emellertid under senare år kommit att stå alltmer i fokus för migrationsforskning, och barn har lyfts fram som aktörer i en globaliserad värld (Bak och von Brömssen, 2013). Samtida forskning, konstaterar Bak och von Brömssen (2013), framhåller barn bland annat som invandrare och utvandrare, som del av en diaspora samt som deltagare i transnationella nätverk. De anser att man därmed kan tala om en ”begynnande barndomsvändning” inom området (sid. 23). En rad studier har gjorts om så kallade ensamkommande barn och unga och deras villkor både i Sverige och internationellt (se exempelvis Kohli, 2006; Crawley, 2011; Stretmo, 2014; Wernesjö, 2014). Bland annat belyser brittisk forskning hur synen på barn som passiva offer resulterar i att ensamkommande ungdomar som framhåller sig själva som politiskt aktiva i ursprungslandet misstänkliggörs i asylutredningen och anses ljuga om att de är barn. På så vis kan rådande föreställningar om barn, paradoxalt nog, föra med sig sämre möjligheter för dem än för vuxna att få permanent uppehållstillstånd (Crawley, 2011; se även Crawley, 2006; 2010). Annan forskning har uppmärksammat vikten av skolan för asylsökande barn, både ensamkommande och barn i familj. Där framkommer att skolgång är en viktig källa till välbefinnande för den här gruppen unga människor, inte minst för att skolan erbjuder en struktur och trygghet som barnen kan sakna i den tillfällighetens vardag som asylprocessen utgör (Candappa, 2000; Hek, 2005; Bunar, 2010; Svensson och Eastmond, 2013). Det finns även ett antal studier om barnperspektivet i asylmottagande och prövning som synliggör att

bestämmelser om barnets bästa har ett begränsat genomslag i praktiken, och att fokus på invandringskontroll i allmänhet ges företräde i europeiska mottagarländer (Candappa, 2000; Hek, 2005; Schiratzki, 2005; Giner, 2007; Nilsson, 2007; Vitus och Lidén, 2010; Lundberg, 2011). Forskare som har studerat barnperspektivet i en svensk kontext (se exempelvis Schiratzki, 2000; 2005; Nilsson, 2007; Lundberg, 2011) har funnit att begreppet *barnets bästa* i praktiken inte tycks påverka hur tjänstemän ser på barns och deras familjers skäl för asyl. Det enskilda barnets situation och eventuella asylskäl utreds sällan, fastän barn precis som vuxna enligt svensk lag har rätt att få en noggrann utredning gjord av sina asylskäl. Detta kan enligt Schiratzki (2005) bero på att bedömningen av barnets bästa görs med utgångspunkt i de specifika exempel som ges i lagens förarbeten och vägledande praxis, trots att barnets bästa enligt rättsvetenskapen är ett öppet begrepp som ger utrymme för nya tolkningar. Lundberg (2011) finner i en studie att den vanligaste användningen av begreppet tycks vara vid avslag på asylansökan, då det konstateras att beslutet inte strider mot barnets bästa. I studien framkom även att barn sällan kommer till tals på det vis som riktlinjer i lag och policy fordrar (se även Nilsson, 2007). I endast 12 av 102 beslut fördes ett resonemang om barnets bästa utifrån det enskilda barnets situation.

Syfte och frågeställningar

Avhandlingen är ett bidrag till det forskningsområde som belyser asylmottagande och prövning utifrån begreppen *barnperspektiv* och *barns perspektiv*. Syftet med arbetet är att fördjupa bilden av barns position i asylprocessen. Detta görs genom att dels studera barnens egna erfarenheter, dels undersöka hur ett par av fältets nyckelfigurer uppfattar och bemöter asylsökande barn i familj. Dessa aktörer, barnhandläggare inom mottagandet och juridiska ombud inom prövningen, har valts på grund av den särskilda uppgift de har att företräda barn och barns intressen inom sina respektive verksamheter. Utifrån avhandlingens övergripande syfte har jag valt följande frågeställningar:

Hur tolkas och implementeras barnperspektivet i Migrationsverkets mottagningsverksamhet? Vilka dilemman kännetecknar tjänstemännens arbete och hur förhåller de sig till dem? (Studie I)

Vilken betydelse har barnperspektivet i den svenska asylprövningen? Hur ser juridiska ombud på sin uppgift att företräda barn i familj, och hur betraktar de begreppet barnets bästa och barns rätt att höras? (Studie II)

Hur upplever barn i familj situationen som asylsökande och hur försöker de bemästra de omständigheter de möter? Hur ser barnens aktörskap ut inom ramen för det sammanhang som asylprocessen utgör? (Studie III)

Terminologi

Återkommande begrepp i avhandlingen är *asylsökande*, *flykting*, *barn*, *unga*, *barnperspektiv*, *barns perspektiv*, *aktörskap*, *agens*, *informant* och *deltagare*.

I avhandlingen använder jag begreppet *asylsökande*, i enlighet med utlänningslagen, för personer som söker uppehållstillstånd men som ännu inte har fått slutligt besked på sin asylansökan. Termen *flykting* omfattar i avhandlingen personer som i beslut från Migrationsverket eller annan instans har fått flyktingstatus, men även personer som fått uppehållstillstånd på andra grunder. Begreppet används också synonymt med termen *asylsökande*. Detta skiljer sig således från termens juridiska bruk där användandet är begränsat till personer som fått flyktingstatus. I avhandlingen använder jag begreppet *flykting* även för personer som flytt från sitt ursprungsland eller sin hemort, men som av olika skäl inte har sökt asyl i något annat land.

För de deltagare i studien som är under arton år använder jag omväxlande begreppen *barn* och *unga*. En majoritet av deltagarna var, eller blev under studiens gång, tonåringar. De hänvisade emellertid oftast till sig själva som barn snarare än ungdomar vilket dels kan ha språkliga förklaringar, dels kan bero på kulturella föreställningar om hur länge man är barn.

I avhandlingen skiljer jag mellan begreppen *barnperspektiv* och *barns perspektiv*, där *barnperspektiv* avser ett barns situation tolkad av vuxna (Halldén, 2003). Detta begrepp omfattar alltså inte nödvändigtvis barns egna utsagor, utan kan vara en vuxens uppfattning om vad som är bra för barn. Begreppet *barnperspektiv* kan i sammanhanget även syfta på de lagar, regler och riktlinjer som lyfter fram betydelsen av barnets bästa och barns rätt att höras i asylprocessen. *Barns perspektiv* däremot bygger på sådant som förmedlas till forskaren av barnet självt, även om också detta tolkas av forskaren och därmed inte kan sägas vara barnets "autentiska" röst.

I studien används begreppen *aktörskap* och *agens* synonymt för att beskriva barns och vuxnas "sociokulturellt medierade förmåga att handla" (Ahearn, 2001, sid. 112, min övers.). Dessa termer beskriver jag mer utförligt i avhandlingens teorikapitel. Begreppen *informant* och *deltagare* används synonymt för att beteckna de personer som deltog i studien.

Avhandlingens disposition

Inledningsvis går jag igenom tidigare forskning på området, varpå jag ger en översikt av gällande lagar, förordningar och riktlinjer. Sedan diskuterar jag avhandlingens teoretiska utgångspunkter samt metodologiska och etiska aspekter av arbetet. Innan slutsatserna kommer därpå sammanfattningar av avhandlingens tre artiklar. Slutligen följer en sammanfattning av avhandlingen på engelska.

Kapitel 2. Tidigare forskning

I detta kapitel beskriver jag den tidigare forskning som är relevant för avhandlingen. Avhandlingens delstudier berör dels mottagandefrågor, vilket bland annat inbegriper boende, ekonomi och skola, dels asylrättsliga frågor. Studien spänner därmed över ett brett fält och det här kapitlet syftar till att ge en övergripande kunskapsöversikt snarare än en heltäckande bild av området. Kapitlet bygger på ett antal teman som utifrån en genomgång av befintlig litteratur har bedömts vara centrala för fältet och som kan bidra till att belysa asylsökande barns situation. I kapitlet behandlar jag därför inte enbart forskning om asylsökande barn i familj, utan även litteratur om vuxna asylsökande samt så kallade ensamkommande barn och unga. Avsnittet om skolans betydelse för asylsökande barn inbegriper också forskning om den större gruppen *nyanlända elever*. Begreppet omfattar barn och unga som har invandrat till Sverige i skolåldern, och som saknar grundläggande kunskaper i svenska språket (Bunar, 2010, sid. 17). Kategorin utgörs alltså av såväl asylsökande barn som barn med olika former av uppehållstillstånd. Även papperslösa barn räknas till denna grupp.

Inledningsvis beskriver jag forskning om den ovisshet och väntan som präglar asylprocessen, samt betydelsen av ”den goda berättelsen” i asylprövningen. Därefter behandlar jag diskurser om asylsökande, vuxna och barn, varpå jag diskuterar forskning om skolans betydelse för barnen samt forskning om de villkor som barn och familjer möter i asylmottagandet i Sverige och andra länder.

Ett liv i tillfälligheten: betydelsen av ovisshet och väntan

Det område som benämns *flyktingforskning* dominerades under lång tid av ett ensidigt fokus på förmenta ”brister” hos asylsökande och flyktingar som ansågs kunna försvåra deras anpassning till svenska förhållanden. Exempelvis lades stort fokus vid trauman och skador som individen kunde bära med sig från ursprungslandet. Detta medförde en tendens att osynliggöra betydelsen av strukturer och villkor i det mottagande samhället (Eastmond, 2004; Andersson m.fl., 2010). Senare tids forskning visar emellertid att förhållandena i

mottagarlandet har minst lika stor betydelse för de asylsökandes välbefinnande som de omständigheter som rådde före flykten (Andersson m.fl., 2010). Europeiska mottagarländerns flyktingpolitik präglas sedan mitten av 1990-talet av en restriktiv hållning. Samtidigt har man sett en ökad ohälsa hos asylsökande som står i relation till väntetidens längd och osäkerhet, vilket har resulterat i att studier i större utsträckning har kommit att belysa asylprocessens villkor. Forskningen pekar bland annat på betydelsen av den väntan som ofta genomsyrar de asylsökandes vardag. Att inte veta hur utfallet av asylansökan blir medför en fundamental ovisshet om framtiden, och denna ovisshet blir än mer påtaglig av det faktum att det inte finns några tidsramar som anger när den sökande kan förvänta sig besked (Rosengren, 2009; Andersson m.fl., 2010). Griffiths (2014) synliggör i sin forskning hur asylsökande kan uppleva att livet sätts i parentes under mottagandetiden, eftersom deras tillfälliga sociala status gör att de saknar möjlighet att planera framtiden. Något som ytterligare försvårar deras möjligheter är den dubbla ambition som präglar svenskt asylmottagande. Målet är att samtidigt förbereda de asylsökande på att återvända till sitt hemland och på integration i det svenska samhället (SOU 2009:19). Myndigheternas mål till trots tenderar de asylsökande så småningom att antingen fokusera på sin integration, eller resignera (Brekke, 2004). Slavnic (2000), som under en tid följde ett antal bosnienkroater som fick ett så kallat tillfälligt uppehållstillstånd, beskriver i sin studie hur den särskilda temporalitet som ett sådant utgör påverkar och formar de asylsökandes vardag. Det ständigt närvarande hotet om slutlig utvisning, den ovissa framtiden och de påtvingade institutionella ramarna (till exempel förläggningsboendet) som flyktingarna levde under formade deras tillvaro och resulterade i känslor av hopplöshet, rädsla och obehag. Studien illustrerar emellertid även hur flyktingarna fann olika sätt att utöva agens, inte minst genom att göra motstånd mot de planer på repatriering som svenska myndigheter hade.

Annan forskning illustrerar den misstro som asylsökande kan uppleva gentemot de myndigheter som hanterar deras ärende, inte minst då asylprocessen blir utdragen med ett eller flera överklaganden (se t.ex. Norström, 2004; Whyte, 2011; Griffiths, 2014). Studier visar att många asylsökande betraktar systemet som slumpartat och irrationellt; den juridiska bedömningen uppfattas ofta vara behäftad med direkta felaktigheter och upplevs inte som transparent och rättssäker. Det saknas många gånger möjlighet för den asylsökande att försäkra sig om att det egna fallet får en rättvis bedömning, och det kan vara svårt att skapa sig en uppfattning om huruvida det juridiska biträde man har tilldelats är tillräckligt engagerat och besitter kompetens för uppdraget. Vidare är det ofta svårt för asylsökande att få adekvat information om hur prövningen går till och vad som krävs för att få uppehållstillstånd (Andersson m.fl., 2010). Whyte (2011), som har studerat det danska asylsystemet, föreslår att olika typer av ovisshet är en av asylprocessens centrala mekanismer, som leder till stor frustration och begränsar de asylsökandes möjligheter till agens inom strukturen.

Den goda berättelsen: trovärdighet och diskrepans

En rad vetenskapliga perspektiv på asylprövningen, inte minst antropologiska, synliggör vikten av att den asylsökande konstruerar sin berättelse på ett visst sätt för att framstå som trovärdig, vilket är centralt i sammanhanget. Gibb och Good (2014) betonar i sin forskning om språkets och tolkarnas betydelse i asylprövningen att tolken i detta sammanhang aldrig kan vara enbart en osynlig förmedlare, vilket de menar ofta efterfrågas i en juridisk kontext (se även Maryns, 2006; Keselman, 2009; Fioretos, Gustafsson och Norström, 2014). Forskarna belyser den komplexitet som kännetecknar tolkarbetet, inte minst genom de skiftande förväntningar tolken har på sig i olika sammanhang. Medan vissa aktörer förväntar sig att tolken ska översätta det som sägs ordagrant, har andra främst önskemål om att få klarhet i ordens innebörd. Den fragmentering av flyktingens utsaga som krävs för att tolken ska kunna göra sitt arbete, konstaterar forskarna, kan innebära en nackdel för den asylsökande som lätt förlorar tråden i sin berättelse och som en följd av detta kan få sin trovärdighet ifrågasatt.

Trovärdighet, i sin tur, har en avgörande betydelse inom asylprövningen. Brittiska forskare som har studerat betydelsen av sanningsbegreppet inom asylprocessen illustrerar hur flyktingen förväntas komma ihåg specifika detaljer i en viss ordning, kunna återge en sammanhängande och identisk berättelse flera gånger i följd samt förse myndigheterna med ”rätt” bevis och vittnesmål för att styrka sin berättelse och identitet (Coffey, 2003; Feder, 2010; Griffiths, 2012a; se även Griffiths, 2012b om betydelsen av identitet inom asylsystemet). Den asylsökande förväntas även ha kännedom om till exempel födelsedatum eller datum för föräldrarnas giftermål; många asylsökande, finner Griffiths (2012a), föredrar att gissa eller hitta på uppgifter de inte känner till, eftersom de annars löper risk att skapa diskrepanser, eller luckor, i sin berättelse. Dessa kan komma att diskreditera den asylsökande och därmed hans framställning av sig själv som flykting (se även Norström, 2004; Rosengren, 2009). Det kan också saknas förståelse hos tjänstemän för omständigheter som kan leda till att man glömmer eller inte kan återge detaljer (Herlihy, 2010; 2012). Det tycks istället finnas en tendens att ”räkna” diskrepanser, det vill säga aktiva försök att påvisa glapp och/eller friktion i den asylsökandes berättelse, och att betrakta dem som tecken på att den asylsökande talar osanning (Griffiths, 2012a). Forskare menar att de till synes orimliga krav som ställs på flyktingens berättelse kan betraktas som en del av den misstroendekultur (Finch, 2005) gentemot asylsökande som finns i många mottagarländer och som illustreras av de diskurser som finns om gruppen (se även Watters, 2007; White m.fl., 2011; Whyte, 2011; Stretmo, 2014).

I en forskningsrapport konstaterar svenska UNHCR (Feijen och Frennmark, 2011) att den svenska asylprövningen ger de asylsökande goda möjligheter till en rättvis bedömning av sina asylskäl. Samtidigt synliggörs i rapporten emellertid en rad brister, inte minst vad gäller transparens, som författarna

anser behöver åtgärdas (se även Andersson m.fl., 2010). Även andra forskare har påtalat otillräckligheter i svensk asylprövning. Bland annat fann Rosengren (2009) i en studie om asylsökande familjer och ensamstående att myndigheternas förhållningssätt kännetecknades av ett starkt ifrågasättande inte minst av de olika bevis de asylsökande presenterade hos Migrationsverket. Som exempel nämner hon det faktum att myndigheten inte godtog id-handlingar som var godkända i de asylsökandes ursprungsländer. Hon belyser även det paradoxala i att det i Migrationsverkets ögon diskrediterar asylsökande att de har tagit sig in i Sverige med hjälp av smugglare, trots att detta för de flesta är den enda möjligheten att genomföra sin flykt. I en detaljerad granskning av ett enskilt asylärende visar Norström (2004) hur viktiga aspekter av asylprövningen, såsom en korrekt analys av den sökandes fruktan, eller tillämpningen av tvivelsmålets fördel, tycks beroende av den enskilde tjänstemannens kompetens och integritet. Det är därför svårt, menar hon, att objektivt avgöra om asylprocessen är rättssäker. Handläggningen i det fall hon undersökte, en man vid namn Ahmed, präglades enligt Norström av en uppenbar brist på tillit gentemot den asylsökande. Detta resulterade bland annat i att vissa av Ahmeds uppgifter om tortyr inte kom att undersökas (se även Feijen och Frennmark, 2011).

Den nationella ordningens diskurs: tvetydiga barn

Flyktingskapets betydelse för individen formas inte enbart av de erfarenheter som har gjorts i ursprungslandet och under tiden på flykt, utan även av internationell och nationell lagstiftning kring gränskontroll och asylrätt, som tillsammans med strukturella betingelser i mottagarlandet reglerar flyktingarnas möjligheter att bli inkluderade i sitt nya hemland. Till dessa betingelser hör i hög grad de diskurser, eller samtalsordningar (Foucault, 1993), som råder i mottagarlandet och resten av världens stater. Diskurser om asylsökande produceras inom ramen för det som Liisa Malkki (1995, sid. 5) hänvisar till som ”den nationella ordningen” (min övers.), vilket handlar om den moderna människans världsbild, där nationalstaten är den naturliga hemvisten (Bauman, 1990). Malkki belyser det sätt på vilket nationalstaten, med tillhörande territorier och platser, tycks vara en given utgångspunkt i tal om identitet och tillhörighet, och påpekar att flyktingskap i denna ordning blir en anomali, eftersom individen existerar utanför systemet (se även Douglas, 1966; Donà och Veale, 2011; Wettergren och Wikström, 2014). Denna ovilja eller oförmåga att hantera dem som ”inte tillhör” bör ses mot bakgrund av det faktum att nationalstaten och dess befolkning, i motsats till vad dess företrädare hävdar, är en relativt ny och föränderlig institution (Balibar och Wallerstein, 2002). Balibar talar i detta sammanhang om ”fiktiv etnicitet” (sid. 26), vilket innebär att de befolkningar som innesluts i en nation framställs som om de utgjorde en naturlig gemenskap med en gemensam identitet vad gäller ursprung, kultur

och intressen, trots att så inte är fallet (se även Andersons klassiska formulering om nationen som den föreställda gemenskapen, 1993). Inom ramen för denna logik utgör flyktingen ett hot mot det internationella systemet av stater, och de föreställningar som råder om flyktingar och flyktingskap kan ses som ett försvar av den rådande ordningen. Denna verklighetssyn manifesteras bland annat genom en tilltagande ”säkerhetisering” (Huysmans, 2006; Fassin, 2011; Léonard, 2011) av migrationspolitiken inom Europeiska unionen, vilken innebär långtgående åtgärder för att hindra människor att söka asyl, såsom visumrestriktioner och gränskontroller, men i vissa länder även illegala handlingar som så kallade ”pushbacks” (Nyberg, 2014). Pushbacks är en kollektiv avvísning av människor tillbaka över den gräns de har passerat.

Det finns emellertid även alternativa diskurser, som kan förefalla paradoxala, där flyktingar istället framställs som ”maktlösa och mållösa” (Malkki, 1995; O’Connell Davidson och Farrow, 2007) och som en grupp vars enda betydelsefulla egenskap är att de är flyktingar. Dyliga framställningar av asylsökande, i forskning och praktik, tycks nära förbundna med genus och ålder. Medan vuxna män ofta beskrivs som huvudaktörer, skildras kvinnor och barn som apolitiska ”bihang” beroende av en vuxen mans skydd (O’Connell Davidson och Farrow, 2007; Dobson, 2009). Asylsökande barn konfronteras även med rådande föreställningar om skillnader mellan vuxna och barn, varvid barn ofta framställs som passiva och inkompetenta vilket resulterar i en tendens att trivialisera och underskatta deras förehavanden (Morrow and Richards, 2002; Halldén, 2007). Denna tendens att framställa barn som sårbara och beroende kan skapa ytterligare utsatthet. Lansdown (1995) noterar att det i det västerländska samhället finns ett starkt fokus på barns förmodade biologiska och psykologiska sårbarhet och en benägenhet att bortse från det sätt varpå samhällets organisation skapar utsatthet, genom lagar, policyer och praktik. Inom flyktingforskningen kan dyliga sårbarhetsdiskurser komma till uttryck genom att barns mentala hälsa lyfts fram, och genom att deras erfarenheter beskrivs i termer av trauman (Rutter, 2006; Donà och Veale, 2011). Barn skildras i en sådan förståelse som passiva objekt snarare än som aktörer. Enligt Crawley (2010) förstärkte den forskning som tidigare gjordes om ensamkommande asylsökande barn många gånger bilden av dem som offer. Detta, menar hon, berodde på att studierna främst genomfördes av gräsrotsorganisationer och andra aktörer med olika motiv (till exempel ekonomiska, min anm.), att framställa barnen så. Ett tydligt exempel på hur diskurser om barns sårbarhet kan förstärka deras utsatta position är enligt forskare (O’Connell och Farrow, 2007; Lindholm, 2015) litteratur om trafficking, som inte sällan beskriver barn som passiva, inkompetenta och beroende. Dyliga framställningar har resulterat i åtgärder som syftar till att begränsa möjligheten till migration snarare än att göra den mer säker. Detta trots att migration kan ge många barn och familjer förutsättningar att skapa ett bättre liv, bland annat på grund av tillgången till arbete, utbildning, hälsovård och sociala rättigheter (White m.fl., 2011; Dobson, 2009).

De asylsökande barnen omfattas alltså av en exkluderande politisk diskurs om invandringskontroll, inom vilken de i likhet med vuxna asylsökande framställs som hotfulla och opålitliga (Watters, 2008; Fassin, 2011). Samtidigt berörs de även av diskurser som presenterar dem som särskilt sårbara individer i behov av vård och skydd. Watters (2008) synliggör i sin forskning hur asylsökande barn i många mottagarländer, som en följd av dessa samtalsordningar, blir föremål för två motsatta praktiker, eller styrningsmekanismer: Den ena, som han benämner ”icke-inkorporering” (sid. 180), syftar till att begränsa barns möjligheter att ta sig till mottagarlandet för att söka asyl. Denna mekanism kommer även till uttryck i åtgärder som är menade att försvåra tillvaron för asylsökande som trots allt lyckas ta sig in i landet. Exempel på detta är olika former av system som syftar till att avskilja gruppen från det övriga samhället, som den brittiska principen att asylsökande ska ”fördelas” över landet. Den andra styrningsmekanismen, som Watters (2008, sid. 183, med hänvisning till Fassin, 2001) benämner ”biolegitimitet”, innebär att barnen erbjuds en väg in i samhället utifrån uppfattningen att de är traumatiserade och i behov av rehabilitering. Denna mekanism medför enligt Watters risken att barn hamnar i en sjukroll när det de söker snarare är en position från vilken de kan bygga upp ett nytt liv (se även Fassin, 2001; Eastmond och Ascher, 2011).

Ytterligare en diskurs framställer barnen som rättighetsbärare, och utgör, tillsammans med sårbarhetsdiskursen, grunden för uppfattningen att särskild hänsyn bör tas i asylprocessen till barn. Som antytts ovan så visar forskningen dock att diskurser om barn som rättighetsbärare kan få ge plats för diskurser om sårbara barn (se även t.ex. Eriksson och Näsman, 2008). Detta tycks resultera i att barns rättigheter i praktiken begränsas. I asylprocessen får dessutom bestämmelser om barnets bästa i allmänhet stå tillbaka för intresset att reglera invandringen (Schiratzki, 2005; Giner, 2007; Nilsson, 2007; Vitus och Lidén, 2010; Lundberg, 2011).

Skolans betydelse för asylsökande barn

Det finns en hel del forskning, i Sverige och internationellt, som belyser vikten av skolan för asylsökande barn och ungdomar (Hek, 2005; Bunar, 2010). En rad studier visar att den trygghet och struktur som skolan ofta utgör i barnens liv har stor betydelse för deras förmåga att bemöta asylprocessens påfrestningar (Candappa, 2000; Löwén, 2006; Lennartsson, 2007, 2009; Oikonomidou, 2010; Hek, 2011; Svensson och Eastmond, 2013). Kamratrelationer och relationer till lärare tycks vara särskilt viktiga för barnens känsla av trygghet. Löwén (2006) identifierar också skolan som en plattform utifrån vilken barnen har möjligheter att utveckla kreativa sidor som dagdrömmar och fantasi. Hon menar att dessa fyller en viktig funktion för barnens förmåga att bearbeta svåra upplevelser och hantera den ambivalenta position de befinner sig i. Forskning

visar att skolgången utöver detta även kan erbjuda asylsökande barn och ungdomar hopp om en framtid i det nya landet (Hek, 2005; Svensson och Eastmond, 2013) och att den har bäring på existentiella frågor om tillhörighet och identitet (Wigg, 2008).

Den skolgång som erbjuds asylsökande och andra grupper nyanlända elever präglas emellertid även av en rad tillkortakommanden, såväl i Sverige som internationellt (Rutter, 2006; Bunar, 2010; Pinson och Arnot, 2010; Hek, 2011; Devine, 2013; Nilsson och Axelsson, 2013; Nilsson och Bunar, 2015). En brittisk studie, till exempel, belyser hur asylsökande barns rätt till skolgång i Storbritannien undergrävs av principen att asylsökande ska spridas över landet (Pinson och Arnot, 2010). Denna praktik, finner forskarna, leder till att asylsökande barn hamnar i områden och skolor som inte alltid har förutsättningar att erbjuda dem en god och trygg skolgång. Bunar (2010) visar i en forskningsöversikt på stora variationer i nyanländas skolgång även mellan svenska kommuner, samt mellan olika skolor i en och samma kommun. En vanlig modell, konstaterar han, är att nyanlända går en tid i förberedelseklass, där fokus främst ligger på att eleverna ska lära sig det svenska språket, innan de förflyttas till ordinarie klass. Nyanlända elever kan också börja direkt i ordinarie klass. Huruvida de inom ramen för denna modell får särskilt stöd för att kunna följa undervisningen tycks enligt Bunar (2010) dock variera väsentligt. En lämplig lösning, framhåller han vidare, verkar vara att nyanlända elever tillbringar en begränsad tid i förberedelseklass. Detta under förutsättning att det finns ett fortlöpande samarbete med den ordinarie skolverksamheten.

En studie om nyanländas skolgång i Sverige visar att barn och unga kan uppleva en trygghet i förberedelseklassen, som ofta är ett mindre sammanhang med lärare som har kunskaper om hur de kan lotsa eleverna framåt i svenska språket (Nilsson och Axelsson, 2013). Samtidigt hade förflyttningen till en ordinarie klass stor betydelse för de elever som deltog i studien, eftersom den betraktades som ett steg mot den ”normalisering” de eftersträvade (se även Svensson och Eastmond, 2013). Efter en sådan förflyttning kunde elever dock känna besvikelse över att det utanförskap i relation till övriga skolan som de hade upplevt i förberedelseklassen tycktes ha ”flyttat med” dem till den ordinarie klassen. Den gemenskap som de hade längtat efter uppstod således inte alltid med de nya klasskamraterna.

Forskning visar vidare att det finns en tendens hos olika aktörer inom skolvärlden att fokusera på de ”brister” man uppfattar att nyanlända elever har, snarare än på deras resurser och kunskap (Bunar, 2010; Nilsson och Bunar, 2015). Sådana praktiker kan enligt forskare resultera i att strukturella problem osynliggörs och att de svårigheter som nyanlända elever möter individualiseras (Bunar, 2010; Nilsson och Bunar, 2015).

Den villkorade normaliteten

Forskning om asylmottagande av barn har ofta, i Sverige och internationellt, fokuserat på ensamkommande barn och unga. Bland annat visar studier på området hur socialarbetare förhåller sig till de olika diskurser som finns i samhället om asylsökande barn (Stretmo, 2014) samt hur de i sitt arbete relaterar till de tystnader, och ”tunna” berättelser, som de ensamkommande barnen kan presentera (Kohli, 2006). Annan forskning, från barnens eget perspektiv, belyser att tystnad ofta kan vara ett sätt att undvika stigmatiserande etiketter. Tystnader kan även ha sin grund i osäkerhet runt asylprövningen, vilken typ av berättelse som krävs för att få stanna och vilka aspekter som bör återges (Chase, 2010). Wernesjö (2014) visar i en svensk kontext hur ensamkommande barn och ungdomar med uppehållstillstånd förhåller sig till stigmatiserande diskurser om asylsökande och flyktingar och hur de trots en position av utanförskap konstruerar tillhörighet utifrån de platser och relationer som är tillgängliga för dem i samhället.

Forskning om asylsökande barn i familj har främst, åtminstone i en svensk kontext, haft fokus på implementeringen av barnets bästa i asylprövningen (Schiratzki, 2005; Nilsson, 2006; Lundberg, 2011). Dessa studier har beskrivits i avhandlingens introduktion. I andra länder har ett antal undersökningar gjorts om asylsökande familjers villkor i så kallade asylsökarcentra, eller förläggingsboenden, benämnda ”camps” av de asylsökande själva. Forskningen belyser en vardag som präglas av tristess och isolering (Seeberg, Bagge och Enger, 2009; Vitus, 2010; 2011; White, 2012). Vitus (2011), till exempel, visar i en dansk studie hur de sociala roller som familjemedlemmar tidigare har haft riskerar att upplösas i dessa institutioner, eftersom det inte finns tillgång till sysselsättning, möjlighet att laga sin egen mat och liknande. Hon beskriver hur situationen kan framkalla ohälsa inte minst hos föräldrarna, vilket paradoxalt nog är en av få vägar till uppehållstillstånd i Danmark. Upphållstillstånd baserat på sjukdom omprövas emellertid av danska myndigheter upprepade gånger under en sjuårsperiod, vilket innebär att familjer lätt blir fast i situationen. I en annan studie finner Vitus (2010) att barn som lever en längre tid i denna vardag av väntan, präglad av ovisshet utan given slutpunkt, slutligen kan förlora förmågan, åtminstone temporärt, att förhålla sig såväl till nuet som sin framtid. Hon menar att barnen därmed även tappar uppfattningen om sin egen identitet. Forskare i Norge har funnit att asylsökande barn i familj ofta är dubbelt utsatta, eftersom de saknar en plats både i det omgivande samhället och på förläggningen (se t.ex. Seeberg m.fl., 2009). De platser som där är avsedda för barns lek är ofta tillgängliga endast några få timmar per dygn, vilket innebär att barnen övrig tid är hänvisade till familjens gemensamma utrymme som vanligen består av ett eller två små rum (detta gäller särskilt yngre barn som ännu inte går i skolan). White (2012), som har studerat barns villkor i det irländska systemet med förläggingsboende, skriver att det förvisso inte råder något tvivel om att sådana institutioner syftar till att isolera

och segregera asylsökande från det omgivande samhället. Han visar hur barnens vardag präglas av tristess, isolering, och marginalisering, och hur centret utgör en isolerad ”bubbla” i det omgivande samhället. För att inte befästa diskurser om asylsökande barn som passiva offer är det emellertid viktigt, menar han, att även lyfta fram barns agens och de möjligheter de finner att forma sin vardag. Han belyser barnens förmåga att skapa betydande vänskapsband med varandra, och att skapa ”hemliga” platser dit de kan dra sig undan för att slippa vakande blickar från föräldrar och vuxna som arbetar i centret. Studien visar även hur barnen, uppmuntrade av sina föräldrar, engagerar sig i att hålla kontakten med familj och släkt i andra delar av världen.

Svenskt asylmottagande präglas, i större utsträckning än många andra motagarländer, av en strävan att ge asylsökande förutsättningar att leva ett liv som i flera avseenden liknar permanenta invånares (SOU 2009:19, sid. 76). Detta innebär bland annat att asylsökande barn har rätt till skolgång på samma, eller liknande, premisser som barn med uppehållstillstånd eller medborgarskap. De asylsökande erbjuds också i möjligaste mån boende inom de reguljära bostadsbestånden, även om variationen i boendeformer har varit stor och speglar antalet ankommande under olika perioder. Den svenska modellen för asylmottagande kan alltså sägas erbjuda en rad möjligheter, inte minst för barnen som får tillgång till det omgivande samhället på ett annat sätt än barn som vistas på förläggingsboende. Samtidigt är asylsökande familjers möjligheter att leva ett ”normalt” liv i praktiken starkt begränsade även i Sverige. Ett antal studier pekar exempelvis på de svårigheter som familjernas i allmänhet snäva ekonomiska marginaler medför (Andersson m.fl., 2010; Björnberg, 2011; Wettergren, 2013). Bland andra visar Björnberg (2010; 2011) hur föräldrar kan ge uttryck för en känsla av skam över att inte kunna förse barnen med kläder och annat som de behöver, medan barnen kan hålla inne med önskemål och behov för att avlasta föräldrarna. Annan forskning pekar på att många asylsökande väljer att ordna ett eget boende (så kallat EBO) hos familj eller vänner istället för att låta sig placeras av myndigheter i Migrationsverkets ABE-bostäder (Lennartsson, 2007). De upplever sig ha större möjligheter att leva ett ”normalt” liv i en EBO-bostad, eftersom dessa oftare finns i en urban miljö. Samtidigt visar Lennartsson på de nackdelar som EBO medför, med frekvent flyttande, trångboddhet och risken att utgöra en belastning för värdfamiljen. Hon menar att asylsökande väljer denna boendeform inte för att den tilltalar, utan för att de inte vill riskera en isolerad tillvaro i ett samhälle där de inte har några sociala kontakter.

Betydelsen av ett socialt nätverk för asylsökande tydliggörs i en studie om livet på en svensk flyktningförläggning (Rosengren, 2009). I studien beskrivs hur de asylsökande skapar en informell ekonomi för att kunna hushålla med de knappa ekonomiska tillgångar de har. Denna form av ekonomi innebär bland annat att de boende på förläggningen gemensamt håller reda på var de kan handla mat billigast och ordnar resor dit, och att de familjer som lämnar

föreläggningen i samband med avvisning kan sälja parabol och annan utrustning billigt till andra som bor kvar, eller precis har anlänt.

En ”normal” vardag försvåras emellertid inte bara av de snäva ekonomiska marginalerna och det isolerade boende som många asylsökande har. I en statlig utredning konstateras att en meningsfull sysselsättning är av stor vikt för att asylsökande ska kunna bibehålla sin hälsa (SOU 2009:19). En sysselsättning kan enligt författarna förbereda individen såväl för en framtid i Sverige som för ett återvändande till ursprungslandet (dock jfr Brekke, 2004). Det är emellertid sällsynt att vuxna asylsökande har tillgång till någon form av sysselsättning som de själva upplever som meningsfull, till exempel arbete (SOU 2009:19; Andersson m.fl., 2010). I de fall det är aktuellt tenderar sysselsättningen istället att bestå av undervisning i svenska eller någon form av praktik som inte ger individen möjlighet till försörjning. Asylsökande kan undantas från krav på arbetstillstånd, men deras möjligheter att hävda sig på arbetsmarknaden är vanligen små (Wettergren, 2013). Den normalitet som asylsökande familjer erbjuds är alltså villkorad både formellt och informellt: formellt genom begränsad tillgång till sådana insatser och förmåner som erbjuds ”landets invånare” (SOU 2009:19, sid. 84), och informellt genom den klyfta som finns mellan mottagandets policy och praktik.

Sammanfattning av tidigare forskning

Det finns omfattande forskning som pekar på de påfrestningar som asylprocessens väntan och ovisshet medför för barn och vuxna. Forskning visar dessutom att det sätt varpå systemet beskriver sig självt, som rättssäkert och rationellt, ofta avviker från de asylsökandes uppfattningar om asylprövningen som slumpartad och bristfällig. Det finns även ett antal studier som betonar betydelsen av de diskurser som omger asylsökande barn och vuxna, där asylsökande kan framställas som ”hot” i en världsordning som bygger på nationalstaten. Barn framställs också, i andra diskurser, som sårbara, vilket kan leda till att deras rättigheter undergrävs istället för motsatsen. En annan bred forskningsfåra belyser betydelsen av skolan för asylsökande barn, samtidigt som den identifierar ett ”bristtänkande” inom skolvärlden, där de nyanlända betraktas som ett problem snarare än som en resurs, vilket för eleverna kan resultera i utanförskap och diskriminering. Slutligen visar forskning också att den ”normalitet” och det barnperspektiv som ska präglade asylmottagandet motverkas av bland annat låg ekonomisk ersättning till de asylsökande och i många fall även ett isolerat boende. Forskning om barnperspektivet i asylprövningen pekar också på att principen om barnets bästa i praktiken får stå tillbaka för andra intressen, inte minst statens mål att upprätthålla en reglerad invandring.

Kapitel 3. Den svenska asylprocessen: lagar, förordningar och riktlinjer

I detta kapitel beskriver jag den svenska asylprocessen, vilken som nämnts inbegriper både den juridiska prövningen av människors asylskäl och mottagandet av asylsökande. Inledningsvis redogör jag för projektet ”Kortare väntan”, som Migrationsverket genomförde under den period jag samlade in data för avhandlingen. Efter detta diskuterar jag asylprövningen samt begreppet *barnets bästa* och det *barnperspektiv* som ska genomsyra asylprocessen. Slutligen ger jag en beskrivning av de villkor som gäller för asylsökande under mottagandetiden.

Kortare väntan: ett nytt sätt att arbeta

Med start 2009 genomfördes en genomgripande förändring av Migrationsverkets arbets sätt i form av det LEAN-baserade projektet ”Kortare väntan”. Projektet bestod av två olika delar som hade fokus på asylprövning (Kortare väntan ett) respektive mottagande samt återvändandeverksamhet (Kortare väntan två). Som en följd av projektet kom beslutsfattarnas och handläggarnas arbetsuppgifter inom dessa områden att omstruktureras och verksamheten att organiseras i team, med teamledare som stödjande coacher. Det primära syftet med den första delen av Kortare väntan var att minska den genomsnittliga handläggningstiden för ett asylärende till tre månader och att göra prövningen mer rättssäker (Migrationsverket, 2008). Denna del av projektet genomfördes samtidigt som jag gjorde fältarbetet för avhandlingen. De organisatoriska förändringarna kom emellertid inte märkbart att påverka handläggningstiderna för familjerna som deltog i studien; ibland fick de snabbt besked men lika ofta kunde de få vänta långt över tre månader. Den andra delen av Kortare väntan, med fokus på mottagandet, inleddes i slutet av fältarbetet och kom att beröra de barn och familjer som deltog i studien främst genom att de inte längre hade en specifik mottagningshandläggare som de kunde vända sig till. Detta tycktes skapa förvirring och oro, och forskare kritiserade därefter också denna arbetsform i mottagandet (se Andersson m.fl., 2010). Svenska UNHCR konstaterar i en rapport att även om införandet av LEAN-modellen i asylprövningen resulterade i en snabbare beslutsgång, så kom projektet samtidigt att leda till

allvarliga försämringar, i synnerhet i form av bristande landkunskap hos utredarna (Feijen och Frennmark, 2011). Dessa förväntades i och med Kortare väntan kunna utreda ansökningar från samtliga länder och förlorade därmed möjligheten att specialisera sig. UNHCR menar även att en alltför stark betoning på att korta handläggningstiderna riskerar att leda till sämre asylutredningar eftersom det är tidskrävande att förbereda och genomföra utredningar som håller god standard.

Asylprövning i ett europeiskt perspektiv: en kort översikt

Antalet asylansökningar som görs inom den Europeiska unionen (EU) varierar kraftigt över tid. År 2008, till exempel, då jag påbörjade fältarbetet för den här avhandlingen, sökte cirka 238 000 personer asyl inom EU (Eurostat, 2015). Av dessa sökte omkring 24 400 asyl i Sverige. År 2014 beräknades 625 000 personer ha sökt asyl inom EU, varav ungefär 81 300 sökte asyl i Sverige. Av dessa personer var något fler än 7 000 ensamkommande barn och drygt 16 000 barn i familj. Som en följd av utdragna och svåra konflikter i världen, inte minst kriget i Syrien, fortsatte antalet asylsökande att stiga under 2015. Detta trots europeiska mottagarländerns ofta drastiska åtgärder för att hindra människor från att söka fristad hos dem.

Sverige hör, tillsammans med bland annat Storbritannien, Tyskland, Italien och Frankrike, till de länder inom Europeiska unionen som tar emot flest asylansökningar. Sedan 1999 pågår ett arbete inom unionen för att skapa ett gemensamt europeiskt asylsystem, men antal asylansökningar, samt typen av beviljanden som ges, skiljer sig ändå väsentligt åt mellan olika medlemsländer. År 2008, till exempel, tog Sverige och Tyskland emot drygt en tiondel vardera av samtliga asylsökande inom EU (Eurostat, 2015), vilket i förhållande till befolkningens mängd, åtminstone för Sveriges del, är en hög andel. I Sverige, liksom inom EU som helhet, resulterade omkring en fjärdedel av de beslut som fattades 2008 i uppehållstillstånd i första instans, i Tyskland drygt en tredjedel. Statistiken visar emellertid inte hur stor andel av de uppehållstillstånd som gavs av Tyskland och andra europeiska länder som var tillfälliga (Sverige brukade under denna period inte tillfälliga uppehållstillstånd). Tyskland används här som jämförelse eftersom landet har liknande förutsättningar som Sverige för sitt asylmottagande.

Även under 2014 mottog Sverige en dryg tiondel av samtliga asylansökningar inom unionen medan Tyskland mottog nära en tredjedel (ECRE, 2014/15). Andelen beviljade uppehållstillstånd i första instans ökade inom EU från en tredjedel under 2013 till nära hälften år 2014, bland annat som en följd av kriget i Syrien. Ökningen beror emellertid även på att man sedan 2014 inte längre räknar Dublinärenden som negativa beslut, och siffrorna är därför inte

direkt jämförbara. Enligt Dublinförordningen ska personer söka asyl i det europeiska land dit de först anlände, med följd att många asylsökande skickas mellan länder. I såväl Sverige som Tyskland låg siffran för beviljade uppehållstillstånd år 2014 betydligt högre än inom EU som helhet (Eurostat, 2015). Denna trend kom emellertid att vända under följande år.

Något som också varierar mellan länderna är den status som de asylsökande får när de beviljas uppehållstillstånd. Vissa får flyktingstatus medan andra istället får uppehållstillstånd på grunder som inte medför samma rättigheter till bland annat rörlighet och familjeåterförening. I Tyskland, till exempel, har merparten av de som beviljats uppehållstillstånd länge fått flyktingstatus, medan förhållandet i Sverige har varit det omvända (ECRE, 2014/15). År 2008 var andelen personer som fick flyktingstatus i Sverige endast cirka en femtedel. I Tyskland fick nästintill samtliga asylsökande som beviljades uppehållstillstånd flyktingstatus (Eurostat, 2015). Samma siffra inom EU som helhet var omkring hälften. Dessa skillnader kvarstod år 2014. Att en asylsökande får flyktingstatus innebär emellertid inte att uppehållstillståndet är permanent.

Den svenska asylprövningen

Den 31 mars 2006 trädde en ny utlänningslag i kraft i Sverige, vilken innebar att asylärenden kom att avgöras av Migrationsverket som första instans med möjlighet till överprövning i någon av landets migrationsdomstolar. Dessa utgjordes till en början av förvaltningsrätterna i Stockholm, Göteborg, och Malmö. Sedan oktober 2013 är även förvaltningsrätten i Luleå migrationsdomstol. Kammarrätten i Stockholm kom att fungera som migrationsöverdomstol, och som prejudikatinstans i asylärenden. Migrationsöverdomstolen behandlar emellertid överklaganden enbart om det finns synnerliga skäl eller om det anses vara av vikt för rättstillämpningen, det vill säga i de fall man anser att det behövs ett vägledande beslut inför liknande fall i framtiden (SFS 2005:716, 16 kap. 12 §). Denna nya instans- och processordning syftade till att öka rättssäkerheten och trovärdigheten i asylsystemet genom att flytta överprövningen av beslut som fattats av Migrationsverket från Utlänningsnämnden (en förvaltningsmyndighet), till domstolarna (regeringens prop. 2004/05:170, sid. 105). Genom lagändringen blev asylprövningen således mer av en tvåpartsprocess, till skillnad från tidigare då Migrationsverket hade agerat både part och domare (Lundberg, 2009). Den nya ordningen innebar även ökade möjligheter till muntlig förhandling vid överprövningar, vilket lagstiftaren ansåg vara en viktig åtgärd för att uppfylla kravet på ökad öppenhet i asylprocessen (regeringens prop. 2004/05:170, sid. 105).

Det är Migrationsverket som genomför den utredning som ligger till grund för asylprövningen. Den första intervjun med den asylsökande görs i allmänhet av assistenter eller handläggare vid någon av Migrationsverkets ansökningenheter. I samband med denna intervju registreras den asylsökande och

ombuds svara på frågor om de skyddsskäl som hen vill åberopa. Denna information utgör sedan underlag för handläggarens förberedelser inför den muntliga utredningen. Den asylsökandes berättelse är, tillsammans med relevant landinformation, de viktigaste källorna i bedömningen av flyktingstatus och övriga skyddsbehov (Feijen och Frennmark, 2011). Det är den asylsökande som enligt svensk rätt ska ge en trovärdig och rimlig berättelse om behovet av skydd (samma gäller enligt internationell rätt). Det är emellertid Migrationsverket som har ansvar för att ärendet blir tillräckligt utrett enligt den så kallade officialprincipen (SFS 1971:291). Detta utredningsansvar innebär att myndigheten ska ta fram även sådana grunder som den asylsökande inte har åberopat men som kan utgöra skyddsskäl (Feijen och Frennmark, 2011). I rapporten från svenska UNHCR (Feijen och Frennmark, 2011) framkommer det att Migrationsverket ofta lägger alltför stor vikt vid den sökandes ansvar att presentera sina asylskäl, och inte beaktar sitt eget utredningsansvar i tillräcklig utsträckning. Detta gäller såväl den information som Migrationsverket ger de asylsökande, som de muntliga utredningarna och skriftliga besluten.

Det juridiska ombudet, eller biträdet, är en av de aktörer vars praktiker jag undersöker i den här avhandlingen. I Sverige har asylsökande, till skillnad från i många andra länder, rätt till ett statligt finansierat offentligt biträde även i första instans. Till offentligt biträde får förordnas en advokat, en biträdande jurist på advokatbyrå eller någon annan som är lämplig för uppdraget (SOU 2008:65), vilket innebär att det inte finns några specifika behörighetskrav på biträden. I en statlig utredning framkommer det att det är stor variation på biträdenas kompetens och förutsättningar att tillvarata de asylsökandes intressen (SOU 2008:65). Det förekommer enligt utredningen offentliga biträden som på grund av bristande kompetens eller andra skäl är olämpliga att företräda asylsökande. Utredaren betonar därför vikten av att Migrationsverket gör en lämplighetsbedömning innan de förordnar ett biträde. Det offentliga biträdet förordnas sedan februari 2010 alltid *före* asylutredningen (Feijen och Frennmark, 2011). Tidigare gjordes först en inledande utredning och sedan ett förordnande endast när Migrationsverket bedömde att det behövdes – ett tillvägagångssätt som kom att kritiseras av JO (Migrationsverket, 2010). Om det framstår som uppenbart att den sökande kommer att beviljas uppehållstillstånd händer det emellertid fortfarande att det inte utses något biträde. Detta grundar sig i att utlänningslagen endast ställer krav på att ett biträde utses om myndigheten bedömer att det kan bli avvisning, eller utvisning. Biträdet är oftast med under den muntliga utredningen vid Migrationsverket och kompletterar senare den inlägga som görs av myndighetens utredare. År 2009, då Kortare väntan påbörjades, kunde tiden mellan beslut om förordnande av biträde och den muntliga utredningen ofta vara mycket kort, endast ett antal dagar. Denna period hade 2011 ökat väsentligt, vilket UNHCR (Feijen och Frennmark, 2011) konstaterar har inneburit större möjligheter för det offentliga biträdet att sätta sig in i ett specifikt ärende och träffa sin klient.

En central tanke med den nya instans- och processordningen var ökad öppenhet genom införandet av en tvåpartsprocess samt möjlighet till muntlig förhandling vid överklagande (regeringens proposition 2004/05:170, sid. 107). I juni 2009 kom slutbetänkandet i en översyn av den nya migrationsprocess som infördes år 2006 (SOU 2009:56). I denna konstateras att den nya lagen har fallit väl ut i dessa hänseenden. Brister identifieras emellertid vad gäller andra viktiga aspekter; det förekommer bland annat att Migrationsverket i sina utredningar inte redovisar för den sökande vad det är som är omtvistat i ett ärende om uppehållstillstånd (SOU 2009:56, sid. 22). Ibland framkommer dessutom nya uppgifter i domstolsförhandlingarna, det vill säga överprövningen, vilket innebär att den asylsökande i praktiken går miste om möjligheten till överprövning av vissa delar av sitt ärende. Genom att nya fakta tillkommer i domstolsförhandlingen så förändras ärendet och det kan ha stora konsekvenser för den sökande. Det är således inte alltid som tyngdpunkten i prövningen kommer att ligga i första instans, vilket var ett viktigt mål med den nya lagen (regeringens proposition 2004/05:170, sid. 153; SOU 2009:56, sid. 22). Ett annat angeläget mål var att användning och redovisning av landinformation skulle förbättras. I översikten konstateras emellertid att det inte alltid redovisas i beslut hur Migrationsverket eller domstol har tolkat den landinformation som har åberopats i ett mål och hur olika källor har värderats i förhållande till varandra. Detta gäller enligt utredaren särskilt i de fall en sökande själv har åberopat landinformation. Svenska UNHCR (Feijen och Frennmark, 2011) framhåller i sin utredning detta som en särskilt svag punkt i den svenska asylprocessen och menar att det finns en stor variation mellan olika utredare vad gäller landkunskap och förmåga att ställa relevanta frågor till den sökande utifrån denna kunskap.

Upphållstillstånd kan enligt svensk lag beviljas en person på grund av att hen bedöms vara flykting. Den svenska lagens definition av begreppet *flykting* bygger på FN:s flyktingkonvention, som ligger till grund för det internationella systemets insatser för att bistå människor i behov av skydd (Andersson m.fl., 2010). En flykting är enligt svensk lag en person som befinner sig utanför sitt hemland (eller, ifall personen är statslös, utanför sin vanliga vistelseort) för att hen känner en välgrundad fruktan för förföljelse på grund av ras, nationalitet, religiös eller politisk uppfattning, kön eller sexuell läggning, eller tillhörighet till en viss samhällsgrupp, och inte kan, eller, på grund av sin fruktan, inte vill begagna sig av sitt hemlands skydd (SFS 2005:716, 4 kap. 1 §).

Upphållstillstånd kan även ges en person som anses vara skyddsbehövande i övrigt. Det handlar då om personer som riskerar dödsstraff eller tortyr, som behöver skydd på grund av krig, inbördeskrig eller miljökatastrofer i ursprungslandet, eller som på grund av andra svåra motsättningar i hemlandet känner välgrundad fruktan att utsättas för allvarliga övergrepp (SFS 2005:716, 4 kap. 2 §; 4 kap. 2a §).

Om uppehållstillstånd inte kan ges på någon av ovanstående eller andra grunder, såsom anknytning eller studier, så kan det ändå beviljas på grund av

synnerligen ömmande omständigheter (SFS 2005:716, 5 kap. 6 §), vilket är en vidareutveckling av tidigare bestämmelser om uppehållstillstånd av humanitära skäl (SFS 1989:529, 2 kap. 4 §). Vid ett sådant beslut ska en sammanvägning göras av personens hälsotillstånd, anpassning till Sverige och situationen i ursprungslandet. För barns del behöver omständigheterna inte ha samma allvar och tyngd som för vuxna. För att betona detta genomfördes den 1 juli 2014 en lagändring som innebär att barn ska få stanna om det finns *särskilt* ömmande omständigheter, till skillnad från synnerligen ömmande omständigheter med viss bevislättning, som tidigare gällde. Samtidigt betonar lagstiftaren att det handlar om undantagssituationer, och att det inte får bli ett eget kriterium för uppehållstillstånd att vara barn, eftersom det skulle kunna leda till att barn utnyttjas i situationer där familjer har en stark önskan om att bosätta sig i Sverige men inte har tillräckliga skäl enligt utlänningslagen (regeringens prop. 2004/05:170, sid. 194).

Om barnperspektiv och barnets bästa i asylprocessen

Barnets bästa är en av barnkonventionens grundläggande principer, och enligt Schiratzki (2005) den svenska barnrättens viktigaste princip. Begreppet saknar emellertid en definition, vilket medför en otydlighet i vad det egentligen innebär, och vem som är bäst lämpad att bedöma det. Rättsvetenskapliga forskare i Sverige är eniga om att barnets bästa är ett så kallat ”öppet begrepp”, som bör tolkas utifrån en helhetsbedömning av barnets situation (Schiratzki, 2005). Det faktum att begreppet är flexibelt och kan anpassas till det enskilda barnets sammanhang är ofta en fördel, men medför samtidigt en risk att viktiga rättskriterier äventyras, såsom likhet inför lagen och förutsägbarhet. Trots den otydlighet som omringar begreppet fick barnets bästa under 1990-talet en allt starkare ställning i svensk lagstiftning, och återfinns nu i ett antal författningar, såsom föräldrabalken, socialtjänstlagen och utlänningslagen (Schiratzki, 2005). Följaktligen betonas i en så kallad portalparagraf i utlänningslagen att barnets hälsa, utveckling och barnets bästa i övrigt ska beaktas i asylprocessen (SFS 2005:716, 1 kap. 10 §). Lagen understryker dessutom att barn ska höras om det inte är olämpligt (SFS 2005:716, 1 kap. 11§), vilket det kan vara till exempel om ett barn är mycket ungt eller om det finns psykologiska skäl (Wikrén och Sandesjö, 2006:59). Bestämmelsen har sin grund i uppfattningen att barn som är i stånd att bilda sig egna åsikter ska ha rätt att uttrycka dessa i sådana frågor som berör dem (Stern, 2006). Paragrafen infördes tillsammans med portalparagrafen om barnets bästa som en följd av att Sverige ratificerade barnkonventionen år 1990 (Lundberg, 2009).

Paragrafen om barnets bästa ska enligt utlänningslagens förarbeten ha en stark, meningsfull och reell innebörd (regeringens prop. 2004/05:170). Detta innebär bland annat att barns individuella skäl för uppehållstillstånd måste

prövas särskilt och inte som en del av föräldrarnas ärenden. Lagstiftaren betonar samtidigt att innebörden av barnets bästa ofta inte är självklar. Istället kan det bli nödvändigt att väga alternativ med såväl positiva som negativa konsekvenser mot varandra. Det kan inte heller vara en utgångspunkt, menar lagstiftaren, att barn har det bäst i Sverige, eftersom tryggheten och möjligheterna i hemlandet kan vara viktigare än de fördelar som en migration till Sverige kan tänkas medföra (regeringens prop. 2004/05:170, sid. 194f.). Dessutom ska Sveriges ekonomiska åtaganden, som kan bli följderna om ett barn får uppehållstillstånd i Sverige, vägas in i asylbesluten (regeringens prop. 2004/05:170, sid. 194f., 181f.). I översynen av den migrationsprocess som infördes år 2006 (SOU 2009:56, sid. 378) menar Barnombudsmannen (BO) att begreppet barnets bästa och barnets rätt att bli hört inte har tagits på tillräckligt stort allvar av Migrationsverket och domstolarna efter lagändringen. BO påtalar att barnets bästa tycks nämnas snarare än faktiskt beaktas av domstolarna samt att barn snarare tycks betraktas som ett bihang till föräldrarna än som individer med egna skäl för uppehållstillstånd (SOU 2009:56, sid. 378). Vidare anser BO att barns möjlighet att få uppehållstillstånd på grund av synnerligen ömmande skäl (numera särskilt ömmande) har begränsats av snäva tolkningar från Migrationsöverdomstolen. Även forskare har kritiserat vad de anser vara en ytterst restriktiv tillämpning av barnets bästa i asylprocessen (se till exempel Nilsson, 2007; Lundberg, 2011).

Barnets bästa nämns inte i den lag som reglerar asylmottagandet i Sverige, LMA (SFS 1994:137), men återfinns däremot i det direktiv på europeisk nivå som fastställer vilken standard som ska gälla i unionens länder (Europeiska Unionen, 2013). Begreppet betonas även på flera ställen i Migrationsverkets interna handbok (Migrationsverket, 2016). Sedan 2011 har Migrationsverket dessutom en barnpolicy som ”syftar till att stärka barnets rättigheter i alla beslut och åtgärder som verket har ansvar för” (Migrationsverket, 2011a; se även Beslut om barnsamordning 2011b samt Riktlinjer för implementering av barnpolicy på operativ nivå 2013). Ett liknande dokument fanns även tidigare men då i form av riktlinjer (Migrationsverket, 2007). En viktig del av policyn är de kontaktpersoner med barnkompetens, eller barnhandläggare, som studeras i avhandlingen. Barnhandläggarna ska inom ramen för mottagningsverksamhetens ordinarie struktur verka för att barnpolicyn tillämpas och för ett enhetligt arbetssätt i frågor som rör barn inom verksamheten.

Barnpolicyen har sin grund i de mänskliga rättigheter som varje barn upp till 18 år ska ha enligt internationella överenskommelser, sådan den kommer till uttryck i nationell lagstiftning (Migrationsverket, 2011). Målet med policyn är att barnets bästa beaktas, att barns rätt att få uttrycka sina åsikter och bli hörda i frågor som berör dem säkras och att barns delaktighet främjas (för en diskussion om barns deltagande se Stern, 2006). En viktig del av barnpolicyen är målet att genomföra så kallade barnkonsekvensanalyser i samband med beslut som berör barn. Något annat som betonas är ledningens ansvar att skapa

förutsättningar för att barnrättsperspektivet ska kunna säkras inom Migrationsverket. Det saknas emellertid kunskap om vilken betydelse policyn har kommit att ha i myndighetens arbete med barn och familjer. Avhandlingens första delstudie antyder dock att det har inneburit betydande svårigheter att implementera de riktlinjer om barnperspektiv som var barnpolicyns föregångare.

Asylmottagande i ett europeiskt perspektiv: en kort översikt

Mottagandevillkoren för asylsökande inom EU regleras av ett gemensamt direktiv enligt vilket asylsökande ska försäkras en ”värdig levnadsstandard” under asylprocessens gång (Europaparlamentets och rådets direktiv 2013/33/EU, inledande punkt 11). Dessa villkor utgör emellertid ett slags minimistandard som ibland tycks ha inneburit att rikare länder har sänkt nivån på sitt mottagande, eller låtit bli att förbättra det, snarare än motsatsen (ECRE, 2014/15). En jämförelse av mottagandestandarden länder emellan är svår att göra eftersom hänsyn måste tas till de förutsättningar som finns inom landet samt antalet personer som söker asyl. Även mellan länder med liknande förutsättningar kan det emellertid vara svårt att göra en regelrätt jämförelse, på grund av variationer i mottagandet *inom* enskilda länder. Men det finns ändå ett antal problemområden som tycks vara gemensamma för flertalet av de europeiska mottagarländerna. Ett sådant problemområde är de begränsade ekonomiska förutsättningar som erbjuds asylsökande, med belopp under socialbidragsnormen. I Storbritannien, till exempel, har ersättningen för en vuxen asylsökande utan barn länge legat 50 procent under denna norm (ECRE, 2015a). I Sverige är siffran 30 procent (ECRE, 2015b). Tyskland avviker något från denna trend eftersom personer som söker asyl sedan 2015 kan beviljas ersättning på socialbidragsnivå efter att de har befunnit sig i asylprocessen i minst 15 månader (ECRE, 2015c).

Ett annat problemområde är asylsökande barns tillgång till utbildning. Barn har en formell rätt till utbildning i samtliga ovanstående länder, men i praktiken är det svårt att tillgodose denna rätt. Detta beror bland annat på att många barn hamnar i områden där skolorna inte har förutsättningar att ge dem den undervisning de har behov av.

Det finns givetvis även aspekter av mottagandet som skiljer sig mellan länder. I många mottagarländer, som till exempel Tyskland och Nederländerna, är det vanligt med förlägningsboende, medan denna form av boende är mindre vanlig i Storbritannien, och i Sverige nästan har avvecklats helt. I perioder då det anländer många asylsökande och andra alternativ inte finns tillgängliga används emellertid förlägningsboende även i Sverige. Standarden på boendena varierar mellan, och inom, mottagarländerna och har regelbundet

kritiserats. I Storbritannien, till exempel, har lägenheter och hus som erbjuds asylsökanden bedömts brista i både säkerhet och hygien (ECRE, 2015a).

Som framgår ovan kan det vara svårt att uttala sig om huruvida det ena landet har bättre mottagandevillkor än det andra, med undantag för de länder inom EU som av olika instanser och organisationer har fått allvarlig kritik för sitt asylmottagande, som till exempel Italien eller Grekland. Den slutsats som kan dras är snarast att det i de flesta länder finns omfattande förbättringar att göra.

Asylmottagande i Sverige

Kännetecknande för svenskt asylmottagande är, som nämnts, den ”normalisering” som påbörjades på 1990-talet (SOU 2009:19, sid. 76). Enligt Asylmottagningsutredningen har denna inneburit att asylsökandes behov i allt större utsträckning har kommit att tillgodoses inom ramen för redan befintliga strukturer för service och stöd, det vill säga sådana strukturer som brukas av dem som bor permanent i landet (SOU 2009:19, sid. 84). Detta gäller inte minst asylsökande barn, som numera går i reguljära skolor även om formen för barnens skolgång kan skilja sig åt från övriga elevers (Bunar, 2010; Svensson och Eastmond, 2013). Tidigare gavs undervisning istället på de förläggningar där familjerna bodde. Denna normalitet, betonar utredningens författare, är och bör emellertid vara villkorad, vilket innebär att asylsökande inte ska ha rätt till insatser och förmåner på *samma* villkor som landets invånare. Ytterligare en aspekt som präglar svenskt asylmottagande är den dubbla ambitionen att förbereda asylsökande för såväl en ”framgångsrik integration” som ett ”smidigt återvändande” (SOU 2009:19, sid. 14; dock jfr Brekke, 2004).

Asylsökande barns skolgång

Asylsökande barn utgör i skolan en del av gruppen ”nyanlända elever”. I den svenska grundskolan beräknades denna grupp år 2014 ha uppgått till omkring 43 700 barn, varav ungefär 13 400 var asylsökande (personlig kommunikation med Tobias Engberg, Skolverket, den 29 oktober 2015; uppgifter om antal asylsökande elever i gymnasieskolan var ej tillgängliga). En del av dessa barn var placerade i en ordinarie undervisningsgrupp medan andra gick i så kallad förberedelseklass. Det saknas uttryckligt författningsstöd för denna undervisningsform och förberedelseklasser motiveras därför främst genom bestämmelserna om särskild undervisningsgrupp inom ramen för särskilt stöd. Enligt skollagen (SFS 2010:800, 29 kap. 2 §) gäller rätten till särskilt stöd alla elever i skolan oavsett om de omfattas av skolplikt eller inte. Placering i en särskild undervisningsgrupp eller enskild undervisning (3 kap. 11 §), anpassad studiegång (3 kap. 12 §) eller elevassistent (regeringens prop. 2013/14:160, sid. 21)

är exempel på särskilt stöd. Anpassad studiegång innebär att avvikelser kan göras från timplanen, från de ämnen som gäller för utbildningen, samt från gällande utbildningsmål.

Asylsökande barn har haft rätt till utbildning i kommunal grundskola sedan 1993, då en lagändring genomfördes i grundskoleförordningen (SFS 1988:655, 6 kap. 2 §). Enligt denna skulle barn i grundskoleålder som väntar på besked om uppehållstillstånd ha rätt till undervisning i ett antal skolämnen och under ett visst antal timmar (SKOLFS 1993:21). Ansvaret för denna undervisning föll på vistelsekommunen. År 2002 delegerades kommunerna ett ökat ansvar för asylsökande barns utbildning. Reformen innebar att asylsökande barn skulle få tillgång till utbildning inom det offentliga skolväsendet, förskoleverksamhet och skolbarnomsorg på i huvudsak samma villkor som folkbokförda barn (SFS 2001:976). Rätten till utbildning innebar dock inte skolplikt. Reformen eftersträvade en bättre överensstämmelse med FN:s konvention om barnets rättigheter (Förenta Nationerna, 1989). Förordningen upphävdes 1 juli 2011 och ersattes inte av någon ny förordning. Sedan dess omfattas asylsökande barn av svensk skollag (SFS 2010:800). Asylsökande ungdomar har enligt denna rätt till utbildning i gymnasieskolan under förutsättning att utbildningen påbörjas före eleven fyller 18 år.

Enligt skolförordningen (SFS 2011:85) ska asylsökande barn tas emot i skolan inom en månad efter sin ankomst till Sverige. Uppskattningar antyder emellertid att ett stort antal asylsökande barn inte går i skolan (Statskontoret, 2004; Skolverket, 2008; Skolinspektionen, 2015). Det finns dessutom stora skillnader i hur kommunerna hanterar mottagande och undervisning av nyanlända elever (Bunar, 2010; regeringens prop. 2014/15:45; Bunar, 2015), och flertalet kommuner saknar en kommunövergripande introduktionsplan för gruppen (Myndigheten för skolutveckling, 2007). Som nämnts visar forskning på en rad brister i kommuners och skolors mottagande av asylsökande barn och ungdomar (Bunar, 2010; Svensson och Eastmond, 2013). En sådan brist kan vara att elever som går i ordinarie klasser inte får det stöd de behöver för att kunna följa undervisningen.

Det schablonbelopp som kommunerna får av staten för varje asylsökande elev ska täcka samtliga kostnader kommunen har för skolverksamheten, exklusive lokalkostnaderna. År 2013 var genomsnittskostnaden för en elev i grundskolan 95 000 kr. År 2014 var schablonersättningen till kommunerna 62 600 kr för de asylsökande barnen i grundskolan (Skolinspektionen, 2015, sid. 13). Redan år 2004 konstaterades i Statskontorets uppdragsrapport att schablonbeloppen inte täckte kommunernas faktiska kostnader, och Statskontoret lämnade ett förslag till regeringen om att höja de asylsökande barnens skolpeng (Statskontoret, 2004). Förslaget fick emellertid inte gehör. Skolinspektionen (2015; Begler och Sörman, 24 mars 2015) bekräftar att det fortfarande är svårt för kommunerna att bedriva undervisning för asylsökande då skolpengen för barnen i grundskolan är ca 30 procent lägre än för folkbokförda barn.

Boende under mottagandetiden

Boende för asylsökande regleras i Lag om mottagande av asylsökande m.fl. (SFS 1994:137). Formen för de boenden som erbjuds asylsökande har varierat genom åren, men sedan 1994 finns det i huvudsak två formella boendeanternativ: anläggningsboende externt (ABE, tidigare ABO) och eget boende (EBO). ABE innebär att Migrationsverket hyr bostäder av privata hyresvärdar; den asylsökande betalar således ingen hyra. Denna boendeform finns ofta i kommuner med begränsad arbetsmarknad och med begränsad tillgång till skolor och infrastruktur (Svensson, kommande). Boendeformen återfinns även i städernas etniskt segregerade miljonprojektsområden. I början av 1990-talet bodde asylsökande personer främst på flyktingförläggningar, som innebar tillgång till logi, mat, barnomsorg samt sjukvård på en och samma plats (SOU 2009:19, sid. 301ff). År 1994 genomfördes emellertid en boendereform som innebar att asylsökande själva skulle få möjlighet att välja var de ville bo, om de inte valde Migrationsverkets anvisade alternativ. Förläggningsboendet ansågs kunna leda till passivitet medan eget valt boende däremot framställdes som positivt för den enskilda asylsökanden (SOU 1992:133). Det fanns även ekonomiska incitament för beslutet då staten beräknades spara pengar genom att inte behöva betala de asylsökandes hyra (Borevi och Bengtsson, 2015). EBO gav dock till en början rätt till en låg ekonomisk ersättning, vilken drogs in 2005. Boendeformen återfinns främst i de tre storstadskommunernas etniskt segregerade områden, liksom i mindre kommuner, då asylsökande vill komma närmre sina befintliga sociala nätverk (Svensson, kommande). EBO var då den infördes den dominerande boendeformen bland asylsökande. År 2008 bodde cirka 60 procent i EBO och 40 procent i ABE. Trenden kom dock att vända och några år senare bodde ungefär 75 procent i ABE och 25 procent i EBO, bland annat på grund av bostadsbrist. Svårigheten att hitta bostäder för asylsökande i tider med många ankommande har även resulterat i en tredje, temporär, boendeform, så kallat anläggningsboende tillfälligt (ABT), som på många sätt liknar de förläggningsboenden som tidigare fanns. Migrationsverket upphandlar detta boende av privata leverantörer (Migrationsverket, 2015a).

EBO har ofta inneburit bättre möjligheter till stöd och guidning i det svenska samhället än ABE (Lennartsson, 2007) samt, på lång sikt, snabbare tillträde till arbets- och bostadsmarknaden (Boverket, 2008). Enligt Boverket medför emellertid båda boendeanternativen trångboddhet. EBO kan också innebära att de asylsökande tvingas flytta runt mellan olika boenden, vilket Boverket menar drabbar barnen hårdast då skolgång och en sammanhängande vardag försvåras på grund av uppbrotten. För många av dem som väljer EBO är valet främst grundat i att de vill undvika ABE och skaffa sig förutsättningar att påverka den egna livssituationen (Lennartsson, 2007; Boverket, 2008).

Ekonomiska förutsättningar för asylsökande

Asylsökande som inte har egna medel har rätt till bistånd under tiden i mottagandet (SFS 1994:137, 17 §). Dagersättningen ska täcka utgifter för livsmedel, kläder och skor, fritidsaktiviteter, hygienartiklar och övriga förbrukningsvaror. Ensamstående vuxna får (år 2015) 71 kronor i dagersättning, sammanboende 61 kronor, barn 0–3 år 37 kronor, barn 4–10 år 43 kronor och barn 11–17 får 50 kronor (Migrationsverket, 2015b). Från och med det tredje barnet halveras dagersättningen, vilket innebär att full ersättning betalas ut endast för de två äldsta barnen i en familj. Om den asylsökande bor på ett av Migrationsverkets boenden där kost ingår utgår dagersättning med endast 24 kronor per dag för vuxna asylsökande, 19 kronor för sammanboende och 12 kronor för barn upp till 17 år. (Denna form av boende var emellertid sällsynt under den period då fältarbetet för avhandlingen genomfördes.) Tidigare utgick bostadsersättning till dem som valde EBO. Denna togs emellertid bort i maj 2005 och kan nu endast erhållas i de fall en asylsökande måste flytta till en annan ort i samband med arbete, och Migrationsverket på den orten inte har något tillgängligt boende. Ersättningen ligger då på 350 kronor per månad för ensamstående och 850 kronor för en familj. Dagersättningen får sättas ned delvis om den asylsökande inte medverkar till att klarlägga sin identitet, försvarar utredningen av sin asylansökan genom att hålla sig undan eller inte medverkar till åtgärder som Migrationsverket anser nödvändiga för att kunna fatta beslut om avvísning eller utvisning (Migrationsverket, 2015c). Tidigare kunde dagersättningen även sättas ned om den sökande vägrade delta i organiserad sysselsättning, såsom språkundervisning. Sedan 2008 är sådan sysselsättning emellertid frivillig (SOU 2009:19, sid. 93). Asylsökande som har ”ett mycket starkt behov av något som inte täcks av dagersättningen” (Migrationsverket, 2015d) kan utöver denna ansöka om ett så kallat ”särskilt bidrag” för att kunna tillgoda detta behov. Det kan till exempel röra sig om vinterkläder, glasögon eller utrustning för funktionshindrade. Den sökande måste emellertid kunna visa att hen har ett starkt behov av både varan och pengarna, och endast det billigaste alternativet av produkten kan komma ifråga. Asylsökande som vill arbeta under mottagandetiden och som finner en arbetsgivare kan ansöka om bevis på att hen är undantagen från skyldigheten att ha arbetstillstånd, ett så kallat AT-UND.

Nivåerna för dagersättningen har varit oförändrade sedan 1994 och ligger en bra bit under socialbidragsnormen. Dagersättningen var innan 1994 kopplad till socialbidragsnormen, men detta ändrades i och med den proposition som låg till grund för det nya systemet. I propositionen argumenterade regeringen för att det är rimligt att asylsökande under utredningstiden ges en lägre ekonomisk standard än de som är stadigt bosatta i landet (regeringens prop. 1993/94:94, sid. 47). I Asylmottagningsutredningen (SOU 2009:19, sid. 78) konstaterades emellertid att dessa nivåer i dagens läge är låga och svåra att leva på.

Sysselsättning för vuxna

Enligt lagen om mottagande av asylsökande m.fl. (SFS 1994:137) ska Migrationsverket erbjuda de asylsökande organiserad sysselsättning i lämplig omfattning. Detta kan vara till exempel svenskundervisning eller praktik. Det är emellertid förhållandevis få asylsökande som deltar i någon form av anordnad aktivitet, och Migrationsverket har fått kritik för att den organiserade sysselsättningen ”inte fungerar på ett tillfredsställande vis” (SOU 2009:19, sid. 107). Huruvida asylsökande erbjuds sysselsättning har varierat genom åren och även mellan olika mottagningsområden. Exempelvis har organiserad sysselsättning inte alltid erbjudits i perioder med korta handläggningstider.

Vård

Asylsökande barn och ungdomar under 18 år har rätt till samma kostnadsfria sjukvård och tandvård som andra barn som bor i Sverige (Migrationsverket, 2015d). Vuxna asylsökande har rätt till akut sjuk- och tandvård samt vård som inte kan vänta. Asylsökande har också rätt till förlossningsvård, vård vid abort, preventivmedelsrådgivning, mödrahälsovård samt vård enligt smittskyddslagen. Sedan den 1 juli 2013 ska även vissa personer som vistas i Sverige utan tillstånd, så kallade papperslösa, erbjudas hälso- och sjukvård samt tandvård på samma villkor som asylsökande. Barn som är papperslösa erbjuds alltså vård på samma villkor som andra barn som bor i landet.

Kapitel 4. Teoretiska perspektiv och begrepp

I detta kapitel beskriver jag avhandlingens teoretiska ramverk. Inledningsvis diskuterar jag den nya barndomssociologin vilken avhandlingen tar avstamp i. Därefter behandlar jag ett antal praxisteoretiska perspektiv samt det antropologiska begreppet *liminalitet*, som här kan förstås som en metafor för asylsökande barns erfarenheter och situation.

Barndomssociologin och barns aktörskap

Den nya barndomssociologin kännetecknas av uppfattningen att barndomen är socialt konstruerad samt av synen på barn som kompetenta aktörer som ständigt interagerar med omgivningen och bidrar till att forma, påverka och förändra sin vardag (James, Jenks och Prout 1998; Alanen 2003; James och James 2004; Prout 2005). Perspektivet problematiserar således framställningar av barn som passiva mottagare av föreställningar, normer och kultur, och betonar att barndom är något som görs av barn och andra aktörer i en specifik kontext (Halldén, 2007). Synsättet innebär emellertid inte att barndom betraktas som uteslutande socialt; barns liv formas naturligtvis även av materiella aspekter i deras omgivning (Prout 2005; 2011).

Ett centralt begrepp inom den nya barndomssociologin är *åldersordning*, som betonar att barndomen är en relationell position i förhållande till vuxenhet, och att ålder är en maktordning vilken innebär att vuxna har makt över barn (Alanen 2003; Krekula, Närvänen och Näsman 2005). För den enskilda individen är denna position föränderlig, men den maktordning som finns i samhället mellan olika åldrar är konstant och det är den som fokuseras i begreppet åldersordning (Krekula m.fl., 2005).

Centralt inom barndomssociologin är även uppfattningen att barns villkor och perspektiv är värda att studera i sig (James m.fl., 1998). Barndomen kan alltså inte ses enbart som en transportsträcka mot vuxenlivet. När barndomssociologin etablerades var detta ställningstagande ett sätt att försöka motverka barns underordning genom att problematisera beskrivningar av barn som "ofärdiga" människor, eller "becomings", i motsats till vuxna som framställdes som "beings" (Halldén, 2007). Nick Lee (2001) framhåller att denna distinktion är särskilt förlegad i dagens samhälle eftersom allt socialt liv präglas av osäkerhet och förändring. I en tid då varken vuxenliv eller barndom är stabila företeelser måste både vuxna och barn betraktas som beings *och*

becomings. Halldén (2007) understryker att en sådan betoning av likheter mellan barn och vuxna emellertid inte får resultera i att man bortser från de asymmetrier som finns, både biologiskt och socialt. Hon menar att den tillit som ett barn behöver för att klara av ett liv i förändring uppnås i samspel med vuxna som har ansvar för att se barnet, uppfatta dess behov och upprätthålla relationen. Av detta följer att det som barndomsforskare är viktigt att bidra med en nyanserad bild av barns *aktörskap* och att inte bortse från dess komplexitet (Lee, 2009; Valentine, 2011). Det faktum att begreppet ofta förknippas med förmågor som mognad och oberoende medför en risk att vissa grupper av barn tillskrivs *agens* på bekostnad av andra som inte har dessa färdigheter. Det finns även en tendens inom forskning att enbart betrakta sådana handlingar som är i enlighet med rådande vuxennormer som *agens*, men inte praktiker som avviker från dessa (Bordonaro, 2012). Ett antal barndomsforskare understryker därför vikten av att även skriva fram sådana sidor av barns *agens* som inte nödvändigtvis uppfattas som konstruktiva (Lee, 2001; Valentine, 2011; Bordonaro, 2012).

Inom barndomssociologin framhålls det faktum att barndom formas av en rad omständigheter, såsom sociala strukturer, politiska och ekonomiska institutioner, föreställningar om barn, samt rådande normer och lagar (Prout, 2005). Barndom är således en livsfas vilken har olika innebörd och tar sig olika uttryck beroende på var i världen och under vilken tidsperiod ett specifikt barn växer upp. Betydelsen av att vara barn bestäms även av faktorer som klass, kön och etnicitet, vilket innebär att man snarare än att tala om barndom i singular bör tala om barndomar (James och Prout, 1997; Halldén, 2007). Utifrån detta perspektiv är det centralt att synliggöra olika maktordningar och hur de samspelar eftersom det är detta samspel som formar den specifika barndomen, det vill säga den barndom som ett enskilt barn lever. Det finns här en inneboende motsättning mellan behovet att synliggöra de variationer som finns inom gruppen barn och hur olika maktordningar samspelar med varandra, och behovet att betona barn som en social kategori i syfte att lyfta fram fältet barndomsstudier (Krekula m.fl., 2005). Enligt Prout (2005; 2011) har denna spänning medfört att den komplexitet och ambivalens som kännetecknar dagens barndomar inte tillräckligt har utforskats. Han anser att barndomsforskningen istället har tenderat att lägga fokus antingen på det universella, det vill säga de samhälleliga strukturer som formar barns liv, eller det partikulära, det vill säga specifika barns aktörskap och villkor. Det förra angreppssättet, påpekar han, kan medföra att barn som lever inom en särskild struktur, exempelvis en nationalstat, beskrivs som en homogen grupp. Det senare däremot har ofta begränsats av ett bristfälligt intresse för hur barns aktörskap *formas* av föreliggande strukturer. Prout (2011) föreslår därför att barndomsforskare undersöker *samspelet* mellan det universella och det partikulära, mellan struktur och aktörskap. Ett sådant perspektiv skulle inte framhäva det ena på bekostnad av det andra, eller ens betrakta dessa begrepp som dikotomier, utan istället ta sig an den ”uteslutna mitten” (Prout, 2011). Med detta

avser Prout de nätverk och förbindelser varigenom det specifika barnet, eller för den delen en specifik vuxen, framträder. Genom sitt fokus på sociala processer är den praxisteoretiska ansatsen särskild lämpad för undersökningar av det här slaget.

Praxisteori

Begrepp som *praktik*, *praxis*, *interaktion*, *aktivitet* och *performativitet*, slår Nicolini (2012) fast, används sedan 1970-talet allt oftare inom samhällsvetenskap och humaniora, bland annat för att studera språk, kultur, konsumtion och lärande (se även Ortner, 1984). Detta intresse inom akademien för olika former av praktiker samlar en rad olika tänkare inom diverse discipliner under namnet praxisteori. Schatzki (2001), en central gestalt inom denna tradition, lyfter inom filosofin fram bland annat Wittgenstein (1953), Taylor (1985) och Dreyfus (1991). Samtliga synliggör betydelsen av icke-propositionell kunskap, det vill säga kunskap som man inte lär sig genom tal eller skrift, som att spela piano eller cykla. Inom sociologin betraktas Bourdieu (1977; 1990) och Giddens (1979; 1984) som framstående praxisteoretiker. Som framgår nedan har de båda bidragit till en ökad förståelse av samspelet mellan struktur och handlande. Även Foucault (1965; 1979) har haft stort inflytande på riktningen, inte minst genom utvecklandet av begreppet *disciplin* (se även Lyotard, 1984, Ortner, 1989 samt Rouse, 1996). Praxisteori ska alltså inte förstås som en enhetlig teoretisk ansats, utan snarare som ett paraplybegrepp för ett idiom som kännetecknas av pluralitet. Inom detta idiom kan emellertid urskiljas en rad historiska och begreppsliga likheter (Rouse, 2007; Postill, 2010; Nicolini, 2012), och det är några av dessa som är en av de teoretiska utgångspunkterna för avhandlingen.

Diskurs och icke-diskurs

Praxisteorin kännetecknas av synen på människans sociala värld som resultatet av en ständigt pågående performativ process, där olika fenomen oavbrutet produceras och reproduceras (Nicolini, 2012). Våra kroppar har en central roll i den här processen, liksom det materiella som utgör de ”verktyg” vi använder oss av. Detsamma gäller de diskurser som vi, som aktörer, har att förhålla oss till och som medverkar till att forma våra praktiker. En viktig utgångspunkt i avhandlingen, som ligger i linje med den etnografiska ansatsen, har varit att det diskursiva inte i egentlig mening kan separeras från det icke-diskursiva. Detta synsätt företräds bland annat av Rouse (2007), som menar att man, istället för att studera språket som en separat form av handling, bör betrakta det diskursiva och det icke-diskursiva som integrerade aspekter av mänskligt handlande. Detta eftersom språket i olika skepnader, såsom tanke, tal och skrift, och även som gemensamma föreställningar vilka ligger till grund för

människors handlande, på en rad sätt genomsyrar och formar människors tillvaro. I den här avhandlingen ligger fokus både på informanternas utsagor (i intervjuer och samtal) om olika företeelser, och deras *praktiker*, det vill säga hur de *gör*, eller handlar, i en specifik situation. Detta handlande omfattar, i linje med Rouse (2007), såväl tal som kroppsliga och materiella aspekter.

Policy som process

Praxisteorin framhäver det processuella i sociala praktiker, normer, lagar och institutioner. Detta får konsekvenser inte enbart för hur man som forskare ser på mellanmänskliga relationer och socialt samspel, utan även för hur man betraktar andra fenomen. I den här avhandlingen har det varit relevant att fråga sig vad detta perspektiv betyder för synen på policyer, eftersom Migrationsverkets barnpolicy och andra bestämmelser som myndigheten har att förhålla sig till i sin verksamhet är centrala för fältet. En policy utgör, som Shore, Wright och Però (2011) påpekar, ett viktigt instrument genom vilket regeringar, myndigheter och andra aktörer klassificerar och reglerar de rum och personer de ämnar styra. En policy är emellertid inte statisk, utan kan genomgå genomgripande omtolkningar på sin väg genom implementeringsprocessen vilket innebär att den slutligen kan få en annan innebörd än intentionen var då den först skrevs (Shore m.fl., 2011). En policy kan således brukas för att befästa rådande maktordningar, men även för att undergräva dem. Det faktum att en policy kan ha olika betydelse för olika aktörer innebär att den skapas, och omskapas, inte enbart av dem som har instiftat den, utan bland andra även av de tjänstemän (i den här avhandlingen exempelvis barnhandläggare) som är satta att tillämpa den i praktiken (Lipsky, 1980) samt av de personer som är policyns målgrupp, det vill säga dess avnämare (i den här avhandlingen asylsökande barn och familjer). Dessa aktörer utgör alla vad Shore m.fl. (2011) benämner policyns ”tolkningsgemenskap” (sid. 12, med hänvisning till Yanow, min övers.). En policy kan i detta perspektiv betraktas som en aktör i egen rätt, med ett komplext ”socialt liv” (se t.ex. Hultman, 2011). Snarare än att uppfatta en policy som en rationell, sammanhållen enhet med given tillämpning kan man således, inom ramen för detta synsätt, förstå den som fragmenterad, motsägelsefull och samförfattad (Griffiths, 2013). Den är på så vis ett ”fönster” (Shore m.fl., 2011) som ger insyn i politiska processer och maktförhållanden. En central aspekt i avhandlingen har därför varit hur Migrationsverkets barnpolicy förstås och hanteras av olika aktörer inom den så kallade tolkningsgemenskapen.

Regler, normer och uttalad kunskap

Avhandlingen bygger även på den praxisteoretiska premissen att de aktiviteter och institutioner som samhället består av styrs av en uppsättning regler och normer, som kan vara uttalade men också implicita. En central fråga inom

fältet har varit, och är, *hur* människor följer sådana regler och normer. Tongivande strömningar inom europeisk tanketradition, menar Nicolini (2012), kännetecknades länge av ett starkt fokus på tanke och kontemplation, samt senare även på betydelsen av sociala och mentala strukturer. Grunden till praxisteorin lades först med Marx, Heidegger och Wittgenstein, vilka samtliga på olika vis kom att ägna sig åt betydelsen av praktiker (Rouse, 2007). Det ansatsen har tagit fasta på är bland annat Wittgensteins (1953) uppfattning att reproduktionen av de sociala strukturerna inte kan förklaras utifrån en uppsättning regler, eller normer, som aktörer antas följa. Detta eftersom regler kan följas på fler än ett sätt. Det måste därmed finnas en annan, mer grundläggande, dimension av mänsklig förståelse, ett slags ”outtalad, praktisk kunskap” (se även Heidegger, 1963).

Begreppet *outtalad kunskap* kan dels syfta på sådana färdigheter som ”sitter i kroppen”, som att cykla eller utföra någon form av hantverk, dels på de gemensamma värderingar eller ”sanningar” som kan ligga till grund för en specifik praktik. Dessa båda betydelser hänger emellertid nära samman, som till exempel Bourdieu visar med begreppet *habitus*, de gemensamma sätt att se på omvärlden som så att säga är förkroppsligade (Bourdieu, 1977; 1990).

Enligt praxisteorin finns det alltså inget givet sätt att följa regler och normer, eftersom de kan ge upphov till en mängd tolkningar. I linje med detta menar Rouse (2007) att ett normstyrt handlande är beroende av aktörens förmåga att förstå ett specifikt sammanhang och den betydelse det egna handlandet har inom detta. Tolkningen av normer sker alltså mot bakgrund av tidigare erfarenheter av en viss situation, samtidigt som det man gör i varje given situation blir del av den bakgrundskunskap som ligger till grund för kommande praktiker.

Gemensamma föreställningar, som ligger till grund för normer, behöver inte vara medvetet tillgängliga för människor, utan kan ta sig uttryck som en oförmåga hos fältets aktörer att se möjligheten till alternativa handlingssätt. En gemensam förståelseram kan också fungera som grund för att legitimera praktiker som för utomstående kan förefalla irrationella. Den inom gruppen som ifrågasätter sådana grunder får ofta ingen verbal respons på sina uttalanden, utan löper istället risk att ignoreras eller uteslutas (Rouse, 2007).

Resonemang om regler, normer och outtalad kunskap har varit relevant i arbetet med avhandlingen för att det har kunnat bidra till insikter om de praktiker som formar området. En sådan förståelse är betydelsefull inte minst vad gäller Migrationsverkets verksamhet eftersom myndigheten, i egenskap av frontlinjebyråkrati, har stora möjligheter att påverka enskilda människor och deras levnadsförhållanden (Johansson, 1992). Frontlinjebyråkratin, eller den situationsanpassade myndigheten, har en central position i dagens samhälle. En frontlinjebyråkrati är en offentlig myndighet som utmärks av direktkontakt mellan tjänsteman och klient, och det faktum att tjänstemannen i sitt arbete har ett handlingsutrymme (Lipsky, 1980). Migrationsverket är alltså en sådan

myndighet på samma sätt som, till exempel, förskola, socialtjänst och arbetsförmedling. Det handlingsutrymme som utmärker frontlinjebyråkratin är särskilt stort i Sverige som har många så kallade ramlagar, vilka främst består av huvudregler som anger mål och inriktning för verksamheten (Schierenbeck, 2003).

Tjänstemän och andra aktörer styrs alltså, utifrån ett praxisteoretiskt perspektiv, inte enbart av lagar och andra bestämmelser i sitt arbete, utan även av värderingar och känslor. Begreppet *moralisk ekonomi* kan användas för att belysa den känslomässiga dimension som präglar våra samhällsinstitutioner, trots att staten och den byråkratiska apparaten ofta framställs som neutrala (Fassin, 2015; se även Daston, 1995). Termen fick sin nuvarande betydelse i och med historikern E.P. Thompsons arbete (1971) om sociala oroligheter och folkliga protester (Friberg och Götz, 2015), och har använts främst för att belysa ekonomiska praktikers förankring i sociala konventioner. På senare tid har begreppet emellertid kommit att tillämpas även i en rad andra sammanhang (Södertörns högskola, 2015). *Asylens moraliska ekonomi* kan enligt Fassin (2015) brukas för att visa på de förändringar som sedan 1970-talet har skett i europeiska mottagarländerns syn på asylsökande och flyktingar, och de praktiker som är kopplade till frågan. På 1970-talet, då de flesta flyktingar kom från diktaturer i Latinamerika, mottogs de som hjältar och frihetskämpar. På 1990-talet kom detta synsätt emellertid att ersättas av negativt laddade föreställningar om asylsökande och flyktingar som ”falska”, det vill säga som lögnaktiga personer utan genuina flyktingskäl.

Asylens moraliska ekonomi kan alltså vara en betydelsefull komponent för att förstå forskningsfältet. Emellertid, menar Fassin (2015), formas praktiker även av enskilda individers *moraliska subjektivitet*, vilket handlar om hur individer utvecklar etiska förhållningssätt till sig själva och andra. Den moraliska subjektiviteten kan komma till uttryck till exempel i lokala tjänstemäns medvetna reflektioner runt ett särskilt dilemma, eller i det konkreta bemötandet av klienter. En viktig aspekt av begreppet är att det knyter an inte bara till ”positiva” känslor som till exempel vänlighet och omtanke, utan även till ”negativa” känslor som till exempel förakt och harm.

Forskning har pekat på betydelsen av att se på hur enskilda tjänstemän tolkar gällande regelverk och hur de påverkas av de föreställningar och bilder av de berörda grupperna som finns i samhället (Hertzberg, 2003; Montgomery och Foldspang, 2005). Graham (1999) visar i sin avhandling om flyktingar och svensk välfärdsbyråkrati på klyftor mellan regelverk och praktik, och beskriver hur tjänstemän tenderar att bemöta invandrade iranier som en enhetlig grupp snarare än som individer vars identitet bestäms av en rad faktorer såsom klass, etnicitet, kön, ålder och religion, trots att detta strider mot de politiska riktlinjerna. I en avhandling som jämför svenskt och israeliskt flyktingmottagande finner Schierenbeck (2003) att svenska frontlinjebyråkrater i större utsträckning än israeliska använder sig av det handlingsutrymme som finns

inom ramarna för regelverket. Hon pekar även på att uppfattningar om kulturella skillnader är betydelsefulla då beslut fattas. Till exempel menar en av intervjupersonerna i studien att maktrelationen mellan tjänsteman och invandrarklient varierar med etnisk tillhörighet, och lyfter fram persisktalande invandrare som en grupp som i större utsträckning än andra vet vad de har rätt till och kan förvänta sig av det svenska systemet (se även Wilkins, 2007; Wilkins and Williams, 2009). Andra aspekter som i forskning har lyfts fram som betydelsefulla för tjänstemäns beslut är personliga åsikter om vad som är rättvist och orättvist, samt föreställningar om vilka klienter som är förtjänta och oförtjänta av en viss insats (se t.ex. Maynard-Moody och Musheno, 2000; 2003). Evans (2011) och Evans och Harris (2004) pekar dessutom på betydelsen av gemensamma professionella värderingar, som kan vara uttalade eller outtalade, inom vissa yrkesgrupper, såsom läkare och socialarbetare. Bland andra visar Wettergren (2010), i en studie av det svenska Migrationsverket, hur fokus på ”korrekt förfarande” i asylprövningen gör det möjligt för tjänstemän att göra urval och fatta negativa beslut utan att behöva kännas vid den motsättning som per definition föreligger mellan människors behov av skydd och statens intresse att reglera invandringen.

Agens, reproduktion och förändring

En grundläggande tanke inom praxisteorin är att människans sociala värld är i ständig omvandling; gränser förflyttas, suddas ut, omförhandlas och transformerar. Även förment solida fenomen som strukturer, till exempel myndigheter, institutioner och organisationer, reproduceras ständigt genom enskilda aktörers praktiker. Utan dessa praktiker skulle strukturen alltså inte finnas. Detta innebär inte att strukturer är mindre verkliga, utan bara att de inte är så naturgivna och fasta som människor kan uppleva dem. Praxisteorin kan således beskrivas som en distinkt social ontologi, där det sociala utgör ett fält av ”förkroppsligade, materiellt sammanbundna praktiker, organiserade runt gemensamma praktiska förståelser” (Schatzki, 2001, sid. 11, min övers.). Detta synsätt har möjliggjort en förståelse för hur de tjänstemän och juridiska ombud som deltog i avhandlingens båda första delstudier förhåller sig till de strukturer inom vilka de verkar, samtidigt som de bidrar till att reproducera samt eventuellt förändra dem.

Frågan om förhållandet mellan struktur och agens har varit, och är, central för samhällsvetenskapen, och handlar om huruvida det är strukturer eller mänsklig agens som bestämmer en individs beteende. Vissa perspektiv har ibland framhållit det ena framför det andra. Det dominerande synsättet numera är dock förmodligen att se de båda som komplementära krafter (Sztompka, 1994), ett perspektiv som bland andra Giddens och Bourdieu lade grunden för.

Begreppet *agens* används regelbundet i vetenskapliga sammanhang, men enligt Ahearn (2001) ofta utan någon närmre definition. Ahearn föreslår en

provisorisk bestämning av begreppet, nämligen ”den sociokulturellt medierade förmågan att handla” (sid. 112, min övers.), och konstaterar sedan att även om detta är en början så lämnar definitionen många frågor obesvarade. Det framgår till exempel inte om all agens är mänsklig, eller om den är individuell. Kanske kan agens, menar hon, även tillskrivas en familj, eller en fackförening? Det är även oklart huruvida agens ska förstås som medveten och avsiktlig, och om den måste ha någon form av verkan. Som Ahearn påpekar får dessa frågor troligen olika svar beroende på vem som tillfrågas och vilken disciplin hen tillhör.

En viktig utgångspunkt i diskussionen om agens utifrån ett praxisteoretiskt perspektiv är att begreppet inte kan betraktas som ett uttryck för fri vilja, utan alltid är betingat av till exempel normer, praktiker och diskurser. Detta synsätt skriver fram en människa som ”inte måste göra som hon gör, men som inte heller kan göra vad som helst” (Isenberg, 2002, 22 februari). Bourdieu, till exempel, menar att en handling är en social praktik, vilken uppkommer ur individens livshistoria, klasstillhörighet och andra betingelser (Bourdieu, 1977; 1990). Centralt i Bourdieus tänkande är begreppet *habitus*, vilket syftar på de sätt att tänka, handla, tala och föra sig som en person har tillägnat sig, i första hand präglade av social klass. Den här teoretiska utgångspunkten visar på det samspel som finns mellan struktur och agens, och på de mekanismer varigenom den sociala världen reproduceras. Samtidigt, anser Ortner (2006), tenderar Bourdieu att åtminstone i sina tidigare arbeten lägga relativt stor vikt vid strukturens betydelse för människors handlande på bekostnad av individens agens.

I likhet med Bourdieu anser Giddens att förhållandet mellan aktör och struktur bör betraktas som en strukturdualitet, det vill säga en sammanhängande relation, där strukturen betraktas både som medlet för och resultatet av aktörernas handlingar (Giddens, 1984). Giddens betonar emellertid aktörens kunnskap, och insikt i sakernas tillstånd, i större utsträckning än Bourdieu. Han menar att strukturer inte är deterministiska, utan både möjlighetsskapande och begränsande.

Ortner (2006) framhåller Bourdieu och Giddens som mycket betydelsefulla för förståelsen av samspelet mellan struktur och agens och därmed människors handlande. Emellertid anser hon också att även om deras teorier kan förklara social reproduktion, så kan de inte förklara *förändring*, vilket hon ser som en central uppgift för praxisteorin. Som en möjlig väg framåt föreslår Ortner att människan förstås som ”löst strukturerad” (Ortner, 1989, sid. 98, min övers.), vilket innebär att strukturen betingar människors handlande men att det ändå inte går att förutspå hur en specifik individ kommer att agera i en viss kulturell och historisk kontext. Detta eftersom en specifik struktur i allmänhet rymmer inneboende motsättningar, till exempel mellan olika diskurser (Ortner, 2006). Till detta kommer att strukturer, eller hegemonier (Ortner, 2006, med hänvisning till Williams, 1977, sid. 113), inte ska förstås som allenarådande även om de kan vara dominanta. De förekommer istället sida vid sida med rester av

”gamla” hegemonier samt spår av ”nya”. Det som ger människor förutsättning att agera på en rad olika vis, och därmed möjliggör social förändring, är således dels de motsättningar som finns inom strukturerna, dels de som finns mellan strukturerna.

Ortner menar också att en teori om social förändring måste ha ett tydligt maktperspektiv. Även om tidigare teoretiker förvisso har betonat strukturens makt över subjektet, så har de enligt henne sällan ställt frågan hur makt praktiseras på mikronivå, det vill säga hur den manifesteras, omskapas och utmanas av aktörer ”på marken” (se dock Certeau, 1984). Ortner utvecklar detta perspektiv genom begreppen ”agens som makt” och ”agens som personliga projekt” (Ortner 2006). Enligt detta synsätt kan agens, å ena sidan, handla om att agera i relation till asymmetriska maktförhållanden och tvång. Denna form av agens kan i princip likställas med den grad av makt en person har till sitt förfogande, det vill säga individens möjligheter att påverka andra människor och händelser, och därmed bibehålla någon form av kontroll. ”Agens som personliga projekt”, å andra sidan, handlar om människors strävan att förverkliga sådana projekt som de själva betraktar som värdefulla, och är enligt Ortner på många vis den mest grundläggande dimensionen av agens:

Det är denna process som avbryts, och inte tillåts, bland underordnade ... Samtidigt kan den blomstra och växa sig stark som makt för de mäktiga, vars dominans av andra sällan är ett mål i sig självt, utan snarare ett medel som de använder för att förverkliga sina egna projekt. Och det är denna ”agens som projekt” som de med liten makt vill ge näring och skydd, genom att skapa och försvara platser ”i maktens periferi” (Ortner 2006, sid. 144, övers. Ulla M. Gabriellsson).

Ortner fokuserar således på agens inte primärt som maktutövning eller motstånd mot dominans, utan som förmågan att förverkliga personliga, kulturellt betingade, projekt ”i maktens periferi” (Ortner, 2006, sid. 142, min övers.). Hon betonar i sitt arbete subjektiviteten som grund för mänskligt handlande, med vilket hon avser människan som en varelse som känner, tänker och som skapar och söker mening. Ett sådant erfarenhetsnära perspektiv på agens har i avhandlingen varit särskilt relevant för tolkningen av de asylsökande barnens upplevelser (se delstudie III). Detta eftersom det synliggör mer subtila former av agens och ger utrymme för den ambivalens och komplexitet som kan anses vara utmärkande för mänskligt handlande.

Liminalitet och gränsöverskridande: asylsökande som tvetydig kategori

Asylsökande barns erfarenheter kan förstås utifrån den ambivalenta position som de befinner sig i då de har lämnat ursprungslandet bakom sig tillsammans med sina familjer men ännu inte har inkluderats i mottagarsamhället. Detta

osäkra väntetillstånd kan belysas med hjälp av begreppet *liminalitet*, en analytisk term hämtad från antropologin som betecknar en fas av ”strukturell osynlighet” (Turner, 1967, sid. 95) i övergången från en social kategori eller identitet till en annan. Victor Turner (1967) utvecklade begreppet i analysen av rituellt markerade passageriter av olika slag. Begreppet bidrar till att synliggöra varierande former av tillfällig existens mellan relativt fixerade positioner i den sociala strukturen. I analysen av migration och gränsöverskridande har det bland annat använts för att beskriva asylsökandes situation som ”ett temporärt upphävande [av livet, där individen befinner sig, min anm.] mellan rättsliga kategorier, rättigheter och länder”, med begränsad tillgång till samhällsliga resurser (Griffiths, 2014, sid. 8). Den tvetydighet som kännetecknar det liminala tillståndet på tröskeln till eller från, eller med Turners egna ord, ”betwixt and between” (Turner, 1967, sid. 97), är speciellt relevant – det innebär att vara ”varken det ena eller det andra”, eller ”både och”. Denna tvetydighet och de prövningar som unga människor genomgår i de rituella processer som Turner beskriver kan tjäna som metafor för asylsökande barns position mellan olika sociala verkligheter och legal tillhörighet (Svensson och Eastmond, 2013).

Den liminala personen är, enligt Turner (1967), en tvetydig figur som utmanar och överskrider normativa ordningar och gränser. Resonemanget länkas till Mary Douglas’ (1966) arbete om symbolisk klassifikation. Douglas visar hur det som inte passar in betraktas som rituellt orent och även farligt. Detta menar Malkki (1995) gäller även för flyktingar, som inte har någon tillhörighet inom ett system byggt på nationalstaten och därmed utgör ett hot mot en världsordning som uppfattas som både naturlig och legitim.

Anonymiteten symboliseras enligt Turner (1967) av att personer i liminaliteten inte tillskrivs några särskiljande kännetecken. Garsten (1999) beskriver, i en studie där hon tillämpar liminalitetsbegreppet på tillfällig arbetskraft (”temps”), hur den här gruppen av anställda kan betraktas som representanter för en viss *typ* snarare än individer, varken entydigt tillhöriga eller främlingar på arbetsplatsen ifråga. Denna strukturella osynlighet, eller anonymitet, kan sägas präglade även kategorin asylsökande, i det att individer med olika bakgrund, kunskaper och erfarenheter genom byråkratisk klassifikation och av en bredare allmänhet reduceras till en odifferentierad kategori. Denna ställning understryks dessutom av att asylsökande saknar status och i allmänhet också materiella tillgångar.

Det finns emellertid även aspekter av liminalitetsbegreppet, i det symboliska förlopp som Turner beskriver (1967), som inte kan tillämpas på asylsökandes situation. Bland annat avser termen traditionellt en övergångsfas med givet utfall. Personer som befinner sig i liminaliteten vet således att de kommer att tas upp i samhällsgemenskapen i en ny social identitet. Detta kan dock inte asylsökande vara säkra på, vilket gör deras tillstånd reellt tvetydigt och även hotfullt.

Kapitel 5. Metod och etik

I detta kapitel beskriver jag den metod och de datainsamlingstekniker som ligger till grund för avhandlingen. Inledningsvis beskriver jag det etnografiska perspektivet samt projektets etiska aspekter. Därpå ger jag en presentation av de barn och familjer som deltog i studien samt det fältarbete jag genomförde dels bland barn och familjer, dels vid Migrationsverket och med juridiska ombud. Slutligen diskuterar jag frågor som berör analys, tolkning, trovärdighet och validitet.

Datainsamlingen för avhandlingen gjordes inom ramen för det större projektet Gothenburg Research on Asylum-Seeking Children in Europe (GRACE) (se Andersson m.fl., 2010), som syftade till att studera asylsökande barns välfärd, hälsa och välbefinnande. Etikprövning och rekrytering gjordes för GRACE-projektet som helhet, vilket är skälet till att jag ibland skriver ”vi” istället för ”jag” i texten. Dessutom genomförde vi delar av fältarbetet gemensamt. Hemma hos familjerna, till exempel, kunde jag träffa barnen medan en senior forskare samtalade med föräldrarna. I de flesta fall var denna seniora forskare Marita Eastmond, som inom ramen för GRACE-projektet bland annat har skrivit om föräldraskap i asylprocessen (se Eastmond, 2010). Vid vissa tillfällen var vi även två om att utföra intervjuer med tjänstemän och juridiska ombud.

Att förstå på djupet: det etnografiska perspektivet

Avhandlingen bygger på ett etnografiskt perspektiv, en ansats som har utvecklats främst inom socialantropologin och som syftar till att skapa kunskap om människors sociala erfarenheter. Detta görs genom att studera deras handlingar och reflektioner, vilka betraktas som meningsbärande och kontextbundna (Norman, 1996). Perspektivet bidrar därmed till att ge en nyanserad bild av en specifik social verklighet samt förståelse för dess grundläggande mekanismer och dynamiker (Johansson, 2010).

Det etnografiska fältarbetet innebär att forskaren deltar i människors vardag under en längre tid, betraktar det som händer och ställer frågor (Hammersley och Atkinson, 2007). Detta arbetssätt, så kallad *deltagande observation*, kompletteras som i den här avhandlingen ofta med olika former av intervjuer. Kännetecknande för den etnografiska metoden är att den är induktiv, vilket innebär att forskaren under arbetets gång är öppen för att förändra och

förfina den frågeställning som inledningsvis valdes. Ansatsen har därmed en explorativ karaktär och är särskilt lämpad att utforska sådana frågor som det finns särskilt begränsad kunskap om, såsom asylsökande barns situation. Med sitt fokus på det vardagliga och på maktförhållanden på mikronivå passar den etnografiska ansatsen dessutom väl att användas för att studera utsatta och marginaliserade grupper som inte ofta kommer till tals genom officiella dokument och andra kanaler (Griffiths, 2013). En viktig aspekt av fältarbetet är alltså att ringa in de angelägenheter som upptar deltagarna snarare än att besvara frågor som har fastställts i förväg. I min studie var syftet inledningsvis att studera asylsökande barns kontakt med Migrationsverket. Under fältarbetets gång blev det emellertid tydligt att barnen själva främst upptogs av vardagen och skolan, vilket medförde att jag ändrade frågeställning i enlighet med detta. Barnens kontakt med Migrationsverket kom därmed att bli ett spår av flera, snarare än huvudfokus.

En etnografisk studie kännetecknas av att data skapas i samspel mellan forskaren och fältet (Hellman, 2010). Deltagande observation, som ligger till grund för fältarbetet, ger förvisso forskaren förstahandsinformation om sociala processer (Repstad, 2007). Detta innebär emellertid inte att hen har tillgång till någon form av ”sanning”, eftersom hen gör en tolkning och ett urval även vid en observation. Dessutom kan forskarens närvaro påverka det som sker på olika vis. Deltagande är alltid positionerat, och ett etnografiskt forskningsprojekt kräver i allmänhet att den som genomför studien antar ett antal skiftande roller i förhållande till dem som deltar och då utifrån de olika positioner som är tillgängliga i ett specifikt socialt rum (Norman, 1996; Leonard, 2007). Sådana roller formas alltså inte enbart av forskaren själv, utan även av det specifika sammanhanget samt de uppfattningar som studiens deltagare har bland annat om forskaren som person. Här har faktorer som exempelvis kön, ålder, klass och etnicitet betydelse, men annat spelar också in och den som genomför en studie kan inte utgå ifrån att det är just dessa aspekter som kommer att avgöra vilka roller hen får i fält (Gulløv och Højlund, 2003).

Begreppet *deltagande observation* är i viss mening motsägelsefullt, eftersom *deltagande* syftar på inlevelse och närhet medan *observation* syftar på analytisk distans (de Walt och de Walt, 2002). Samtidigt är det just deltagandet som ger forskaren förutsättning att observera. Även ett aktivt deltagande innebär dessutom att forskaren fortlöpande skiftar mellan närhet och distans och deltagande kan därför inte sägas stå i motsatsförhållande till kritisk granskning (Hellman, 2010). I vilken mån en forskare deltar i informanternas vardag varierar mellan studier men också mellan olika faser och situationer i en och samma studie. Exempelvis kom jag under datainsamlingsarbetet att delta aktivt i barnens vardag, i lekar, samtal och i skolsituationen där jag bland annat var med och bakade bröd på hemkunskapslektioner. På besök vid Migrationsverket höll jag mig däremot mer i bakgrunden i syfte att följa samspelet mellan familjer och handläggare.

Etiska ställningstaganden

Diskussioner om etiska aspekter i forskning om barns livsvillkor kännetecknas av en dubbelhet. Å ena sidan betonas att forskaren har ett särskilt ansvar gentemot barn som informanter som en följd av deras sårbara position, å den andra att barn är aktörer med förmåga att själva tillvarata sina intressen (Gulløv och Højlund, 2003). Gulløv och Højlund (2003) anser att forskaren, snarare än att försöka överskrida denna dubbelhet, bör förhålla sig till *båda* dessa aspekter. De menar att barn bör tillmätas samma betydelse som informanter som vuxna, men att forskaren måste fundera över de specifika hänsyn som behöver tas som en följd av de samhällliga och institutionella maktrelationer som formar barns liv. Sådana hänsyn är i synnerhet viktiga att reflektera över i förhållande till asylsökande barn, som ofta befinner sig i en särskilt utsatt position med begränsade rättigheter och en osäker juridisk status (se Block, Riggs och Haslam, 2013, ang. de maktrelationer asylsökande kan behöva förhålla sig till). I detta avsnitt beskriver jag det sätt varpå jag och andra forskare som ingick i GRACE-projektet ämnade skapa ett tryggt sammanhang för de barn och familjer som deltog i studien.

GRACE-projektet etikprövades den 14/5 2007 av regional etikprövningsnämnd i Göteborg (diarienummer 255-07). Etikprövningsnämnden fann då att projektet föll utanför etikprövningskravet. Ett rådgivande yttrande gavs dock där nämnden manade till varsamhet på grund av de asylsökande barnens utsatta situation. De gav också ett antal förslag på hur vi kunde stärka projektets etiska komponent, som att ge utförlig information om projektet när vi rekryterade barn, föräldrar och andra aktörer, samt beakta hur vi gav information och inhämtade samtycke. Dessutom föreslog nämnden att de medverkande skulle erbjudas stöd vid behov. Vi beaktade dessa råd och förde fortlöpande en diskussion om hur de etiska frågorna bäst kunde tillgodoses i projektets olika faser. Diskussionerna leddes av de seniora forskarna i projektet, alla med stor erfarenhet av etiska frågor i sin tidigare forskning. En konkret åtgärd som vi vidtog för att stötta barnen och familjerna var att vi ordnade så att de kunde träffa en psykolog och/eller läkare vid behov.

Vi rekryterade barn och familjer vid Migrationsverkets informationsmöten för asylsökande. Inledningsvis gav vi information om projektets syfte, både skriftligt på barnens och familjernas språk, och muntligt med hjälp av tolk. Den skriftliga informationen utformades i både barn- och vuxenversion. Vid rekryteringen, och även senare, var vi noggranna med att betona att ett beslut om att delta inte skulle påverka familjens möjligheter att få uppehållstillstånd. Vi informerade även om vår roll som forskare, och lade särskilt stor vikt vid våra begränsningar att bistå familjen i deras kontakter med Migrationsverket. Vidare underströk vi deras möjlighet att när som helst dra sig ur projektet även om de initialt hade tackat ja till att delta. Slutligen informerade vi om att alla uppgifter som deltagarna skulle komma att lämna till oss skulle förvaras säkert

i ett låst skåp och anonymiseras i de texter som skulle publiceras. Vi upprepade denna information under studiens gång.

Det skriftliga samtycket bestod av ett brev på informantens modersmål, som undertecknades av både barn och vuxna och samlades in vid informationsmötet eller återsändes till forskargruppen. En svårighet i sammanhanget var det faktum att vi inte säkert kunde veta om barnen själva hade valt att delta, eller om de hade övertalats av sina föräldrar. Vårt intryck var dock att de barn och ungdomar som vi träffade genomgående var mycket positiva till kontakten, och ivriga att ses så många gånger som möjligt, vilket talar emot att de skulle ha övertalats. En möjlighet är att barnen kände sig trygga då föräldrarna visade oss tillit, vilket också talar för att barnens samtycke kan ha skett som ett mer "relationellt" beslut, det vill säga genom att de litade på föräldrarnas omdöme om vilka vi var. Denna tillit upplevde jag som mycket viktig för att kunna genomföra min studie.

Det var min avsikt att under projektets gång synliggöra och problematisera gängse sätt att tala och skriva om barn, vilket ställde krav på mig att reflektera över mitt eget förhållningssätt till de barn som deltog i studien. Den informella roll jag hade gentemot barnen medförde att deras tolkningsutrymme av relationen var stor, och därmed även mitt ansvar att tydliggöra min roll i mötet med barnen. En viktig aspekt av att rama in relationen var att berätta för barnen att vi skulle träffas endast ett begränsat antal gånger. Hur det specifika barnet kom att betrakta mig, som en vän, som "atypisk vuxen", som en vuxen att lita på och vända sig till vid behov, eller som formell forskare, kan jag inte veta säkert. Några barn uppfattade mig sannolikt som en vän, vilket innebar ett dilemma eftersom den vänskap jag kunde erbjuda var tidsbunden. Samtidigt innebar vår begränsade kontakt en möjlighet för barnen att bli sedda och lyssnade till utan vidare förbindelser.

Dennis (2009) påpekar att etnografiskt fältarbete ofta medför etiska dilemman som faller utanför den "traditionella" ramen med fokus på bland annat informerat samtycke och principen att forskningen inte ska "göra skada". Hon synliggör sedan, med en rad exempel från ett längre fältarbete som hon och hennes medforskare genomförde i en amerikansk skola med många nyanlända elever, hur hon och hennes kollegor ständigt behövde förhålla sig till huruvida de i olika situationer skulle intervensera eller inte. Sådana dilemman förekom ofta under mitt fältarbete. I forskning med asylsökande familjer är det ibland bara forskaren som har kunskap om vart familjen kan vända sig med olika frågor och problem, och hen kan komma att bli en hjälpare, eller guide på vägen. Det kan därmed bli svårt att dra en gräns mellan forskarrollen och det personliga engagemanget. Mitt fältarbete kom i perioder därför att präglas av funderingar över i vilken mån jag som forskare borde hjälpa familjerna och hur mycket tid det i sådana fall var rimligt att lägga på detta.

Ett exempel på en intervention från mitt eget fältarbete var då en flicka som deltog i studien ville söka kommunalt sommarjobb, och först nekades på grund

av att hon inte hade personnummer vilket krävdes för att anmäla sig på kommunens hemsida. Beslutet ändrades då jag, tillsammans med en senior forskare inom GRACE-projektet, påtalade för den ansvariga kommuntjänstemannen att det måste finnas andra sätt att registrera en ansökan. Detta resulterade i att flickan fick möjlighet att jobba under en period och därmed tjäna pengar som var till stor hjälp för familjen. Som forskare valde vi, i den här och andra situationer, att göra vad vi bedömde var bäst för barnet ifråga, och kom därmed att prioritera barnet framför principen att inte ”påverka” fältet mer än nödvändigt. Detta var emellertid inte något vi explicit hade tagit ställning till innan GRACE-projektet inleddes, kanske för att liknande händelser var svåra att förutse.

Vår kontakt med tjänstemän och juridiska ombud kom inte i samma mån att medföra etiska dilemman som arbetet med barn och familjer. Emellertid fann vi det även här viktigt att informera om studiens syfte och genomförande. En fråga som uppstod var huruvida barnhandläggarna, som var förhållandevis få i det upptagningsområde vi studerade, kunde identifieras av kollegor. För att undvika detta bemödade vi oss om att formulera texten så att tjänstemännen inte kunde identifieras som individer i de fall läsaren var väl bekant med verksamheten.

Deltagande barn och familjer

Det etnografiska fältarbetet genomfördes under åren 2008–2010 bland asylsökande barn och deras familjer i ett av Migrationsverkets upptagningsområden. Materialet består även av observationer av, samt intervjuer med, en rad aktörer verksamma vid Migrationsverket, samt juridiska ombud. Denna del av datainsamlingen beskrivs senare i kapitlet. En del av dessa tjänstemän och ombud hade träffat vissa av de familjer som deltog i studien, men detta gällde långt ifrån alla. Tjänstemän och ombud fick emellertid inte information om vilka familjer som deltog.

Vi följde de barn och familjer som deltog i undersökningen från deras första tid i Sverige till deras besked om uppehållstillstånd eller avvisning. I de fall en familj valde att överklaga ett negativt beslut följde vi familjen även genom denna process. I projektet medverkade tjugo barn från tio olika familjer. I flera familjer fanns därmed två eller tre syskon som alla ingick i studien. Tio av barnen var flickor och tio var pojkar. När studien påbörjades var barnen mellan sju och sjutton år gamla. De flesta familjerna bestod av mamma, pappa och barn, undantag var tre familjer där mamma och barn hade anlänt till Sverige utan pappan, som var kvar i ursprungslandet. Familjerna kom från Afghanistan, Albanien, Irak, Iran, Kosovo, Libanon and Palestina (Gaza). De fick ett första beslut från Migrationsverket mellan fem och arton månader efter ankomst. Beroende på hur lång asylprocessen blev för varje enskild familj träffade jag barnen mellan fyra och femton gånger. Familjerna bodde utspärrt

över regionen, i såväl mindre samhällen som större städer, och de kände inte varandra. De flesta av barnen bodde med sina familjer i Migrationsverkets lägenheter (ABE), i olika samhällen och städer. Endast fem av barnen levde tillsammans med vänner eller släktingar, det vill säga i så kallat EBO. Samtliga barn gick i skolan, tio av dem i ordinarie klasser och tio i förberedelseklass. Initialt använde jag tolk i samtal med både barn och vuxna, men relativt snart kunde jag kommunicera på svenska med barnen. Vid fältarbetets slut hade tio barn med familj fått uppehållstillstånd och fyra avvaktade beslut efter att ha överklagat. Tre barn hade med sina familjer fått avslag och utvisats. En familj hade sökt om asyl igen efter att deras första beslut hade preskriberats, vilket är gängse efter fyra år.

Fältarbetet med barn och familjer

Inledningsvis hade jag under fältarbetet med barn och familjer lika mycket kontakt med föräldrarna som med barnen. Detta för att etablera en god relation med samtliga familjemedlemmar samt för att skapa trygghet hos föräldrarna runt det faktum att jag skulle följa deras barn. Det hände ofta att jag fick erbjudanden om att stanna och äta middag hos familjerna, vilket utgjorde tillfällen att prata om deras förhållanden i ursprungslandet och deras förväntningar på Sverige. Föräldrarna var alltså inte enbart "gatekeepers" i förhållande till barnen, utan även viktiga informanter. Ibland upplevde jag att det var svårt att växla från en typisk "vuxen" roll som middagsgäst till rollen som "atypisk vuxenkontakt", eller vän, till barnen. Detta var betydligt enklare vid de tillfällen då en av de seniora forskarna i projektet var med för att prata med föräldrarna. I sådana situationer föll det sig naturligt att jag, i egenskap av "yngre" forskare, pratade med barnen. Jag upplevde sådana gånger att föräldrarna var mer intresserade av att samtala med den seniora forskaren, vilket kom väl till pass i sammanhanget. Med tiden blev det tydligare för alla parter att mina besök främst syftade till att umgås med barnen, och det blev enklare att växla mellan olika roller när detta krävdes.

Fine och Sandstrom (1988) beskriver hur olika situationer i fält kan medföra olika förväntningar på den grad av vuxenauktoritet som forskaren antar. En hög nivå av vuxenauktoritet kan självfallet stå i vägen för deltagande i barnens liv. En låg nivå av vuxenauktoritet kan emellertid också vara problematisk ifall något annat förväntas av forskaren. Detta var en aspekt av fältarbetet jag behövde förhålla mig till inte minst vid de tillfällen då jag förväntades inta rollen som "expert" på det svenska samhället och asylprocessen. Det innebar att de vuxna, men även barnen, ville att jag skulle svara på frågor om hur saker och ting förhöll sig, vilket inte alltid var enkelt eftersom asylprocessen ibland framstod som förvirrande inte bara för de asylsökande familjerna utan även för mig som forskare. Det fanns även förväntningar på att jag skulle

agera ”hjälpare”, till exempel genom att förklara vad som stod i olika dokument som Migrationsverket skickade.

En annan fråga som jag behövde ta ställning till i fältarbetet var hur mycket jag skulle berätta för deltagarna om mig själv. Som Hammersley och Atkinson (2007) påpekar, så finns det ofta både etiska och strategiska skäl för forskaren att dela med sig av sina livsomständigheter. Eftersom både barnen och de vuxna som deltog i projektet många gånger berättade om svåra upplevelser, så kändes det viktigt att vara förhållandevis öppen gentemot dem. Barnen var dessutom nyfikna och ställde frågor inte minst om mina barn, och att prata om och visa foton på dem blev inte sällan en ingång till samtal om de asylsökande barnens egna liv. Det var ibland dock svårt att avgöra *vad* jag kunde berätta och inte, och detta kom att bli något jag funderade mycket över under fältarbetets gång.

Fältarbetet med barnen ägde rum i barnens hem, i skolan, under fritidsaktiviteter, vid träffar på stan där de skulle visa mig olika platser som de brukade vara på, samt vid familjens möten med handläggare på Migrationsverket. Det faktum att fältet var utspritt, det vill säga att familjerna bodde i olika städer och samhällen, medförde att det var mycket tidskrävande. Ett besök hos en familj tog ofta en hel dag på grund av lång restid, vilket med tio deltagande familjer innebar att jag inte kunde träffa varje barn mer än ett begränsat antal gånger. Med några av barnen hade jag emellertid kontakt per telefon även mellan våra träffar. Barnen skrev även dagböcker som vi samtalade om vilket gav en bild av hur deras vardag hade gestaltat sig sedan sista besöket.

Jag gjorde kontinuerligt fältanteckningar under träffarna med barnen. Emellertid gav olika sammanhang olika möjlighet att skriva. I allmänhet gjorde jag först enbart korta anteckningar för att senare utveckla dessa. Vid besök med familjerna på Migrationsverket, till exempel, fanns möjlighet att skriva kontinuerligt, medan mitt deltagande i barnens vardag innebar mer begränsade förutsättningar att anteckna. Hemma hos barnen spelade jag i allmänhet in samtal, eftersom det var enkelt att ha en liten diktafon i rummet utan att den drog uppmärksamhet till sig. I fältanteckningarna var jag mån om att så detaljerat som möjligt beskriva händelser och personer som var närvarande, samt hur dessa relaterade till varandra och hur jag själv ingick i händelseförloppet. Inledningsvis använde jag tolk i samtal med barnen, och jag försökte då alltid anlita samma tolk för det enskilda barnet. Det blev vid ett par tillfällen nödvändigt att byta tolk på grund av att barnet inte förstod vad tolken sade, eftersom hen talade en annan dialekt. Min upplevelse var emellertid att samtalen fungerade bra med de flesta tolkar. Däremot kunde det ibland störa att tolken avbröt samtalet med barnet för att förklara saker för mig som hen ansåg att jag behövde veta. Oftast bad jag då tolken att avvakta till senare för att inte skapa osäkerhet hos barnet som inte kunde veta vad vi talade om. Barnen kom dock snabbt att lära sig svenska och den senare delen av fältarbetet genomfördes utan tolk.

Relationen mellan barn och forskare

Studiet av barns olika sociala förhållanden är en komplex process som bygger på interaktion och tolkning (Norman, 1996), och mina egna erfarenheter, till exempel av att vara barn, har därför bidragit till att forma detta arbete. Min uppfattning om vad det innebär att vara barn och vad barn behöver har, till exempel, troligen inneburit att jag har fokuserat på vissa aspekter av barnens liv och kanske bortsett från andra. Det har emellertid hela tiden varit min intention att vara mottaglig för barnens perspektiv och uttryck och att reflektera över mina egna antaganden.

Som Norman (1996) poängterar så kan ett deltagande i barns liv inte innebära att forskaren *blir* ett barn. Deltagande kan däremot ge förutsättningar för kommunikation och förståelse om man är lyhörd för hur gränserna mellan en själv och barnet förskjuts och förändras (se även Hellman, 2010). Gulløv och Højlund (2003) menar att en svårighet i forskning med barn kan vara att forskaren och barnet tillhör två olika sociala kategorier, nämligen vuxna och barn, vilket kräver att forskaren etablerar en roll i spänningsfältet mellan båda dessa kategorier. De föreslår att forskaren intar en roll som ”atypisk vuxen”, eller ”inkompetent vuxen”, vilket till exempel kan innebära att hen låter sig bestämmas över av barnen på ett sätt som andra vuxna inte gör (Gulløv och Højlund, 2003, med hänvisning till Corsaro, 2003; se även Leonard, 2007). Bland andra beskriver Hellman (2010) hur hon i sin studie om förhandlingar om pojkighet och normalitet på en förskola gav barnen mer inflytande än de normalt hade, i det att hon frågade barnen om lov på ett sätt som andra vuxna, till exempel pedagoger och föräldrar, inte brukade göra. Jag använde mig av detta arbets-sätt i förhållande till både yngre barn och ungdomar, på så vis att de själva fick bestämma form för våra träffar. De yngre barnen ville ofta visa sina rum och olika saker samt leka lekar, medan de äldre barnen kunde föreslå att jag skulle följa med dem ut på stan och bekanta mig med deras favoritställen. Eftersom fältarbetet pågick under tre års tid kom mötenas form att förändras i och med att barnen blev äldre.

Det blev under studiens gång tydligt att jag bland ungdomarna hade en annan roll än bland de yngre barnen. Snarare än att betrakta mig som en an-norlunda vuxen tycktes ungdomarna se mig som en bekant, och kanske vän, som behövde deras hjälp att förstå saker och ting. Min position kunde ibland bli ifrågasatt, särskilt av de äldre pojkarna (jfr Norman, 1996 samt Fine och Sandstrom, 1988), samtidigt som ungdomarna ofta var mycket positiva till att umgås och gärna ville att jag skulle besöka dem i skolan. Min erfarenhet stämmer väl överens med Normans (1996) uppfattning att forskaren kan bli en spännande bekantskap för en ung person och erbjuda en annan form av kontakt än de flesta andra vuxna i hens närhet (se även Fine och Sandstrom, 1988).

Forskningseffekter i kontakten med barn och familjer

Det finns ett antal omständigheter som kan ha påverkat studiens utfall. Till exempel kan det faktum att familjerna rekryterades hos Migrationsverket, om än utan myndighetens medverkan, ha inneburit att barn och föräldrar var osäkra på min och de andra forskarnas relation till myndigheten. Jag var i början därför noggrann med att betona att jag inte var anställd av Migrationsverket eller samarbetade med dem, och att jag inte heller hade något inflytande på asylprocessen. Detta tycktes ofta vara en besvikelse för familjerna, men resulterade som jag upplevde det även i en mer avslappnad relation oss emellan. Familjerna var i början ofta försiktiga med kritik gentemot Migrationsverket och det svenska samhället i stort, vilket delvis kan ha berott på att de flesta var positiva när de äntligen hade kommit fram till Sverige och hade förväntningar på det nya liv som skulle börja. Det kan emellertid också ha varit så att familjerna var osäkra på om vi skulle föra vidare information till Migrationsverket och huruvida detta skulle påverka familjens asylprocess negativt. Senare i processen uttryckte både barn och vuxna kritik mot Migrationsverket och andra myndigheter.

En annan möjlig forskningseffekt relaterar till min position som ”hjälpare”. Att bistå familjerna på olika vis, till exempel genom att förklara vad som stod i olika dokument från Migrationsverket, kändes nödvändigt med tanke på deras utsatthet. Samtidigt kunde det också stärka dessa familjer i förhållande till andra asylsökande, som i exemplet med flickan som sökte sommarjobb. Emellertid kan sådana händelser inte enbart sägas ha ”förändrat” fältet. De bidrog även till data eftersom de gav oss forskare en djupare förståelse för asylsökande barns och familjers situation.

Att ”ge röst” åt barn

Begreppet *barnperspektiv* är idag centralt i forskningsdebatten och etnografiska metoder har presenterats som ett sätt att fånga detta (Gulløv och Højlund, 2003). I det här arbetet utforskade jag asylsökande barns situation, vilken skiljer sig från många andra barns genom den tillfällighetsstruktur och tvetydighet som kännetecknar den. Asylsökande barns situation skiljer sig även från vuxna asylsökandes genom att barn ofta inte uppfattas som politiska aktörer och därmed kan marginaliseras i asylprocessen, även om de på pappret har mer omfattande rättigheter än de vuxna (se till exempel Crawley, 2010). Som barn ingår de även i de maktförhållanden som generellt präglar relationen mellan barn och vuxna i vårt samhälle (Norman, 1996). Samtidigt är barnen i den här studien individer med olika kön, klass, ålder, intressen, perspektiv och erfarenheter, vilket innebär att det kan ifrågasättas huruvida det är meningsfullt att tala om ”ett” barnperspektiv (Lykke, 2003; 2005; Krekula m.fl., 2005;

Halldén, 2007). Gulløv och Højlund (2003) påpekar att endast en mycket enkel analys kan föra in alla dessa skillnader inom begreppet barnperspektiv, och att en sådan analys görs på bekostnad av de skillnader, motsättningar och olikheter som finns mellan barn. Detta resulterar i sin tur i att forskaren framställer gruppen barn, eller i det här fallet gruppen asylsökande barn, som mer socialt homogen än den är. Det har varit min ambition i det här arbetet att hitta en balans mellan det generella och det specifika, det vill säga att visa på den struktur som asylprocessen utgör och hur den formar barnens liv, utan att därmed släta över deras skilda perspektiv och erfarenheter.

En annan metodologisk aspekt som diskuteras i forskning om barn är forskningens förutsättningar att ”ge röst” åt barn. Gulløv och Højlund (2003) ställer sig tveksamma till huruvida detta bör vara ett mål med etnografisk forskning, eftersom den kunskap forskaren får inte är identisk med barnens uppfattningar, och för att ambitionen att representera barns röster kan ge upphov till en snedvridning av materialet. Forskarna menar att lojaliteten mot barns utsagor kan medföra en överbetoning av subjektiv förståelse på bekostnad av de sammanhang som utsagorna relaterar till. I linje med denna ståndpunkt betraktar jag barnperspektivet som en analytisk konstruktion som bland annat hänger samman med de teoretiska avvägningar som görs under forskningsprocessen. Barnperspektivet är alltså en produkt av forskningsprocessen och inte en avbildning av barns liv (Gulløv och Højlund, 2003; Norman, 1996). Forskarens kunskap kommer alltid att vara annorlunda än barnens perspektiv, eftersom den syftar till att överskrida lokala förståelseramar. Detta innebär inte att man som forskare kan göra avkall på den noggrannhet som krävs i arbetet med att tolka barnens röster, utan enbart att man bör vara tydlig med att det perspektiv som lyfts fram är just en tolkning.

Datainsamling vid Migrationsverket och med juridiska ombud

I det här avsnittet beskriver jag det fältarbete jag gjorde vid Migrationsverket samt mina intervjuer med juridiska ombud. Datainsamlingen vid Migrationsverket bestod av observationer av familjernas möten med barnhandläggare och mottagningshandläggare samt informella samtal och intervjuer med dessa handläggare och andra aktörer inom verksamheten. Jag gjorde observationer vid sju tillfällen då familjer träffade barnhandläggare och vid fem tillfällen då de träffade mottagningshandläggare, varav ett tillfälle då en familj hade ett så kallat återvändandesamtal med sin handläggare. Jag intervjuade samtliga nio barnhandläggare som vid tiden för datainsamlingen var verksamma vid någon av de fem mottagningsenheter som utgör den sydvästra delen av Migrationsverkets verksamhetsområde. För en närmre beskrivning av dessa barnhandläggare och deras uppdrag se kapitlet om lagar och regler samt avhandlingens

första delstudie. Jag intervjuade även fem av Migrationsverkets mottagningshandläggare, två enhetschefer, och en boendevärd. Dessutom följde jag boendevärderna under en dag för att lära känna det sammanhang inom vilken asylmottagandet sker. I samma syfte besökte jag även ett antal av Migrationsverkets anläggningar och verksamheter, såsom transitboende och informationsmöten för asylsökande. Vidare intervjuade jag nio juridiska ombud. Dessa intervjuer utgör underlag för avhandlingens andra delstudie och har bidragit med ytterligare förståelse för den kontext som asylprocessen utgör. Även ombudens uppdrag och förutsättningar beskrivs i kapitlet om lagar och regler samt i avhandlingens andra delstudie.

En forskare som vill tränga in i människors världsbild och förstå den innebörd de tillskriver sina handlingar måste prata med dem, skriver Repstad (2007). I den här studien fann jag det fruktbart att kombinera observationer vid myndigheten med intervjuer; diskrepanser mellan vad informanter sade att de gjorde i en specifik situation och vad de faktiskt gjorde bekräftade vissa dilemman som informanterna själva hade uppgett att de kämpade med. Hammersley och Atkinson (2007) menar att även om det ibland hävdas att intervjumaterial är ”sämre”, det vill säga mindre autentiskt än spontana samtal, så är de båda formerna av data ganska lika i det att forskaren måste göra en bedömning av hur hans närvaro har påverkat data och grunda sin tolkning i detta. Dessutom kan intervjuer ge tillfälle att tala om sådant som inte kommer fram i spontana samtal eller genom observationer, vilket är ytterligare en anledning till att kombinera metoderna. Medan det i relation till barnen föll sig naturligt att ha informella samtal så fann jag intervjuformen passa bättre i förhållande till informanter på Migrationsverket, eftersom de sällan hade tid att samtala någon längre stund om jag inte bokade in en tid. Detta gällde även de juridiska ombuden, som var mycket svåra att rekrytera och gärna ville ha betalt för sin insats, vilket de dock inte fick. De ombud som slutligen kom att delta i studien framstod som särskilt engagerade i barns och asylsökandes rättigheter. Materialet kan därför sägas vara snedvridet i den bemärkelsen att det representerar en grupp ombud som besitter särskilt omfattande kunskaper på området. Samtidigt kan hävdas att dessa ombud är intressanta i synnerhet, eftersom deras perspektiv och praktiker på ett tydligare vis synliggör strukturella svårigheter än vore fallet med mindre engagerade ombud.

De intervjuer som genomfördes med tjänstemän och ombud utgick från ett antal teman som vi som forskare ville belysa. I linje med en etnografisk ansats förhöll vi oss samtidigt öppna till informanternas svar för att fånga in det som de ansåg angeläget. Här upplevde jag att det var viktigt att finna en balans mellan den kritik av systemet som deltagarna många gånger ville framföra, och fokus på hur aktörerna själva bidrog till att upprätthålla samma system. Intervjuerna togs upp på band och transkriberades sedan ord för ord av mig. Vissa intervjuer med barnhandläggare gjordes med två informanter samtidigt, vilket kunde resultera i diskussioner dem emellan som var givande för oss forskare.

En betydelsefull aspekt av fältarbetet vid Migrationsverket var att det inledningsvis gav mig tillfälle att lära mig sådant om Migrationsverkets verksamhet som jag inte kunde läsa mig till. Under fältarbetets gång hade jag förlöpande kontakt med ett par nyckelinformanter som kunde svara på specifika frågor om verksamheten allteftersom de dök upp samt berätta om sådant som kan kräva stort förtroende mellan informant och forskare, såsom konflikter inom verksamheten.

Det finns en spänning i forskning mellan att se informanternas utsagor som information om deras värld och att uppfatta det de säger som en produkt av föreliggande diskurser. Enligt Hammersley och Atkinson (2007) bör de båda synsätten emellertid betraktas som komplementära, eftersom ökad kännedom om kontexten innebär bättre förutsättningar för forskaren att bedöma ifall informanternas utsagor är styrda av vissa föreställningar. I mitt arbete hade jag nytta av tjänstemännens utsagor både genom att de försåg mig med information om det som skedde inom myndigheten, och genom att de synliggjorde vissa perspektiv och diskurser. Detta blev tydligt bland annat då jag i Migrationsverkets fikarum fick tillfälle att samtala med en person som hade varit anställd inom verksamheten länge, och som gärna gav sin uppfattning om hur det fungerade på myndigheten. Han tycktes inte ha något intresse av att försvara verksamheten utan talade om sådant som enligt honom hade varit bättre förr, och gav på så vis en historisk återblick på verksamheten. Samtidigt blev hans berättelse en ingång till att förstå en del av de uppfattningar om asylsökande som förekommer inom myndigheten. En fördel med den här typen av samtal, menar Hammersley och Atkinson (2007), kan vara att informanten upplever situationen som mindre hotfull än en intervju eftersom samtalet i större utsträckning kan föras på informantens premisser. Detta är också min upplevelse, även om det samtidigt kan uppstå dilemman vad gäller vilken information man som forskare kan använda och vilken man bör utelämnas.

Den roll jag tog under fältarbetet på Migrationsverket och i kontakten med juridiska ombud var en annan än under arbetet med barnen. Jag fann det lämpligt att vara en insatt novis, eller ”lärling”, och bemödade mig om att inte verka okunnig men ändå visa att jag var ny på området. Personal på Migrationsverket berättade att de ibland kunde uppleva sig ifrågasatta av media och allmänhet och jag fann det därför viktigt att i samtal bekräfta tjänstemännens perspektiv utan att för den skull alltid hålla med. Det faktum att jag kunde passera som förhållandevis ung tycktes många gånger underlätta i kontakten med dessa informanter, möjligen eftersom de inte betraktade mig som särskilt hotfull. Endast vid något tillfälle upplevde jag detta som en nackdel på så vis att mina frågor inte riktigt togs på allvar. Här kan också det faktum att jag är kvinna ha bidragit. Många av dem jag träffade på Migrationsverkets mottagningsenheter var beteendevetare. Att berätta om min bakgrund som psykolog, det vill säga understryka likheter oss emellan, kan eventuellt ha underlättat ytterligare för informanter att öppna sig (se även Hammersley och Atkinson, 2007).

Forskningseffekter i kontakten med tjänstemän och ombud

Både tjänstemännen vid Migrationsverket och de juridiska ombuden var informerade om att fokus för min avhandling var asylsökande barn i familj, och det är därför inte omöjligt att de kan ha anpassat sina svar utifrån vad de trodde att jag, eller vi, ville höra. Min uppfattning är emellertid att både tjänstemän och ombud var intresserade av att förmedla de begränsningar de upplevde i sitt arbete samt den egna förmågan, och att de betraktade intervjuerna som ett tillfälle att ge sin syn på de föreliggande omständigheterna. Som ett exempel kan nämnas den tjänsteman som, på en fråga om barnets bästa i asylmottagandet, svarade: ”Det här med barnets bästa, jag vet inte, det finns ju så många perspektiv man ska ta, det blir omöjligt”.

Analys och tolkning av materialet

Analys av data är enligt Repstad (2007) den process där man försöker få ordning på materialet, det vill säga skapa en struktur så att det blir lättare att tolka. Tolkning i sin tur kan förstås som en värdering av data i förhållande till de frågeställningar som undersöks. I praktiken präglas emellertid både fältarbete och analys av olika tolkningar. Varje forskare filtrerar information genom ett eller annat vetenskapligt perspektiv, och styrs dessutom av moraliska och etiska hänsyn i samtliga av undersökningens faser. Det är därför viktigt, menar Repstad (2007), att forskaren är medveten om sin vetenskapliga och vardagliga förförståelse, och att hen är beredd att ändra den utifrån nya perspektiv som dyker upp. I en studie av Migrationsverket, som denna avhandling delvis är, kan forskaren ha förutfattade meningar och åsikter om myndighetens praktiker. Jag bemödade mig därför om att fortlöpande förhålla mig nyfiken och att anteckna inte enbart händelser som kunde belysa negativa aspekter av verksamheten utan också positiva. Detta bidrog till en för mig nyanserad bild av fältet som förhoppningsvis motverkade skevheter i analysen.

I arbetet med asylsökande barn finns risken att man som forskare främst framhäver deras utsatta position och sårbarhet. Här upplever jag att mitt intresse för barns aktörskap medförde en balans i analysen eftersom det gjorde att jag fokuserade på vad barnen gjorde för att *bemästra* situationen. Bruket av tolk hade implikationer för analysen eftersom det innebar en språklig barriär med begränsad möjlighet för mig att kontrollera huruvida informanternas ord och berättelser, samt mina frågor, översattes fullständigt och korrekt. Samtidigt innebar användningen av tolk att barnen kunde kommunicera det de ville säga och att deras underordnade roll gentemot mig som forskare blev mindre påtaglig. De tolkar som användes i projektet var auktoriserade och jag upplevde att de flesta var kompetenta och angelägna att lyssna på barnen.

Även Emerson, Fretz och Shaw (1995) betonar att fältarbetet är en kontinuerlig tolkningsprocess, och menar att man som etnograf därför inte kan betrakta det man gör i fält som skilt från skrivandet. Att skriva fältanteckningar, till exempel, innebär inte enbart att man sätter ord på det som sker. Det handlar också om att forskaren gör ett urval där det som skrivs ned sedan ligger till grund för vidare tolkning av en situation. I deltagande observationer i synnerhet sker alltså analysen parallellt med produktionen av data. Vad forskaren skriver ned, och hur, påverkas bland annat av teoretiska utgångspunkter, forskningsfokus, samt av etnografens person och tidigare erfarenheter (Hellman, 2010).

I syfte att få en fördjupad bild av materialet rörde jag mig under analys- och tolkningsarbetet fortlöpande mellan de olika delstudiernas delar och helhet. Utifrån en helhetsbild av det empiriska materialet, den kontext vari det tolkades och min egen förståelse beaktade jag således specifika utsagor och teman för att försöka hitta deras innebörd och betydelse, varpå jag åter rörde mig tillbaka mot en mer reflekterad tolkning av helheten. En viktig aspekt av denna process var att den gjorde det möjligt för mig att ifrågasätta de tolkningar av empirin som jag hade gjort initialt. Arbetet underlättades av att jag kunde föra en dialog såväl med de andra forskarna inom GRACE, som med mina handledare och medförfattarna till de olika delstudierna.

Noteras bör att det material som genereras genom etnografiskt fältarbete vanligen är omfattande. Det kan därför vara svårt att representera i en sammanläggningsavhandling eftersom artiklarna erbjuder begränsat utrymme för empirin. Detta gäller inte minst fältanteckningarna som förvisso ligger till grund för analys och tolkning men som sällan kan återges i texten. Enligt min uppfattning handlar representation av ett material dock främst om *hur* forskaren skriver fram data, inte om vilket utrymme hen har till sitt förfogande. I min avhandling har jag strävat efter att närma mig den djupare förståelse av ett fält som kännetecknar etnografin genom att låta varje delstudie belysa ett specifikt, väl avgränsat men kontextualiserat, ”utsnitt” ur fältet. En hel del av den empiri som jag har samlat in har därmed fått fungera främst som bakgrundskunskap.

Trovärdighet och validitet

Begreppen *trovärdighet* och *validitet* härstammar från kvantitativa ansatser, och det råder delade meningar om huruvida de är tillämpbara på kvalitativ forskning. Begreppet trovärdighet, till exempel, bestäms inom kvantitativ forskning av möjligheten för andra forskare att upprepa samma studie med liknande resultat. Som Sanjek (1990) påpekar är detta vare sig genomförbart eller önskvärt inom etnografisk forskning. Etnografen skapar data i interaktion med fältet och olika forskare kommer därmed alltid att göra olika fynd. Noggrannhet vid insamling av data, analys och observationer är emellertid påkallat

inom all form av forskning, och i denna betydelse har begreppet trovärdighet en plats även i kvalitativa studier.

Avgörande för en studies trovärdighet och validitet är ett reflekterande och kritiskt förhållningssätt genom hela forskningsprocessen (Repstad, 2007). Trovärdighet handlar om hur pålitlig och precis den information är som forskaren har fått fram, vilket bland annat beror på forskarens förmåga att genomföra datainsamling och analys på ett kvalificerat sätt. Den beskrivning som ges ovan av hur data samlades in i det här projektet, och hur analys och tolkning genomfördes, utgör förhoppningsvis en god grund för att bedöma avhandlingens trovärdighet.

Forskningens validitet i sin tur bestäms av huruvida empirin belyser de frågeställningar som föreligger samt forskarens förmåga att göra trovärdiga tolkningar. Kvale (1997) menar att validiteten i kvalitativa studier kan prövas genom att låta andra forskare bedöma de tolkningar som har gjorts. Validiteten kan sägas vara god ifall argumenten håller i en akademisk diskussion. Detta benämner Kvale (1997) *kommunikativ validitet*. Resultaten av den här studien har lagts fram vid ett antal seminarier främst inom ramen för GRACE-projektet. Olika tolkningar av materialet har även diskuterats artiklarnas författare emellan. Ytterligare en form av validitet är deltagarvaliditet, vilket innebär att forskaren lägger fram resultaten för dem som har deltagit i studien, eller som är verksamma på det aktuella fältet. Repstad (2007) föreslår att om dessa aktörer känner igen sig i materialet, i beskrivningar, tolkningar och slutsatser, och dessutom upplever att de får en fördjupad förståelse, så kan en studie sägas vara valid. Att personer i fältet inte känner igen sig i de tolkningar som forskaren gör kan samtidigt bero på olika perspektiv och förväntningar, och det kan därför vara svårt att veta huruvida studien ”skjuter över mål” (Repstad, 2007). Ett utkast av avhandlingens första artikel presenterades i seminarieform för de informanter som hade deltagit samt några av deras kollegor, vilket gav upphov till bekräftanden samt tillfälle att justera och fördjupa analysen. Övrigt material har emellertid av praktiska skäl inte kunnat presenteras för delstudiernas deltagare.

Viktiga aspekter av etnografisk validitet, menar Sanjek (1990), är teoretisk stringens, etnografens relationer i fält samt fältanteckningarnas evidens. Teoretisk stringens handlar om att etnografen bör redovisa både de teorier som fanns med ut i fält och de begrepp som sedan kom att genereras under fältarbetets gång. Detta eftersom de senare ofta är avgörande för vad som antecknas under fältarbetet och kommer att bekräfta, utveckla eller motsäga de teorier som fanns med ut i fält. Under insamlingen av data för den här avhandlingens första delstudie hade jag Lipskys teori om frontlinjebyråkrater i åtanke redan innan materialet samlades in. Begreppet *barntänk*, som informanterna själva hade myntat, kunde väl förstås inom ramen för Lipskys arbete om frontlinjebyråkraters villkor. Beträffande avhandlingens övriga delstudier så hade jag inte någon specifik teori i åtanke under datainsamlingen (även om jag hade ett mer generellt fokus på barns aktörskap), vilket jag ibland kunde uppleva

gjorde det svårare att strukturera fältarbetet. Det är dock min förhoppning att det samtidigt medförde en ökad öppenhet gentemot materialet och det som delstudiernas deltagare förmedlade.

Enligt Sanjek (1990) är det också viktigt att forskaren beskriver sina relationer i fält, eftersom en studies validitet beror på vilka som har deltagit. Har forskaren bara talat med ett antal nyckelinformanter så kommer resultatet att bli annorlunda än då andra aktörer, kanske motvilliga eller marginaliserade sådana, har bidragit till materialet. Under arbetet med den här avhandlingen hade jag, som nämnts, tillgång till ett par nyckelinformanter som inte deltog i någon av avhandlingens delstudier men som var behjälpliga med information om Migrationsverket som kontext. En skillnad som förelåg mellan dessa nyckelinformanter och andra aktörer var att de förra var mycket engagerade i barns rättigheter vilket inte alltid var fallet med andra informanter. Detta kan ha påverkat hur kontexten presenterades för mig. Även bland barnen hade jag ett par ”nyckelinformanter” på så vis att jag av praktiska skäl träffade dessa barn särskilt ofta. I behandlingen av materialet har jag dock bemödat mig om att skriva fram samtliga barns erfarenheter.

Slutligen har fältanteckningarnas format betydelse för etnografiska studiers validitet (Sanjek, 1990). Emerson m.fl. (1995) anser att etnografen själv bör vara synlig i anteckningarna, eftersom hens stämningssläge och reaktioner kommer att avgöra hur en situation tolkas. De menar att det också är viktigt att betona att deltagarnas röster som de återges i anteckningarna är en tolkning av forskaren (Emerson m.fl., 1995). Under arbetet med avhandlingen har jag därför försökt att synliggöra mina egna reflektioner omkring, och tolkningar av, det som deltagarna har förmedlat. Av utrymmesskäl har jag emellertid inte kunnat presentera mina fältanteckningar i avhandlingens olika delstudier.

Kapitel 6. Sammanfattning av avhandlingens artiklar

I detta kapitel ger jag en sammanfattande beskrivning av de tre delstudier som ingår i avhandlingen, och som utforskar olika aspekter av asylprocessen.

Safeguarding a child perspective in asylum reception: Dilemmas of children's case workers in Sweden

Lisa Ottosson, Marita Eastmond och Isabell Schierenbeck (2012). *Journal of Refugee Studies*, 26, 247-264.

Det finns en spänning i svensk flyktingpolitik mellan statens intresse av att begränsa invandringen och myndigheters skyldighet att i sitt arbete ha ett barnperspektiv. Forskning om den juridiska prövningen av barns och familjers asylärenden visar att begreppet *barnets bästa* tillämpas restriktivt och att principen om reglerad invandring i allmänhet ges företräde i bedömningen (Schiratzki, 2000; Nilsson, 2007; Lundberg, 2011). Asylmottagandet, med fokus på praktiska frågor såsom boende, dagersättning och skolgång, står inte fritt från sådana motsättningar, men hur de kommer till uttryck har varit förhållandevis utforskat. Den här studien syftade därför till att studera barnperspektivet i svenskt asylmottagande. Vi gjorde detta genom att utforska de dilemman som så kallade barnhandläggare vid Migrationsverket kan möta i sitt dagliga arbete, och hur de hanterar dessa.

En utgångspunkt i studien är de riktlinjer om barnperspektiv som 2007 antogs av Migrationsverket för att stärka arbetet med barns rättigheter inom verksamheten. Dessa riktlinjer utgör i omarbetad form sedan 2011 Migrationsverkets barnpolicy. Riktlinjerna betonar att barnperspektivet ska prägla hela asylprocessen, vilket bland annat innebär att verksamheten ska ha fokus på barnets bästa och barns rätt att delta. Det betyder också att föräldrar ska ges information om hur de kan säkra sina barns rättigheter, och få stöd att göra detta. Barnhandläggarna som deltog i den här studien hade uppgiften att träffa varje barn som registrerats som asylsökande hos Migrationsverket för att göra en bedömning av barnets och familjens behov. De hade även ansvar för att registrera barnen i förskola och skola samt hålla kontakten med andra myndigheter som barnen och familjerna kunde träffa.

Vår teoretiska ram för studien är Lipskys arbete om frontlinjebyråkrater och deras handlingsutrymme. Lipsky menar att frontlinjebyråkrater är centrala aktörer i samhället eftersom de genom sitt handlingsutrymme utformar policy i praktiken. Detta sker exempelvis genom de strategier de utvecklar för att kunna hantera dilemman som är inneboende i det frontlinjebyråkratiska arbetet. Sådana strategier kan bland annat ta formen av olika ”genvägar”, vilka går emot riktlinjer men ändå gynnar organisationen. Det kan också förekomma strategier som syftar till att göra motstånd mot aspekter av verksamheten.

Studien bygger på intervjuer vi gjort med de nio barnhandläggare som vid tiden för datainsamlingen var verksamma vid mottagningsenheter i Migrationsverkets sydvästra upptagningsområde. Utöver detta genomförde vi sju observationer av handläggarnas möten med olika barnfamiljer. Samtliga barnhandläggare var kvinnor och utbildade antingen som förskollärare eller inom socialt arbete. Intervjuerna hade fokus dels på hur barnhandläggarna gick tillväga för att bedöma de asylsökande barnens behov, dels på hur de tolkade begreppet *barnets bästa* och hur de sökte implementera det i praktiken. Andra teman i intervjuerna var barnhandläggarnas handlingsutrymme samt deras roll inom organisationen. Intervjuerna tog omkring två timmar vardera och genomfördes vid de flesta tillfällen av studiens två första författare på deltagarnas kontor. Intervjuerna togs upp på band och transkriberades sedan av författarna själva. Observationer av möten mellan tjänstemän och familjer gjordes alltid med tillstånd av föräldrar och barn.

Samtliga barnhandläggare betonade vikten av att ta ett barnperspektiv i arbetet, och hade själva myntat ett begrepp för detta, *barntänk*. Termen inbegrep både det perspektiv som barnen själva gav uttryck för och en mer generell förståelse av barnets bästa som grundade sig i tjänstemännens erfarenhet av barn. Barnhandläggarna uttryckte alla att de ansåg det vara grundläggande att lyssna på barnen för att kunna anta ett barnperspektiv, men förmedlade också att detta inte alltid var möjligt för dem på grund av de olika begränsningar som fanns i praktiken. Exempelvis kunde tidsbrist medföra att de inte hade tid att besöka familjer i hemmet. Detta kunde resultera i att barnhandläggarna talade främst med föräldrarna och att samtalen med barnen blev mindre djupgående. Att inte fokusera på barnen i mötet med familjer kunde också ha sin grund i tjänstemännens önskan att respektera föräldrarnas mandat och ansvar för barnen. Det fanns dessutom en oro hos vissa barnhandläggare över att barnen skulle känna sig pressade om de fick frågor från dem.

Studien visar på en diskrepans mellan barnhandläggarnas egna, höga, ambitioner och den verklighet inom vilken de arbetade. Flertalet upplevde riktlinjerna som vaga och efterfrågade konkreta direktiv, exempelvis för arbetet med så kallade barnkonsekvensanalyser. Många barnhandläggare uttryckte, paradoxalt nog, att deras handlingsutrymme begränsades av de otydliga riktlinjerna. Studien visar vidare att barnhandläggarnas förhållningssätt till barnen många gånger kännetecknades av ambivalens. Å ena sidan kunde tjänstemän-

nen uttrycka att barnen inte borde få ”för mycket” eftersom det kunde ge felaktiga signaler om möjligheten till uppehållstillstånd. Samtidigt framhöll de att tillgång till fritidsaktiviteter och annat kan vara det som avgör huruvida barn klarar av de påfrestande omständigheterna som asylprocessen innebär utan att drabbas av ohälsa.

En annan svårighet som samtliga barnhandläggare konfronterades med var att kollegor kunde ha andra prioriteringar än barnets bästa. Trots att barnperspektivet ska genomsyra hela Migrationsverkets verksamhet kunde många barnhandläggare uppleva att de fungerade som ”alibin” i organisationen. Detta innebar att andra kunde lägga över ansvaret för barnperspektivet på dem, snarare än att tillfråga dem som experter. Flertalet barnhandläggare upplevde sig själva ha en förhållandevis underordnad position inom Migrationsverket vilket de relaterade till den låga status det har i samhället i stort att arbeta med barn. Däremot upplevde de sig ha en betydelsefull roll gentemot andra myndigheter, eftersom dessa kunde ha bristande kunskap om barn i asylprocessen och deras behov.

Slutligen identifierar studien olika sätt varpå barnhandläggarna kunde hantera de dilemman som var del av deras arbete. Dels fann de olika ”genvägar” i arbetet, vilket exempelvis kunde vara att avstå från att besöka familjer i hemmet, och från att göra obligatoriska uppföljningar av barn och familjer. De kunde också distansera sig från klienter och, som nämnts, tala om det egna handlingsutrymmet som mindre än det i praktiken var. Samtidigt fanns det flera exempel på hur barnhandläggare gjorde motstånd mot olika praktiker inom verksamheten, och ibland till och med gjorde sig delaktiga i ärenden som de egentligen inte hade befogenhet att, med barnhandläggarnas egna ord, ”blanda sig i”.

Studien i sin helhet synliggör barnhandläggarnas ambivalenta ställning mellan verksamhetens motstridiga mål. Utifrån denna position ska tjänstemännen arbeta för barns rättigheter samtidigt som de måste förhålla sig till andra prioriteringar inom verksamheten och hos kollegor. Studien visar att barnhandläggarna kunde förminska det egna handlingsutrymmet och på så vis mista möjligheten att lyfta barns intressen inom organisationen. Delvis tycktes detta handla om en tveksamhet till att avvika från kollegialt etablerade normer, vilket kan förstås utifrån barnhandläggarnas underordnade position. Ett mer betydelsefullt skäl tycktes dock vara upplevelsen av bristande stöd från organisationens ledning, samt av chefer på enhetsnivå. Studien visar att barnperspektivet i Migrationsverkets arbete riskerar att bli perifert om ett sådant stöd saknas.

‘People out of place’? Advocates’ negotiations on children’s participation in the asylum application process in Sweden

Lisa Ottosson och Anna Lundberg (2013). *International Journal of Law, Policy and the Family*, 27, 266-287.

Rätten att söka asyl gäller alla, barn såväl som vuxna. Barn ska få sina asylskäl individuellt bedömda, även då de söker asyl tillsammans med sin familj, och bör enligt UNHCR få asylprocessen anpassad efter sina behov utifrån begreppet *barnets bästa*. Forskning visar emellertid att det finns en klyfta mellan bestämmelser om barnets bästa och hur begreppet tillämpas i asylprocessen (Schiratzki, 2000; Nilsson, 2007; Lundberg, 2011). Exempelvis ges barn inte möjlighet att berätta om sin situation och begreppet barnets bästa kan användas för att legitimera beslut som i själva verket tycks strida mot barns intressen, såsom avslag (Lundberg, 2011). Det saknas emellertid kunskap om de juridiska ombudens roll när det gäller att tillvarata barnets bästa i asylprocessen. Den här studien syftade därför till att undersöka hur juridiska ombud tolkar och tillämpar barnets bästa i arbetet med att företräda barnfamiljer samt hur de beaktar barnets bästa i förhållande till barns rätt att bli hörda.

Uppfattningen att barn bör ges möjlighet att uttala sig om, och påverka, beslut som berör dem har de senaste decennierna vunnit mark både inom forskning och praktik. Forskning visar bland annat att det kan vara positivt för barn att delta i juridiska processer som har bäring på deras egen situation (Cashmore, 2003). Samtidigt är det vanligt att barn inte tillfrågas, och att deras kompetens att delta i olika sammanhang ifrågasätts, vilket i en svensk kontext tycks vara särskilt vanligt när det gäller barn med en annan bakgrund än den svenska (se t.ex. Sundhall, 2012).

Studien är baserad på intervjuer med nio juridiska ombud som regelbundet har representerat barnfamiljer i asylprövningen. Samtliga har flera års erfarenhet även av andra juridiska områden, såsom familjerätt. Vid ett tillfälle genomförde vi även en längre observation av ett möte mellan en barnfamilj och familjens juridiska ombud. Data samlades huvudsakligen in av studiens första författare, vid några tillfällen tillsammans med Marita Eastmond, en av de seniora forskare som deltog i det större projekt som avhandlingen är del av. Varje intervju tog omkring två timmar. Intervjuerna togs upp på band och transkriberades sedan av författarna själva.

Enligt Europeiska unionens bestämmelser ska asylsökande få tillgång till juridisk representation vid det första överklagandet. I Sverige erbjuds dock representation redan i asylprövningens första instans. Ombuden utses av Migrationsverket, men det finns också möjlighet för de asylsökande att själva önska ett specifikt ombud. Det finns inga formella krav på kompetens hos ombuden, förutom att de ska ha kunskap om asyrrätt, men på grund av att kvalitén

på representationen tidigare har ifrågasatts har de ombud som numera erbjuds i allmänhet en juridisk examen. Det finns få möjligheter att byta ombud under processen. Det vanligaste är att alla medlemmar i en barnfamilj får ett gemensamt ombud.

Ett första tema som studiens deltagare tog upp var svårigheten att etablera en förtroendefull relation med de asylsökande familjerna. Detta var enligt ombuden en konsekvens av en rad omständigheter, bland andra svårigheten för de asylsökande att avgöra ifall ombuden agerar självständigt i förhållande till Migrationsverket. I och med ”Kortare väntan”, ett projekt som syftade till att minska väntetiden för avgöranden i asylärenden till tre månader, blev det svårare för ombuden att hinna träffa sina klienter innan deras första möte vid Migrationsverket. Det bidrog till att ombudens roll blev ännu mer otydlig. En annan aspekt som ombuden tog upp var det faktum att de kunde behöva dämpa överdrivna förhoppningar hos sina klienter om chanserna att få uppehållstillstånd, vilket kunde leda till misstänksamhet hos de sökande. Många ombud berättade också att de kunde uppleva det som svårt att arbeta med tolk, inte minst för att de ofta kände sig osäkra på om den information de fick genom tolken var korrekt återgiven.

För flertalet ombud var det inte självklart att tala med barnen i familjerna de företrädde. Brist på tid uppgavs av flera ombud som ett skäl till detta. En annan orsak var att de endast hade möjlighet att träffa sina klienter på det egna kontoret vilket inte gav goda förutsättningar att prata med barn. Ombuden kunde tala om barnen utifrån diskurser om barn som ”sårbara” och ”utsatta”, men mer sällan utifrån diskurser om barn som kompetenta aktörer. Barnen framställdes många gånger av ombuden som ”medföljare” snarare än asylsökande med egna rättigheter, och det fanns en tendens att objektifiera barnen snarare än att fråga efter deras uppfattningar. Samtliga ombud såg det förvisso som sin uppgift att företräda hela familjen, men många hävdade ändå att barnen bäst företräddes genom sina föräldrar. Studien visar på en spänning i ombudens utsagor mellan ett omsorgsperspektiv och ett rättighetsperspektiv, där det förra i allmänhet gavs företräde. Det förekom emellertid även exempel i studien på ombud som sökte finna en balans mellan dessa båda, och som betonade vikten av att prata med barnen själva.

Ombuden kunde uppleva barns deltagande som en risk, på så vis att de var rädda för att barnen skulle säga saker som skulle kunna vara till nackdel för familjens ärende. Det fanns en rädsla att barnen skulle pressas av handläggare eller föräldrar. Detta antyder ett ambivalent förhållningssätt gentemot föräldrarna, som dels anses vara de som bäst kan representera barnen, dels misstänks kunna pressa dem om detta anses gynna familjens ärende. Av oro för att barnen skulle bli rädda, eller säga saker som kunde ligga familjen till last, kunde ombuden råda handläggare vid Migrationsverket att inte höra barnen, vilket kan ha resulterat i att viktiga aspekter av barnens situation inte framkom.

Det fanns även en uppfattning hos flertalet ombud att barn i allmänhet saknar egna asylskäl, vilket bidrog till att vissa ombud valde att inte tala med

barnen. Detta kan i sin tur också ha resulterat i att barnens asylskäl inte blev klarlagda. Ett dilemma för ombuden var att fokus på de vuxnas berättelse upplevdes vara den säkraste vägen till uppehållstillstånd, samtidigt som detta befäste en vuxencentrerad asylprövning. Samtliga ombud upplevde att barnets bästa hade marginell betydelse i asylprövningen, och att det endast kunde vara en möjlig väg till uppehållstillstånd i de fall ett barn var sjukt.

Studien i sin helhet visar att många ombud har bristande kunskap om barns egna grunder för asyl. Studien belyser också ett asylsystem som i första hand är orienterat mot vuxna, vilket kan medföra att ombud upplever sig begränsade i sina möjligheter att lyfta barns erfarenheter. Samtidigt ansågs barn av många ombud bäst representeras genom sina föräldrar, och barns berättelser användes därför främst då de kunde underbygga föräldrarnas. Barn och barns berättelser ansågs alltså ”malplacerade” i asylprövningen, vilket kan ha resulterat i att eventuella asylskäl inte framkom i den juridiska processen.

Assertions and aspirations: Agency among accompanied asylum-seeking children in Sweden

Lisa Ottosson, Marita Eastmond och Ann-Christin Cederborg (submitted).

En stor del av den forskning som i en svensk kontext har gjorts om asylsökande barn har fokuserat på ensamkommande barn, medan kunskapen om barn i familj är mer begränsad. Den forskning som finns på området visar emellertid att även barn i familj kan påverkas negativt av de omständigheter som asylprocessen medför (Andersson m.fl., 2010). Den här studien syftade därför till att utforska hur barn i familj upplever och söker bemästra situationen som asylsökande.

En teoretisk utgångspunkt i studien är den liminala position (Turner, 1967) dessa barn befinner sig i då de har lämnat ursprungslandet bakom sig utan att ännu ha inkluderats i mottagarsamhället (Svensson och Eastmond, 2013). Teoretisk inspiration har också hämtats från Ortnerns begrepp *agens som personliga projekt*, vilket hon menar skiljer sig från *agens som makt*. Agens som personliga projekt syftar på individens möjlighet att förverkliga sådant som hen anser vara meningsfullt i livet och är enligt Ortner den mest grundläggande dimensionen av agens. Ett annat teoretiskt begrepp i studien är de Certeaus *taktiker*, vilket syftar på vardagliga praktiker som ger subjektet möjlighet att undfly de begränsningar som en viss strategi, eller struktur, medför. Utifrån dessa begrepp undersökte vi i studien hur barnens agens formades av, och formade, mottagandetiden.

Datainsamlingen gjordes av studiens första författare, genom etnografiskt fältarbete i sydvästra Sverige under 2008–2010. Deltagare var tjugo barn, varav tio flickor och tio pojkar, från tio olika familjer. Barnen var 7–17 år

gamla. De flesta familjer bodde i anläggningsboende, det vill säga i en lägenhet som hade erbjudits av Migrationsverket. Endast fem barn bodde i eget boende, vilket innebar att de var inneboende hos familj och vänner. Samtliga barn gick i skola, tio barn i ordinarie klass och tio i förberedelseklass. Förutom intervjuer och samtal med barn och föräldrar samt med tjänstemän vid Migrationsverket bestod materialet av deltagande observationer bland annat i barnens skola, i deras hemmiljö samt vid familjernas möten med handläggare på Migrationsverket. Studiens första författare träffade varje barn mellan 4 och 15 gånger, beroende på hur lång respektive asylprocess blev.

En del av våra fynd i studien rörde barnens kontakt med Migrationsverket. Studien visar att barnen ofta undvek att vara närvarande vid möten med handläggaren, trots att de, då de tillfrågades, tyckte att barns deltagande var viktigt. Barnen kunde till exempel använda skolan som en ursäkt för att slippa gå på möten. Detta tycktes främst bero på att flertalet barn kände sig obekväma i kontakt med myndigheten, vilket de uttryckte genom att tala om Migrationsverket som "en plats för vuxna". Många barn kunde också framhålla att handläggarna i allmänhet var ointresserade av att tala med dem, och att de endast vände sig till de vuxna. Detta stämmer överens med de observationer som gjordes av familjernas möten med handläggare, och antyder att det barnperspektiv som finns på policynivå har fått ett begränsat genomslag i praktiken.

Vidare visar studien att tystnad om särskilt svåra saker var en betydelsefull taktik för många barn och familjer, som gjorde det möjligt för dem att fokusera på det nya livet istället för på det förflutna. Exempelvis var många av de barn som hade plågsamma minnen med sig från ursprungslandet måna om att inte tala om det som hade hänt med någon, och istället "börja om". Det var också vanligt att både vuxna och barn undvek att tala om asylprövningen sinsemellan, vilket emellertid kunde leda till svårigheter för barnen om prövningen blev utdragen, kanske med ett eller flera avslag. Vissa barn blev påmindas om asylprocessen i skolan, och hade önskat att de kunde tala med sina föräldrar om sina erfarenheter men upplevde att ämnet var svårt att ta upp hemma. Kohli (2006) betonar att även om tystnad hos asylsökande barn länge tolkades som en oförmåga att hantera svåra omständigheter, så finner senare tids studier att det snarare kan vara ett sätt att främja den egna hälsan (Kohli, 2006).

Enligt Buchanan (2000) är taktiker nära kopplade till hoppet om att livssituationen en dag ska vara annorlunda. Den här studien pekar på betydelsen av barns fantasi för deras möjligheter att hantera de belastningar som asylprocessen kan medföra. Flertalet barn berättade exempelvis att de kunde fantisera om hur det vore att vara som "vanliga" barn, och hur det skulle kännas när de fick uppehållstillstånd. Tillgången till fantasi och dagdrömmar tycktes vara särskilt viktig i tunga perioder. Många gånger var den plats där barnen befann sig av betydelse för deras möjligheter att utveckla fantasier. Barn som bodde isolerat kunde uppleva att det var svårt att finna utrymme att fantisera, medan barn som bodde i en större stad lättare kunde hitta ställen där de fick vara anonyma och kunde känna sig "glada och normala".

Vi fann också att asylsökande barn många gånger agerar som ett stöd för sina föräldrar, till exempel genom att hjälpa till i kontakten med myndigheter. Barnen var vanligen de som snabbast lärde sig språket och som etablerade sig i det nya samhället. Forskning visar att asylprocessen kan innebära svårigheter för föräldrarna att ta det ansvar för barnen som de skulle vilja, exempelvis för att familjens ekonomiska tillgångar är knappa, eller på grund av ohälsa (Björnberg, 2010). Barnen i den här studien försökte i sådana situationer istället trösta och ta hand om sina föräldrar, vilket kan ha varit deras enda möjlighet att få komma nära dem. Ett av barnen orkade dock inte med situationens påfrestningar, utan reagerade genom att bli sängliggande.

I likhet med tidigare forskning (Löwén, 2006; Svensson och Eastmond, 2013) visar vår studie att skolan är en betydelsefull plats för asylsökande barn, inte minst eftersom den ger dem möjlighet att lära sig språket och få kamrater. Barnens personliga projekt relaterade nästan alltid till den ”normalitet” som de enligt policy ska ha tillgång till, och skolan gav dem förutsättningar att arbeta mot detta mål. Studien visar att många barn arbetade intensivt både för att uppnå egna mål, som att kunna utbilda sig inom ett speciellt yrke i framtiden, och för att de hoppades att goda skolresultat skulle förknippas med integration och därmed förbättra deras chanser till uppehållstillstånd. För en del barn innebar skolan emellertid utanförskap och svårigheter att finna vänner. Barnen själva kunde relatera detta till sitt isolerade boende, som gjorde att de inte kunde vara med vänner efter skolan, samt till familjens dåliga ekonomi, vilket bland annat medförde att de inte kunde ha likadana kläder som andra barn.

Den ”normalitet” som betonas på policynivå är enligt den här studien betydelsefull för barnen och något de själva eftersträvar genom sina olika taktiker. Samtidigt är denna normalitet villkorad inte bara formellt utan även informellt, genom de skillnader som finns mellan barnpolicyn på pappret och hur den tillämpas i praktiken.

Studien synliggör vidare att barns agens inte kan förstås enbart i termer av motstånd eller underkastelse, och pekar på barnens egna projekt som grundläggande för deras aktörskap. Sådana projekt handlade för flertalet barn om att forma ett ”normalt” liv i förhållande till kamrater med uppehållstillstånd eller medborgarskap. En annan aspekt av agens som genom begreppet *taktiker* lyfts i studien är förmågan att överleva under omständigheter som är oförutsägbara, att bibehålla sin tro på att allt kommer att ordna sig och att parera de svårigheter som uppstår. En slutsats som vi drar i studien är att barnen själva aktivt medverkar till att genomföra mottagarlandets policy; genom sin strävan att skapa ett ”normalt” liv med meningsfulla aktiviteter, framstår barnen som de främsta företrädarna för ett barnperspektiv i asylprocessen.

Kapitel 7. Avslutande diskussion

Syftet med avhandlingen har varit att utforska hur asylsökande barn i familj positioneras, och positionerar sig, i asylprocessen. Avhandlingens fokus ligger dels på hur barnperspektivet tolkas och implementeras i svenskt asylmottagande, dels på dess betydelse i de juridiska ombudens arbete med att företräda barnfamiljer i asylprövningen. Studien undersöker även asylsökande barns egna perspektiv på tillvaron som asylsökande, och hur de genom olika taktiker söker bemästra den. I det här kapitlet för jag en diskussion om avhandlingens praktiska och teoretiska implikationer, och ger förslag på framtida forskning.

Praktikens dilemman

En utgångspunkt i avhandlingen har varit att en policy kan betraktas som ett fönster, varigenom politiska processer och maktförhållanden och hur de kommer till uttryck i praktiken kan studeras (se Shore m.fl., 2011). Ansatsen har gjort det möjligt att utifrån Migrationsverkets barnpolicy undersöka barns ställning i asylprocessen. Avhandlingen pekar på tjänstemännens svårigheter att tillämpa barnperspektivet i praktiken, och synliggör, i likhet med tidigare forskning, en klyfta mellan ett tydligt barnperspektiv i regelverket och ett mer begränsat i Migrationsverkets och andra aktörers faktiska arbete. I de båda första delstudierna framkommer att såväl barnhandläggare som juridiska ombud upplever sitt handlingsutrymme kringskuret av främst en rad praktiska omständigheter, såsom brist på resurser och organisatoriska hinder. Om man, i enlighet med praxisteorin, betraktar situationen utifrån det migrationspolitiska fältet som struktur, blir det emellertid tydligt att aktörernas svårigheter i grunden härrör ur den motsättning mellan olika principer som präglar området. Dessa principer presenterar en specifik rationalitet som främjar vissa handlingar och hämmar, eller till och med omöjliggör, andra. Barnperspektivet, med fokus på barnets bästa och barns rätt att delta, är en sådan princip, som tar avstamp i uppfattningen om alla barns rättigheter. Denna princip är emellertid underordnad en annan, starkare princip, nämligen statens intresse av att upprätthålla en reglerad invandring (se t.ex. regeringens prop. 2004/05: 170).

Avhandlingen visar hur motsättningen mellan olika politiska principer tar sig uttryck i praktiken, där olika aktörer, bland andra tjänstemän vid Migrat-

ionsverket och juridiska ombud, i sitt arbete har att hantera och hitta ”lösningar” på den (och på så vis också skapar policy). Precis som det inte går att lösa de dilemman som kännetecknar frontlinjebyråkratens arbete (Lipsky, 1980) så är detta emellertid en omöjlig uppgift, eftersom konflikten är inneboende i fältet. Wettergren (2010) visar i en emotionssociologisk studie av Migrationsverket hur fokus på professionalism gör det möjligt för tjänstemännen, och därmed organisationen som helhet, att med bibehållen självbild genomföra svåra beslut såsom avvísningar. Inom ramen för denna logik kan avvísningar genomföras på ett humant vis, och det finns således ingen motsättning mellan en reglerad invandring och mänskliga rättigheter. Ett sätt för tjänstemän att hantera situationen och bevara sin självbild kan alltså vara att närma sig oförenliga grundsatser som om de inte vore motsägelsefulla. Samma tankefigur tycktes göra det möjligt för handläggarna i denna avhandling att betrakta barnperspektivet som förenligt med principen om reglerad invandring (se delstudie I och III). De juridiska ombuden däremot, som ju inte på samma vis behövde legitimera sin verksamhet utifrån denna princip, uttryckte ofta stark kritik mot Migrationsverkets hantering av begreppet *barnets bästa* (se delstudie II). Som nämnts tenderade flertalet ombud dock själva att osynliggöra barn i sitt arbete med att företräda familjer.

Barnperspektiv i praktiken

Avhandlingen visar att de politiska och organisatoriska förutsättningar som råder får som följd att barnperspektivet i Migrationsverkets verksamhet stöps i en viss form. Begreppet *barnets bästa*, till exempel, tenderar att anta en främst retorisk funktion, vilket blir tydligt inte minst då det får legitimera sådana praktiker som inom ramen för en annan rationalitet kan tyckas strida mot barns intressen. Exempel på detta är att både barn- och mottagningshandläggare vid Migrationsverket kunde vara tveksamma till att bevilja familjer medel ur kategorin ”särskilda bidrag”, som är avsedda att täcka sådana behov som inte kan tillgodoses av dagersättningen asylsökande får (se delstudierna I och III). Flera handläggare menade att en alltför ”generös” linje kunde ge fel signaler till barnen och skapa orimliga förhoppningar om uppehållstillstånd. En begränsad ”normalitet” var således riktmärket. Många handläggare betonade även vikten av att, i samtal med familjer, understryka att det är svårt att få uppehållstillstånd och att de sökande inte bör hoppas för mycket på ett positivt utfall. Denna praktik tycks emanera ur de dubbla mål som kännetecknar svenskt asylmottagande, nämligen att förbereda asylsökande för såväl integration som för återvändande. I linje med tidigare forskning (Brekke, 2004) visar avhandlingens tredje delstudie dock att detta mål är svårt att genomföra i praktiken. För samtliga familjer som deltog framstod flykten som den enda möjligheten att skapa ett levbart liv, och tanken på ett återvändande beskrevs av både barn och föräldrar som outhärdlig.

Våra samhällsinstitutioner, påpekar Fassin (2015), styrs dels av lagar och andra bestämmelser, dels av värderingar och känslor (se även t.ex. Graham, 1999; Wettergren, 2010). Den restriktiva linje som kan sägas prägla asylmottagandet, och som alltså kunde framhållas som bra för barnen, kan sägas både härröra ur och legitimeras av den *asylens moraliska ekonomi* som Fassin (2015) beskriver. Begreppet omfattar, som nämnts, känslomässigt laddade samhällsgemensamma föreställningar om asylsökande som ”illegitima”, och som ”ett hot mot välfärden”. Tjänstemän närmar sig emellertid sin uppgift även utifrån den egna *moraliska subjektiviteten* (Fassin, 2015), som handlar om sådant som individens uppfattning om vad som är rätt och fel, utifrån till exempel den egna professionen eller personliga värderingar. Avhandlingens första delstudie visar hur barnhandläggarna i vissa situationer kunde uppleva diskrepansen mellan den restriktiva linjen och den egna moraliska subjektiviteten som alltför stor, vilket resulterade i motståndspraktiker av olika slag. Sådana praktiker tycktes särskilt vanliga då en tjänsteman uppfattade att barn eller familjer behandlades orättvist av systemet, och inte kunde förlika sig med detta utifrån sin egna moraliska bedömning. Denna var således ett betydelsefullt korrektiv till asylens moraliska ekonomi.

Tvetydiga barn

Asylsökande barn och familjer berörs inte bara av uppfattningar om asylsökande, utan även av olika föreställningar om barn i samhället. Som Ortner påpekar så finns det i ett givet fält en rad diskurser som aktörer kan sluta an till, och individen är på så vis endast löst strukturerad. Avhandlingen visar att en diskurs som ligger nära tillhands i arbetet med asylsökande barn är ”barn som sårbara”, och att detta synsätt kan resultera i att tjänstemän och ombud avstår från att samtala med barn om viktiga frågor. Detta tycks många gånger bero på okunskap om barnfrågor och rädsla att göra fel i kontakten med barn. Hos ombuden i delstudie två kunde även uppfattningen spela in att man egentligen inte ”behöver” prata med barn eftersom de inte har egna asylskäl utöver föräldrarnas. Även tidigare forskning har funnit att asylsökande barn många gånger betraktas som särskilt utsatta, och att detta kan innebära att de får sina rättigheter tillgodosedda i mindre utsträckning än andra grupper av barn (se t.ex. Crawley, 2006; 2010; 2011).

”Barn som rättighetsbärare” är en annan diskurs som hela tiden fanns närvarande i samtal med tjänstemän och ombud, men som inte tycktes finna genomslag i den komplexa praktiken med tidsbrist och andra begränsningar. Istället presenterades de båda synsätten ofta som inkompatibla, ett fynd som ligger i linje med forskning om andra verksamhetsområden, till exempel socialtjänsten (Eriksson och Näsman, 2008; Sundhall, 2012). En vanlig uppfattning är enligt sådan forskning att barn som uppfattas som sårbara inte kan delta i olika processer på samma vis som andra, ”kompetenta”, barn. I själva

verket utesluter perspektiven dock inte varandra, menar forskare (Eriksson och Näsman, 2008; Sundhall, 2012), eftersom utsatta barn snarare bör få möjlighet att delta utifrån sina egna behov.

Asylsökande barn befinner sig även i skärningspunkten mellan diskurserna om ”hotfulla asylsökanden” och ”sårbara barn”, och kan därför framstå som särskilt tvetydiga för vuxenvärlden (Lee, 2001). Detta kan ytterligare ha bidragit till att barnen som deltog i avhandlingen osynliggjordes i myndigheternas och ombudens arbete.

Som avhandlingen visar finns det alltså sällan en tydlig gräns mellan kategorier av människor som utsätts för förtryck, och kategorier som frammanar medkänsla (Fassin, 2015). Enligt Fassin (2015) är den spänning som finns mellan välfärdsstaten och den dömande staten därför som mest framträdande i förhållande till utsatta grupper. Kunskap om statens ”hjärta”, det vill säga om statens värderingar, får man således bäst genom att studera dess praktiker gentemot marginaliserade personer (Fassin, 2015). Avhandlingen synliggör de paradoxer som omgärdar asylsökande barn och familjer i det svenska samhället, och visar att den tvetydiga position barnen tillskrivs kan få konsekvenser för hur barnperspektivet tolkas och tillämpas i praktiken. Liksom tidigare forskning visar studien att välfärdsstatens begränsningar blir särskilt påtagliga i relation till behövande grupper av människor som inte självfallet betraktas som samhällsmedlemmar.

Agens som makt och mening

Avhandlingen pekar på hur fältets aktörer, å ena sidan, på olika vis reproducerar den struktur inom vilken de verkar. Emellertid ger avhandlingen även exempel på hur tjänstemän och ombud, å andra sidan, söker utmana den logik varpå strukturen bygger. Detta sker alltid inom ramen för den föreliggande strukturen, men kan ändå, i det långa loppet, leda till förskjutningar av denna. I praktiken är processen emellertid komplex. Till exempel kan val som främjar en specifik familjs intressen, som att ett ombud i sin inlaga väljer att fokusera på sjukdom inom familjen, på lång sikt påverka asylrätten på så vis att möjligheten att få uppehållstillstånd på grund av skyddsbehov krymper (se Eastmond och Ascher, 2011). Det är därför inte alltid lätt att skilja mellan reproducerande praktiker och motstånd. För barnhandläggarna kunde en sådan paradox vara att de, för att ha legitimitet att agera, behövde vara lyhörda för sina kollegors prioriteringar och inte alltför starkt kunde ta ställning för barnens intressen. De var av denna anledning också beroende av chefernas stöd i sitt arbete. Avhandlingen visar emellertid att de val som tjänstemän och ombud gör inom ramen för dessa begränsningar ändå är betydelsefulla. Detta eftersom de påverkar asylsökande barns och vuxnas konkreta villkor och på så vis kan bidra till att forma deras agens.

Dessa maktförhållanden kan tydliggöras med hjälp av Ortners två agensbegrepp, det vill säga *agens som makt* och *agens som personliga projekt*. Syftet med en handling, menar Ortner, är sällan utövning av makt i sig, utan snarare att främja det egna projektet. De båda formerna av agens är därför inte två olika fenomen, utan snarare två sidor av samma mynt. Det som för en aktör, i det här fallet den asylsökande, är en makthandling kan för den andre, det vill säga tjänstemannen eller det juridiska ombudet, syfta till att uppnå personliga eller professionella mål. Så betraktat blir det avgörande vilka projekt den enskilde tjänstemannen eller ombudet väljer att lägga fokus på. Individens val av projekt styrs bland annat av hens uppfattningar om vad som är rätt och fel, rättvist och orättvist, vem som bör inkluderas och vem som bör uteslutas, och kan därför sägas vara nära knutna till individens moraliska subjektivitet. Exempel på aspekter som kan ingå i individens personliga projekt kan vara att arbeta för barns rättigheter, att göra karriär eller att upprätthålla en reglerad invandring. I praktiken är personliga projekt naturligtvis långt mer komplexa än så och formas kontinuerligt av ett samspel mellan individens erfarenheter och intressen, förhållanden på arbetsplatsen samt rådande uppfattningar i det omgivande samhället. Ortners båda agensbegrepp kan belysa tendensen hos tjänstemän vid Migrationsverket att uppfatta sitt formella handlingsutrymme som mindre än vad det faktiskt är, och att förminska sin maktposition gentemot asylsökanden. Även tjänstemännen befinner sig i en underordnad position, där deras förutsättningar att genomföra personliga projekt är beroende av överordnade aktörer inom organisationen som, genom agens som makt, sätter ramarna för detta. Detsamma gäller de juridiska ombuden som i de flesta fall inte heller har förutsättningar att utforma sin verksamhet på det sätt de skulle vilja.

Att ha ett liv ”som alla andra”: betydelsen av tillhörighet

Ett viktigt fokus i det här arbetet har varit förhållandet mellan asylsökande barns aktörskap och de olika strukturer som bidrar till att forma barnens liv (se Prout, 2011). En central utgångspunkt i arbetet har varit att det som betraktas som struktur snarast kan förstås som en fortlöpande process, vilket innebär att strukturen ständigt skapas och omskapas av de personer som är verkamma inom ett specifikt fält. Ett sådant synsätt blir betydelsefullt eftersom det lyfter fram enskilda aktörers ansvar, samtidigt som det betonar att handlingar måste betraktas utifrån den samling av redan befintliga praktiker som utgör strukturen. Dessa sätter gränser för vad en individ kan göra utan att mista sin legitimitet i ett specifikt sammanhang. Asylprocessen är förvisso strukturerad inte minst genom den överordnade, och djupt rotade, principen om re-

glerad invandring som genomsyrar det migrationspolitiska området. Avhandlingen visar emellertid att de villkor som erbjuds asylsökande barn och familjer inom denna struktur varierar betydligt. Dessa skillnader kan delvis sägas vara slumpmässiga. De beror emellertid även på beslut som fattats, eller inte fattats, av enskilda tjänstemän inom organisationen. Till exempel kan boendsituationen skilja sig åt mellan olika familjer. Medan vissa familjer bor i en stad, bor andra på landsbygden. Vissa har närmaste livsmedelsbutik och skola på gångavstånd, och andra måste ta bussen. En annan aspekt som varierar mellan familjer är den ekonomiska situationen, som bland annat påverkas av huruvida barn och vuxna beviljas särskilda bidrag till sådant som fritidsaktiviteter, vinterkläder och busskort. Även skolsituationen ser olika ut för olika barn, eftersom vissa skolor erbjuder barnen bättre förutsättningar än andra. Av betydelse är även vem som blir familjens juridiska ombud, då det kan förekomma stora skillnader mellan de olika ombudens kunskaper och engagemang i asylfrågor.

Barns upplevelse av asylprocessen skapas i samspel mellan de förutsättningar som familjen erbjuds under sin tid som asylsökande och andra omständigheter, som familjeförhållanden, erfarenheter från ursprungslandet, klass-tillhörighet och etnisk tillhörighet. De senare omständigheterna kan ha betydelse för hur man positioneras i Sverige som mottagarland. Asylprocessen tar därmed olika form för olika barn. Det som asylsökande barn har gemensamt är emellertid, som avhandlingens tredje delstudie visar, att de befinner sig i en liminal situation. De är inte längre självklart del av det samhälle som de har lämnat bakom sig, men har inte heller en given plats i det nya landet. De saknar alltså, i en världsordning som bygger på nationalstaten, en form av tillhörighet. Denna form av tillhörighet är bara en av flera möjliga, men i dagens samhälle med fokus på nationellt medborgarskap fortfarande mycket betydelsefull (Malkki, 1995). En annan aspekt av det liminala tillståndet som är påtaglig för barnen, visar avhandlingens tredje delstudie, är avsaknaden av materiella tillgångar, vilket både bidrar till deras utanförskap och gör det mer synligt. Turner (1967) beskriver emellertid liminaliteten inte bara som en prövning, utan även som en möjlighet till eftertanke och utveckling. För barnen kunde skolan vara en plattform för sådana processer. Positiva aspekter av tillståndet begränsades dock av det faktum att barnen inte visste om de skulle få stanna i Sverige, och att den ovissa väntan inte hade en given slutpunkt. Framträdande var snarast barnens starka fokus på framtiden i det nya landet och på att ta sig ur denna tillfällighetsstruktur genom strävan efter ett liv som andra barns. Barnen kämpade alla i vardagen för att uppnå detta tillstånd genom att på olika vis, och i olika sammanhang, positionera sig som tillhörande. Den normalitet som barnen själva sökte skapa och många gånger skapade, dock inte utan möda, kunde på så vis få en helt annan innebörd än den villkorade normalitet som det byråkratiska sammanhanget erbjöd.

Teoretiskt bidrag

Begreppet *agens* har enligt Valentine (2011) i forskning ofta använts synonymt med olika former av motstånd. Avhandlingen visar dock på vikten av att förstå agens inte enbart som motstånd, eller underkastelse, utan även som individens samverkan med och reproduktion av strukturen. En sådan förståelse av begreppet tycks utifrån den här avhandlingens två första delstudier vara särskilt relevant i de fall strukturen representerar normer och värderingar som ligger i linje med individens moraliska subjektivitet, det vill säga principer som individen tror på.

Inte heller barnens aktörskap kan dock primärt betraktas som motstånd eller underkastelse, eftersom de snarare försökte tillägna sig strukturen för att kunna använda sig av den i sin strävan att forma tillvaron och skapa tillhörighet. Ortners (2006) förståelse av agens som både makt och mening har i avhandlingen visat sig särskilt fruktbar för att studera barn som befinner sig i en utsatt position. Detta eftersom ansatsen lyfter fram barnens egna perspektiv och motverkar framställningar av dem som passiva offer, utan att fördenskill förminska deras utsatthet. Avhandlingen är på så vis även ett bidrag till det forskningsfält som försöker kartlägga hur barns agens kan se ut, och hur strukturella villkor bidrar till att forma den.

I linje med Shore m.fl. (2011) utmanar avhandlingen slutligen traditionella synsätt på policy, där policy anses skapas uteslutande av beslutsfattare samt de tjänstemän som är satta att implementera bestämmelserna. Utifrån fynden i delstudie III bör barnpolicyns tolkningsgemenskap istället även omfatta asylsökande barn och familjer. I synnerhet barnen förhåller sig till den struktur som barnpolicyn är del av, och finner inte sällan kreativa sätt att försöka förändra sina villkor. Utan att alltid vara medvetna om att barnpolicyn finns så utmanar barnen rådande tolkningar av den, vilket i sin tur kan påverka tjänstemännens praktiker.

Framtida forskning

Forskning om asylsökande barns villkor i skolan framstår, mot bakgrund av avhandlingen, som en viktig uppgift. Det finns en hel del forskning på området, men med allt större grupper asylsökande i skolan behövs nya studier. Vidare visar avhandlingen att barn i familj kan sakna tillräckligt stöd från sin omgivning under asylprocessen. Det är därför angeläget med forskning om asylsökande föräldrars förutsättningar att hävda sina barns intressen, och om möjliga sätt att stötta dem. En annan viktig uppgift för framtida forskning kan vara att studera hur asylsökande barn med olika bakgrund upplever och söker bemästra asylprocessen. Detta eftersom familjerna i den här avhandlingen hade en förhållandevis homogen bakgrund, på så vis att samtliga utom en kan sägas ha tillhört en urban medelklass i ursprungslandet.

Summary in English

Introduction and aims

The present thesis summarizes and represents a collection of three studies which focus on asylum-seeking children with parents and their circumstances during the asylum process. In this work, the asylum process refers to the asylum reception as well as to the investigation of asylum claims. The studies focus on the children's experiences as refugees and asylum seekers. The studies also include information about immigration service officials and the legal representatives assisting applicants in need of protection throughout the process. The thesis is based on data collected through ethnographic fieldwork during 2008–2010 in one of the Migration Board's catchment areas.

One theoretical point of departure presented in the thesis is that of new childhood sociology which assumes that childhood is socially constructed and that children are competent actors who continuously interact with their environment and thereby influence, shape, and change their everyday life (James, Jenks and Prout, 1998; Prout, 1998; Alanen, 2003; James and James, 2004; Prout, 2005). This perspective problematizes the presentation of children as passive recipients of beliefs, norms, and culture. It emphasizes that childhood is formed by children and other actors within a specific context (Halldén, 2007). Yet another theoretical perspective used in the dissertation is practice theory. Central to this is the notion that the human social world is constantly changing; boundaries are shifted, erased, renegotiated and transformed. It also assumes that solid structural phenomena, such as authorities, institutions and organisations, are continuously reproduced by the practices of individual actors. Moreover, without these practices, the structural would not exist. This notion has enabled an understanding of how officials and legal representatives who participated in Study I and Study II related to the structures within which they operated. The thesis also uses the analytical term *liminality*, taken from anthropology, which denotes a phase of “structural invisibility” (Turner, 1967, p. 235) in the transition from one social category or identity to another. The concept can illuminate the ambivalent position in which child asylum-seekers find themselves, having left their country of origin together with their families while not yet having been incorporated in the host society.

Children used to be more or less invisible in research on migration. According to Dobson (2009), there was a tendency to conceptualise children in

migrant families as their parents' "baggage". Consequently, children were underestimated or neglected as active participants in migratory processes (see White *et al.*, 2011). However, in recent years, children and children's perspectives have been increasingly focused on in migration research. Children have been identified as actors in a globalised world. For instance, in Sweden and internationally, a number of studies have been conducted on the child perspective in asylum reception and claims investigations. Overall, the studies demonstrate that provisions concerning the child perspective and children's best interests have a limited impact in practice, and that the concern to control immigration is generally given precedence in European recipient countries (Candappa, 2001; Hek, 2005; Schiratzki, 2005; Giner, 2007; Nilsson, 2007; Lundberg, 2011; Vitus and Liden, 2010; *cf.* SOU 2009:19). Researchers studying the child perspective in a Swedish context (see for example Nilsson, 2007; Schiratzki, 2000; 2005; Lundberg, 2011) have found that the concept of children's best interests does not seem to influence how officials view children's and their families' grounds for asylum. Moreover, in Sweden, children and adults alike have the legal right to a careful examination of their grounds for protection. Yet, the individual child's situation and possible asylum claims are seldom investigated.

The dissertation is a contribution to the field of research that highlights asylum reception and investigation from a child perspective and children's perspectives. By studying children's own experiences and agency, as well as how the child perspective is interpreted and implemented by some of the key actors in the field (*e.g.* caseworkers and legal counsel in investigations), rich knowledge was gained about children's position in the asylum process.

Data and methodology

The thesis is based on an ethnographic method, an approach that has been developed primarily within social anthropology. The aim of this method is to create knowledge about humans and their social experiences. This is done by studying actions, reflections, and the meanings ascribed to them by individuals as actors within a particular context (Norman, 1996). The perspective helps to form a nuanced picture of a specific social reality and to gain an understanding of its dynamics (Johansson, 2010). Data collection was done within the framework of a larger project, Gothenburg Research on Asylum-Seeking Children in Europe (GRACE, see Andersson *et al.*, 2010), which aimed to study how asylum-seeking affects children's social welfare, health, and well-being.

The ethnographic fieldwork was carried out during the years 2008–2010 among asylum-seeking children and their families in one of the Migration Board's catchment areas. The material also includes interviews with, and observations of, a number of actors operating at the Migration Board, such as

children's caseworkers. Furthermore, interviews were conducted with legal representatives.

The children and families who participated in the study were followed from the start of the asylum process until notice of being granted a residence permit or of final rejection. The project involved twenty children from ten families. Several families included two or three siblings, all of whom took part in the study. Ten of the children were girls and ten were boys. When the study began, the children were between the ages of seven and seventeen. Most families consisted of a mother, a father, and children. In three families, the mother and children had arrived to Sweden without the father, who was still in their country of origin. The families came from Afghanistan, Albania, Iraq, Iran, Kosovo, Lebanon, and Palestine.

Data collection at the Swedish Migration Board consisted of observations of families' meetings with children's caseworkers and reception officers, as well as informal discussions and interviews with these officials and other participants at the agency.

Throughout the studies, particular considerations were placed on ethical issues, especially when working with children and families. Besides traditional aspects of ethics in research, such as consent and confidentiality, we also provided the children and their parents with advice and information about the Swedish system.

Analysis and interpretation of the material was an ongoing process that began during fieldwork and continued throughout the project.

Findings and discussion

The first study in the thesis is about children's caseworkers, who are responsible for safeguarding children's interests in the Migration Board's reception. The study reveals a number of dilemmas that these caseworkers, acting as frontline bureaucrats, encountered in their work. Study I shows that children's caseworkers experienced their discretion as limited which was partly due to lack of time and financial resources. Another aspect was their low status in the organisation and colleagues' lack of knowledge about the child perspective. Furthermore, the caseworkers themselves contributed to this limited scope for action which was partly due to their reluctance to challenge existing standards and collegial expectations.

The second study examines how legal representatives of families with children in asylum procedures perceive and relate to the concept of children's best interests and children's right to be heard in their practice. It is reported in Study II that, due to a number of circumstances, children are often overlooked in their representative's investigation. The representatives encountered practical limitations such as lack of time (corresponding to low remuneration, reportedly) and a lack of suitable facilities for interviewing children. In addition,

children in families were rarely considered to have grounds for asylum other than their parents'. The legal representatives had also experienced that the child perspective and children's best interests were seldom given consideration by the Migration Board. This made them focus on other aspects of the family's situation.

The third study explores how asylum-seeking children experience and strive to influence the circumstances of being an asylum applicant. Study III illustrates how the children developed a number of ways for dealing with the particularities of their situation; housing, schooling, and financial resources. Tactics varied from being silent and fantasizing about their future to actively trying to change things. Some ways of coping primarily served to evade difficulties, others gave the children opportunities to focus on their "personal projects", which were often connected to school, and aimed to create a sense of belonging. All this leads to the conclusion that the children themselves primarily embodied the child perspective in the asylum process – not least through their quest for a life "like that of other children".

An important principle in the field of migration policy, rooted in children's rights, is the child perspective, focusing on children's best interests and the child's right to participate. There is, however, another principle to which this one is subordinated, namely the state's interest in maintaining a regulated immigration. The field of migration policy is thus characterised by contradictory principles. This thesis shows how these principles are managed and applied in practice as separate stakeholders – Migration Board officials and legal representatives, amongst others – try to "resolve" the contradictions (thereby forming policy). This thesis posits that the prevailing political and organisational conditions lead to the child perspective being cast in a particular mould in the context of the Migration Board's operations. The concept of children's best interests, for example, tends to acquire a predominantly rhetorical function, and may be used to legitimize practices which, in the context of another rationality, may seem to run counter to children's interests. The existing framework also means that the "normality", which is supposed to be offered to asylum-seeking children, becomes conditional, formally as well as informally. Moreover, the thesis indicates that asylum-seeking children can be perceived as "particularly vulnerable," which may further undermine their rights to participate in processes that affect their lives.

The thesis also shows that caseworkers can experience a discrepancy between what they view as a restrictive stance in the asylum reception and investigation of claims, and their own moral position. Great discrepancy may lead to various oppositional practices, especially when caseworkers perceive that children or families are unfairly treated by the system. The thesis thus illustrates how the field's actors in various ways reproduce the structure within which they operate. At the same time, it exemplifies how officials and caseworkers seek to challenge the logic on which the structure is based. While this

is always done within the current structure, in the long term it can lead to realignments of it.

Finally, a central feature of the thesis is the children's focus on their future in the new country. In an attempt to acquire a "normal" life, the children positioned themselves as belonging, in various ways and contexts. The normality the children sought, and often managed to create, though not without significant effort, came to have an altogether different meaning than the conditional normality offered in the bureaucratic context.

Referenser

- Ahearn, L. M. (2001). Language and agency. *Annual Review of Anthropology*, 30, 109-137.
- Alanen, L. (2003). Childhoods: The generational ordering of social relations. I B. Mayall & H. Zeiher (Red.), *Childhood in generational perspective*. London: Institute of Education, University of London.
- Anderson, B. (1993). *Den föreställda gemenskapen: Reflexioner kring nationalismens ursprung och spridning*. Göteborg: Daidalos.
- Andersson, H. E., Ascher, H., Björnberg, U., & Eastmond, M. (Red.). (2010). *Mellan det förflutna och framtiden: Asylsökande barns välfärd, hälsa och välbefinnande*. Göteborg: CERGU.
- Ascher, H., & Hjern, A. (Red.). (2013). *Från apati till aktivitet: Teori och behandling av flyktingbarn med svår psykisk ohälsa*. Lund: Studentlitteratur.
- Bak, M., & von Brömssen, K. (2013). *Barndom och migration*. Umeå: Boréa.
- Balibar, E., & Wallerstein, I. (2002). *Ras, nation, klass*. Göteborg: Daidalos.
- Bauman, Z. (1990). *Thinking sociologically*. Oxford: Blackwell.
- Begler, A.-M., & Sörman, H. (2015, 24 mars). Nya regler och resurser kan säkra asylsökandes skolgång. *Dagens Nyheter*. Hämtad från <http://www.dn.se/debatt/nya-regler-och-resurser-kan-sakra-asylsoekandes-skolgang/>
- Björnberg, U. (2010). Socialt kapital, tillit och resilience hos asylsökande barn och föräldrar. I H. E. Andersson, H. Ascher, U. Björnberg, & M. Eastmond (Red.), *Mellan det förflutna och framtiden: Asylsökande barns välfärd, hälsa och välbefinnande*. Göteborg: CERGU.
- Björnberg, U. (2011). Social relationships and trust in asylum seeking families in Sweden. *Sociological Research Online*, 16(1), 5.
- Block, K., Riggs, E., & Haslam, N. (2013). (Red.). *Values and vulnerabilities: the ethics of research with refugees and asylum seekers*. Toowong, Qld.: Australian Academic Press.
- Bordonaro, L. (2012). Agency does not mean freedom. Cape Verdean street children and the politics of children's agency. *Children's Geographies*, 10, 413-426.
- Borevi, K., & Bengtsson, B. (2015). The tension between choice and need in the housing of newcomers: A theoretical framework and an application on Scandinavian settlement policies. *Urban studies*, 52, 2599-2615.
- Bourdieu, P. (1977). *Outline of a theory of practice*. (Övers. R. Nice). Cambridge: Cambridge University Press.
- Bourdieu, P. (1990). *The logic of practice*. (Övers. R. Nice). Cambridge: Cambridge University Press.
- Boverket (2008). *Asylsökandes eget boende, EBO – en kartläggning*. Karlskrona: Boverket.
- Brekke, J.-P. (2004). *While we are waiting. Uncertainty and empowerment among asylum-seekers in Sweden*. Report 2004:10. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.

- Buchanan, I. (2000). *Michel de Certeau: Cultural Theorist*. London: Sage Publications.
- Bunar, N. (2010). *Nyanlända och lärande: En forskningsöversikt om nyanlända elever i den svenska skolan*. (Vetenskapsrådets rapportserie 6:2010). Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Bunar, N. (2015). *Nyanlända och lärande: Mottagande och inkludering*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Candappa, M. (2000). The right to education and an adequate standard of living: Refugee children in the UK. *The International Journal of Children's Rights*, 8, 261-270.
- Certeau de, M. (1984). *The practice of everyday life*. Berkeley: University of California Press.
- Chase, E. (2010). Agency and silence: Young people seeking asylum alone in the UK. *British Journal of Social Work*, 40, 2050-2068.
- Coffey, G. (2003). The credibility of credibility evidence at the Refugee review tribunal. *International Journal of Refugee Law*, 15, 377-417.
- Corsaro, W. A. (2003). *We're friends right? Inside kids' culture*. Washington D. C.: Joseph Henry Press.
- Crawley, H. (2006). Forced migration and the politics of asylum: the missing pieces of the international migration puzzle? *International Migration*, 44(1), 21-26.
- Crawley, H. (2010). 'No one gives you a chance to say what you are thinking': Finding space for children's agency in the UK asylum system. *Area*, 42, 162-169.
- Crawley, H. (2011). Asexual, apolitical beings: The interpretation of children's identities and experiences in the UK asylum system. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 37, 1171-1184.
- Daston, L. (1995). The moral economy of science. *Osiris*, 10, 2-24.
- Dennis, B. (2009). What does it mean when an ethnographer intervenes? *Ethnography and Education*, 4, 131-146.
- Devine, D. (2013). Value'ing children differently? Migrant children in education. *Children & Society*, 27, 282-294.
- DeWalt, B., & DeWalt, K. (2002). *Participant observation*. Oxford: Altra Mira press.
- Dobson, M. E. (2009). Unpacking children in migration research. *Children's Geographies*, 7, 355-360.
- Donà, G., & Veale, A. (2011). Divergent discourses, children and forced migration. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 37, 1273-1289.
- Douglas, M. (1966). *Purity and danger: An analysis of concept of pollution and taboo*. London: Routledge och Kegan Paul.
- Dreyfus, H. (1991). *Being-in-the-world: A commentary on Heidegger's being and time, division one*. Cambridge MA: MIT Press.
- Eastmond, M. (2004). Den traumatiserade flyktingen: Medikalisering av flykting-skap som ordningsregim. *Socialmedicinsk tidskrift*, 6, 546-557.
- Eastmond, M. (2010). Gäster i välfärden? Föräldraskap i asylprocessen. I H. E Andersson, H. Ascher, U. Björnberg & M. Eastmond (Red.), *Mellan det förflutna och framtiden: Asylsökande barns välfärd, hälsa och välbefinnande*. Göteborg: CERGU.
- Eastmond, M., & Ascher, H. (2011). In the best interest of the child? The politics of vulnerability and negotiations for asylum in Sweden. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 37, 1185-1200.

- ECRE (2014/15). *Annual report: Common asylum system at a turning point: Refugees caught in Europe's solidarity crisis*. Hämtad från <http://www.asylumineurope.org/annual-report-20142015>
- ECRE (2015a). *Country report United Kingdom*. Hämtad från <http://www.asylumineurope.org/reports/country/united-kingdom>
- ECRE (2015b). *Country report Sweden*. Hämtad från <http://www.asylumineurope.org/reports/country/sweden>
- ECRE (2015c). *Country report Germany*. Hämtad från <http://www.asylumineurope.org/reports/country/germany>
- Emerson, R., Fretz, R., & Shaw, L. (1995). *Writing ethnographic fieldnotes*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Eriksson, M., & Näsmän, E. (2008). Participation in family law proceedings for children whose father is violent to their mother. *Childhood*, 15, 259-275.
- Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2013). *Mottagandedirektiv 2013/33/EU*. Hämtad från <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32013L0033>
- Eurostat (2015). *Statistics on asylum and managed migration*. Hämtad den 15 september från <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>
- Evans, T., & Harris, J. (2004). Street-level bureaucracy, Social work and the (exaggerated) death of discretion. *British Journal of Social Work*, 34, 871-895.
- Evans, T. (2011). Professionals, managers and discretion: Critiquing street-level bureaucracy. *British Journal of Social Work*, 41, 368-386.
- Fassin, D. (2001). The biopolitics of otherness: Undocumented foreigners and racial discrimination in French public debate. *Anthropology Today*, 17(1), 3-7.
- Fassin, D. (2011). Policing borders, producing boundaries: The governmentality of immigration in dark times. *Annual Review of Anthropology*, 40(1), 213-226.
- Fassin, D. (2015). (Red.). *At the heart of the state: The moral world of institutions*. London: Pluto Press.
- Feder, B. (2010). A credible judge of character? A psycho-legal analysis of credibility assessments for asylum applicants with a history of sexual violence. *Journal of Immigration, Asylum and Nationality Law*, 24, 295-323.
- Feijen, L., & Frennmark, E. (2011). *Kvalitet i svensk asylprövning: En studie av Migrationsverkets utredning av och beslut om internationellt skydd*. Stockholm: UNHCR.
- Finch, N. (2005). Seeking asylum alone. I H. E. Andersson, H. Ascher, U. Björnberg, M. Eastmond, & L. Mellander (Red.), *The asylum-seeking child in Europe*. Göteborg: CERGU.
- Fine, A., & Sandstrom, K. L. (1988). *Knowing children: Participant observation with minors*. London: Sage.
- Fioretos, I., Gustafsson, K., & Norström, E. (Red.). (2014). *Tolkade möten: Tolkningens betydelse för rättssäkerhet och integration*. Lund: Studentlitteratur.
- Foucault, M. (1965). *Madness and civilisation: A history of insanity in the age of reason*. (Övers. R. Howard). New York: Random House.
- Foucault, M. (1979). *Discipline and punish*. (Övers. A. Sheridan). New York: Vintage.
- Foucault, M. (1993). *Diskursens ordning*. Stockholm: Symposium.
- Friberg, K., & Götz, N. (2015). Introduction to the thematic issue 'Moral economy: New perspectives'. *Journal of Global Ethics*, 11, 143-146.
- Förenta Nationerna. (1989). *FN:s konvention om barnets rättigheter*. Hämtad från <http://www.fn.se/fn-info/vad-gor-fn/manskliga-rattigheter-och-demokrati/karnkonventionerna/konventionen-om-barnets-rattigheter-crc/>

- Garsten, C. (1999). Betwixt and between: Temporary employees as liminal subjects in flexible organizations. *Organization Studies*, 20, 601-617.
- Gibb, R., & Good, A. (2014). Interpretation, translation and intercultural communication in refugee status determination procedures in the UK and France. *Language and Intercultural Communication*, 14, 385-399.
- Giddens, A. (1979). *Central problems in social theory*. Berkeley: University of California Press.
- Giddens, A. (1984). *The constitution of society*. Berkeley: University of California Press.
- Giner, C. (2007). The politics of asylum and childhood in the UK. *Children & Society*, 21(4), 249-260.
- Graham, M. (1999). *Classifications, persons and policies: Refugees and Swedish welfare bureaucracy*. (Doktorsavhandling, Socialantropologiska institutionen). Stockholm: Stockholms universitet.
- Griffiths, M. (2012a). Vile liars and truth distorters: Truth, trust and the asylum system. *Anthropology Today*, 28(5), 8-12.
- Griffiths, M. (2012b). Anonymous aliens? Questions of identification in the detention and deportation of failed asylum seekers. *Population, Space and Place*, 18, 715-727.
- Griffiths, M. (2013). *Who is who now? Truth, trust and identification in the British asylum and detention system*. (Doktorsavhandling, COMPAS). Oxford: Oxford University.
- Griffiths, M. (2014). Out of time: The temporal uncertainties of refused asylum seekers and immigration detainees. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 40, 1991-2009.
- Gulløv, E., & Højlund, S. (2003). *Feltarbejde blandt børn: Metodologi og etik i etnografisk børneforskning*. København: Gyldendaal.
- Halldén, G. (2003). Barnperspektiv som ideologiskt och/eller metodologiskt begrepp. *Pedagogisk forskning i Sverige*, 8(1-2), 12-23.
- Halldén, G. (2007). *Den moderna barndomen och barns vardagsliv*. Stockholm: Carlssons.
- Hammersley, M., & Atkinson, P. (2007). *Ethnography: Principles in practice* (3 rev. uppl.). New York: Routledge.
- Heidegger, M. (1963). *Being and time*. (Övers. E. MacQuarrie & J. Robinson). New York: Harper and Row.
- Hek, R. (2005). The role of education in settlement of young refugees in the UK: The experiences of young refugees. *Practice*, 17, 157-171.
- Hellman, A. (2010). *Kan Batman vara rosa? Förhandlingar om pojkighet och normativitet på en förskola*. (Doktorsavhandling, Institutionen för pedagogik, kommunikation och lärande, Gothenburg Studies in Educational Science 299). Göteborg: Göteborgs universitet.
- Herlihy, J. (2010). What assumptions of human behaviour underlie asylum judgments? *International Journal of Refugee Law*, 22, 351-366.
- Herlihy, J. (2012). Just tell us what happened to you: Autobiographical memory and seeking asylum. *Applied Cognitive Psychology*, 26, 661-676.
- Hertzberg, F. (2003). *Gräsrotsbyråkrati och normativ svenskhet: Hur arbetsförmedlare förstår en etniskt segregerad arbetsmarknad*. (Doktorsavhandling, Institutionen för etnologi, religionshistoria och genusvetenskap, Stockholms universitet, Arbetsliv i omvandling 2003:7). Stockholm: Arbetslivsinstitutet.

- Hultman, K. (2011). *Barn, linjaler och andra aktörer: Posthumanistiska perspektiv på subjektskapande och materialitet i förskola/skola*. (Doktorsavhandling, Institutionen för pedagogik och didaktik, No. 10). Stockholm: Stockholms universitet.
- Huysmans, J. (2006). *The politics of insecurity: Fear, migration and asylum in the EU*. New York: Routledge.
- Isenberg, B. (2002, 22 februari). Bourdieu avläste det moderna livets hierarkier. *Svenska Dagbladet*. Hämtad från <http://www.svd.se>
- James, A., & James, A.L. (2004). *Constructing childhood: Theory, policy and social practice*. New York: Palgrave Macmillian.
- James, A., Jenks, C., & Prout, A. (1998). *Theorizing childhood*. Cambridge: Polity Press.
- James, A., & Prout, A. (Red.). (1997). *Constructing and reconstructing childhood: Contemporary issues in the sociological studies of childhood*. London: Falmer Press.
- Johansson, R. (1992). *Vid byråkratins gränser*. Lund: Arkiv förlag.
- Johansson, T. (2010). Etnografi som teori, metod och livsstil. *EDUCARE*, 1, 7-29.
- Keselman, O. (2009). *Restricting participation: Unaccompanied children in interpreter-mediated asylum hearings in Sweden*. (Doktorsavhandling, Institutionen för beteendevetenskap och lärande). Linköping: Linköpings universitet.
- Kohli, R. (2006). The sound of silence: Listening to what unaccompanied asylum-seeking children say and do not say. *The British Journal of Social Work*, 36, 707-721.
- Krekula, C., Närvänen, A-L., & Näsman, E. (2005). Ålder i intersektionell analys. *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, 2(3), 81-94.
- Kvale, S. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: studentlitteratur.
- Lansdown, G. (1995). 2 Children's Rights. I B. Mayall (Red.), *Children's childhoods: Observed and experienced*. Washington D. C.: Falmer Press.
- Lee, N. (2001). *Childhood and society: Growing up in an age of uncertainty*. Buckingham: Open University Press.
- Lee, N. (2009). Mot en omogen sociologi. *Locus*, 21(3-4), 60-82.
- Lennartsson, R. (2007). *Mellan hopp och förtvivlan. Erfarenheter och strategier i väntan på asyl*. (Asylmottagande i fokus, en skriftserie från NTG-asyl & integration, nr 4). ORT: FÖRLAG.
- Lennartsson, R. (2009). *De väntande barnen. Om asylsökande barns vardagstillvaro och syn på skolan*. (Forum för skolan – som kulturmiljö och arbetsplats). Uppsala: Uppsala universitet.
- Leonard, M. (2007). With a capital "G": Gatekeepers and gatekeeping in research with children. I A. L. Best (Red.), *Representing youth: Methodological challenges in critical youth studies*. New York: New York University.
- Léonard, S. (2011). *Frontex and the securitization of migration through practices*. Papper presenterat vid Migrationsgruppens arbetsseminarium vid Europeiska Universitetsinstitutet, Florens, 9 februari. Hämtad från <http://www.eui.eu/Documents/RSCAS/Research/MWG/201011/SLeonardspaper.pdf>
- Lindholm, J. (2015). Sexually exploited youths in the Swedish legal system: Conditions of victimhood. (Doktorsavhandling, Barn- och ungdomsvetenskapliga institutionen). Stockholm: Stockholms universitet.
- Lipsky, M. (1980). *Street-level bureaucracy: Dilemmas of the individual in public services*. New York: Russell Sage Foundation.

- Lundberg, A. (2009). Barns rätt att komma till tals i asylprocessen: Om likheter och diskrepanser mellan policy och praktik. I B. Fryklund & A. Lundberg (Red.), *Asylsökande i Sverige: Ett rättsäkert och värdigt mottagande för barn och vuxna?* (Current themes in IMER research, number 9). Malmö: Malmö högskola.
- Lundberg, A. (2011). The best interests of the child principle in Swedish asylum cases: The marginalization of children's rights. *Journal of Human Rights Practice, 1*, 49-70.
- Lykke, N. (2003). Intersektionalitet: Ett användbart begrepp för genusforskningen. *Kvinnovetenskaplig tidskrift, 24*(1), 47-57.
- Lykke, N. (2005). Nya perspektiv på intersektionalitet: Problem och möjligheter. *Kvinnovetenskaplig tidskrift, 26*(2-3), 7-17.
- Liotard, J.-F. (1984). *The postmodern condition: A report on knowledge*. (Övers. G. Bennington & B. Massumi). Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Löwén, Å. (2006). *Asylexistensens villkor: Resurser och problem i meningsskapande hos asylsökande barn i Sverige*. (Doktorsavhandling, Teologiska institutionen). Uppsala: Uppsala universitet.
- Malkki, L. (1995). *Purity and exile: Violence, memory, and national cosmology among hutu refugees in Tanzania*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Maryns, K. (2014). *The asylum speaker: Language in the Belgian asylum procedure*. Manchester: St Jerome Publishing.
- Maynard-Moody, S., & Musheno, M. (2000). State agent or citizen agent: Two narratives of discretion. *Journal of Public Administration Research and Theory, 10*, 329-358.
- Maynard-Moody, S., & Musheno, M. (2003). *Cops, teachers, counselors: Stories from the front lines of public service*. Ann Arbor: University of Michigan.
- Migrationsverket. (2007). *Beslut om riktlinjer för arbetet med mottagande av barn och deras familj för att säkerställa ett enhetligt mottagande*. VC asyl 36/2007. Norrköping: Migrationsverket.
- Migrationsverket (2008). *Med sikte på en snabbare asylprocess – i ett Sverige som med öppenhet tar tillvara den globala migrationens möjligheter (förkortad version)*. Norrköping: Migrationsverket.
- Migrationsverket (2010). *Rättschefens rättsliga ställningstagande angående offentligt biträde*. Norrköping: Migrationsverket.
- Migrationsverket (2011a). *Policy för Migrationsverkets arbete med barn*. GDA nr 6/2011. Norrköping: Migrationsverket.
- Migrationsverket (2011b). *Beslutsprotokoll angående förändring av svenskundervisning fr.o.m. 2012*. Norrköping: Migrationsverket.
- Migrationsverket (2013). *Beslutsprotokoll angående riktlinjer för implementering av barnpolicy (GDA 6/2011) på mottagningsenheterna*. VCA nr 27/2013. Norrköping: Migrationsverket.
- Migrationsverket (2014). *Samordningsnummer för asylsökande – förstudie*. Norrköping: Migrationsverket.
- Migrationsverket. (2015a). *Frågor och svar om uthyrning och upphandling av asylboenden*. Hämtad den 15 december 2015 från <http://www.migrationsverket.se/Andra-aktorer/Fastighetsagare-och-uthyrare/Fragor-och-svar.html>
- Migrationsverket (2015b). *Ekonomiskt stöd*. Hämtad den 15 december 2015 från <http://www.migrationsverket.se/Privatpersoner/Skydd-och-asyl-i-Sverige/Me-dan-du-vantar/Ekonomiskt-stod.html>

- Migrationsverket (2015c). *Om du får avslag på ansökan*. Hämtad den 15 december 2015 från <http://www.migrationsverket.se/Privatpersoner/Skydd-och-asyl-i-Sverige/Efter-beslut/Om-du-far-avslag-pa-din-ansokan/Avslag-av-Migrationsverket.html>
- Migrationsverket (2015d). *Hälso- och sjukvård*. Hämtad den 15 december 2015 från <http://www.migrationsverket.se/Privatpersoner/Skydd-och-asyl-i-Sverige/Medan-du-vantar/Halso--och-sjukvard.html>
- Migrationsverket (2016). *Handbok i migrationsärenden*. Hämtad den 2 januari 2016 från <http://www.migrationsverket.se/Om-Migrationsverket/Styrning-och-uppfoljning/Lagar-och-regler/Handbok-i-migrationsarenden.html>
- Montgomery, E., & Foldspang, A. (2005). Seeking asylum in Denmark: Refugee children's mental health and exposure to violence. *The European Journal of Public Health, 15*, 233-237.
- Morrow, V., & Richards, M. (2002). The ethics of social research with children: An overview. I B. Fulford, D. Dickenson, & T. H. Murray (Red.), *Healthcare ethics and human values: An introductory text with readings and case studies*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Myndigheten för skolutveckling. (2007). *Förslag till mål och riktlinjer för nyanlända elever: Redovisning av ett regeringsuppdrag*. Stockholm: Myndigheten för skolutveckling.
- Nicolini, D. (2012). *Practice theory, work and organization: An introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Nilsson, E. (2007). *Barn i rättens gränsland: Om barnperspektiv vid prövning om uppehållstillstånd*. Uppsala: Lustus.
- Nilsson, J., & Axelsson, M. (2013). "Welcome to Sweden": Newly arrived students' experiences of pedagogical and social provision in introductory and regular classes. *International Electronic Journal of Elementary Education, 6*, 137-164.
- Nilsson, J., & Bunar, N. (2015). Educational responses to newly arrived students in Sweden: Understanding the structure and influence of post-migration ecology. *Scandinavian Journal of Educational Research*, online, 1-18, <http://dx.doi.org/10.1080/00313831.2015.1024160>
- Norman, K. (1996). *Kulturella föreställningar om barn: Ett socialantropologiskt perspektiv*. Stockholm: Rädda barnen.
- Norström, E. (2004). *I väntan på asyl: Retorik och praktik i svensk flyktingpolitik*. Umeå: Boréa.
- Nyberg, H. (2014). *Glänta, 1*, 8-17.
- O'Connell Davidson, J., & Farrow, C. (2007). *Child migration and the construction of vulnerability*. Stockholm: Rädda Barnen Sverige.
- Oikonomidou, E. (2010). Zooming into the school narratives of refugee students. *Multicultural Perspectives, 12*, 74-80.
- Ortner, S. B. (1984). Theory in anthropology since the sixties. *Comparative Studies in Society and History, 26*(1), 126-166.
- Ortner, S. B. (1989). *High religion: A cultural and political history of Sherpa Buddhism*. Princeton, N. J.: Princeton University Press.
- Ortner, S. B. (2006). *Anthropology and social theory: Culture, power and the acting subject*. London: Duke University Press.
- Ottosson, L., Eastmond, M., & Schierenbeck, I. (2012). Safeguarding a child perspective in asylum reception: Dilemmas of children's case workers in Sweden. *Journal of Refugee Studies, 26*, 247-264.
- Ottosson, L., & Lundberg, A. (2013). 'People out of place'? Advocates' negotiations on children's participation in the asylum application process in Sweden. *International Journal of Law, Policy and the Family, 27*, 266-287.

- Pinson, H., & Arnot, M. (2010). Local conceptualisations of the education of asylum-seeking and refugee students: From hostile to holistic models. *International Journal of Inclusive Education*, 14, 247-267.
- Postill, J. (2010). Introduction: Theorising media and practice. I B. Bräuchler & J. Postill (Red.), *Theorising media and practice*. Oxford: Berghahn.
- Prout, A. (2005). *The future of childhood: Towards the interdisciplinary study of children*. London: Routledge Farmer.
- Prout, A. (2011). Taking a step away from modernity: Reconsidering the new sociology of childhood. *Global Studies of Childhood*, 1, 4-14.
- Regeringens proposition 1996/97:25. *Svensk migrationspolitik i globalt perspektiv*. Hämtad från http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Forslag/Propositioner-och-skrivelser/Svensk-migrationspolitik-i-glo_GK0325/?text=true
- Regeringens proposition 2004/05:170. *Ny instans- och processordning i utlännings- och medborgarskapsärenden*. Hämtad från <http://www.regeringen.se/rattsdokument/proposition/2005/05/prop.-200405170/>
- Regeringens proposition 2013/14:160. *Tid för undervisning: Lärares arbete med stöd, särskilt stöd och åtgärdsprogram*. Hämtad från <http://www.regeringen.se/rattsdokument/lagratsremiss/2014/02/tid-for-undervisning--larares-arbete-med-stod-sarskilt-stod-och-atgardsprogram/>
- Regeringens proposition 2014/15:45. *Utbildning för nyanlända elever: Mottagande och skolgång*. Hämtad från http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Forslag/Propositioner-och-skrivelser/prop-20141545-Utbildning-for_H20345/
- Repstad, P. (2007). *Närhet och distans: Kvalitativa metoder i samhällsvetenskap* (4 rev. uppl.). Lund: Studentlitteratur.
- Rosengren, A. (2009). *Vinna eller försvinna: Om flykt, asyl och hjälpare*. Stockholm: Carlssons.
- Rouse, J. (1996). *Engaging science: How to understand its practices philosophically*. Ithaca: Cornell University Press.
- Rouse, J. (2007). *Practice theory*. Paper 43, Division 1 Faculty Publications, Wesleyan University. Hämtad från <http://wescholar.wesleyan.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1028&context=div1facpubs>
- Rutter, J. (2006). *Refugee children in the UK*. Maidenhead: Open University Press.
- Sanjek, R. (1990). *Fieldnotes: The making of anthropology*. New York: Cornell University Press.
- Schatzki, T. (2001). Introduction: Practice theory. I T. Schatzki, K. Knorr Cetina, & E. von Savigny (Red.), *The practice turn in contemporary theory*. London: Routledge.
- Schierenbeck, I. (2003). *Bakom välfärdsstatens dörrar*. (Doktorsavhandling, Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet). Umeå: Boréa.
- Schiratzki, J. (2000). The best interests of the child in the Swedish Aliens Act. *International Journal of Law, Policy and the Family*, 14, 206–25.
- Schiratzki, J. (2005). *Barnets bästa i ett mångkulturellt samhälle: En rättsvetenskaplig undersökning*. Uppsala: Iustus.
- Seeberg, M.-L., Bagge, C., & Enger, T.A. (2009). No place: Small children in Norwegian asylum-seeker reception centres. *Childhood*, 16, 395-411.
- SFS 1971:291. *Förvaltningsprocesslag*. Hämtad från https://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/_sfs-1971-291/
- SFS 1988:655. *Grundskoleförordning*. Hämtad från http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Grundskoleforordning-1988655_sfs-1988-655/

- SFS 1989:529. *Utlänningslag*. Hämtad från http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/sfs_sfs-1989-529/
- SFS 1994:137. *Lag om mottagande av asylsökande m.fl. (LMA)*. Hämtad från http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Lag-1994137-om-mottagande-a_sfs-1994-137/
- SFS 1994:361. *Förordning om mottagande av asylsökande m.fl.* Hämtad från <https://www.notisum.se/rnp/sls/lag/19940361.htm>
- SFS 2001:976. *Förordning om utbildning, förskoleverksamhet och skolbarnsomsorg för asylsökande barn m.fl.* Hämtad från http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Forordning-2001976-om-utbil_sfs-2001-976/?bet=2001:976
- SFS 2002:1118. *Förordning om statlig ersättning för asylsökande m. fl.* Hämtad från http://www.riksdagen.se/sv/DokumentLagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Forordning-20021118-om-stat_sfs-2002-1118/?bet=2002:1118
- SFS 2005:716. *Utlänningslag*. Hämtad från http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Utlanningslag-2005716_sfs-2005-716/
- SFS 2005:762. *Lag om ändring i utlänningslagen (1989:529) utfärdad den 10 november 2005*. Hämtad från <http://www.notisum.se/rnp/sls/sfs/20050762.PDF>
- SFS 2008:344. *Lag om hälso- och sjukvård åt asylsökande m.fl.* Hämtad från https://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Lag-2008344-om-halso--och-s_sfs-2008-344/
- SFS 2010:197. *Lag om etableringsinsatser för vissa nyanlända invandrare*. Hämtad från http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/sfs_sfs-2010-197/
- SFS 2010:800. *Skollag*. Hämtad från http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Skollag-2010800_sfs-2010-800/
- SFS 2011:185. *Skolförordning*. Hämtad från http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Skolforordning-2011185_sfs-2011-185/
- Shore, C., Wright, S., & Però, D. (Red.). (2011). *Policy worlds: Anthropology and the analysis of contemporary power*. New York: Berghahn Books.
- SKOLFS 1993:21. *Grundföreskrift* (upphävd). Stockholm: Skolverket.
- Skolinspektionen. (2015). *Utbildning för asylsökande barn och barn som vistas i landet utan tillstånd: Riktad tillsyn i 30 kommuner*. Hämtad från <https://www.skolinspektionen.se/globalassets/publikationssok/granskningsrapporter/riktade-tillsyner/2015/rapport-riktad-asyl-150324.pdf>
- Skolverket. (2008). *Rätten till utbildning: Om elever som inte går i skolan*. Rapport 309. Stockholm: Skolverket.
- Slavic, Z. (2000). *Existens och temporalitet: Om det samtida flyktingkapets komplexitet*. (Doktorsavhandling, Sociologiska institutionen). Umeå: Umeå universitet.
- Socialstyrelsen. (2013). *Barn med uppgivenhetsyndrom: En vägledning för personal inom socialtjänst och hälso- och sjukvård*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- SOU 1992:133. *Mottagande av asylsökande och flyktingar*. Stockholm: Allmänna förlaget.
- SOU 2008:65. *Sekretess och offentliga biträden i utlänningsärenden*. Hämtad från <http://www.regeringen.se/rattsdokument/statens-offentliga-utredningar/2008/06/sou-200865/>
- SOU 2009:19. *Aktiv väntan – asylsökande i Sverige*. Hämtad från <http://www.regeringen.se/contentassets/086909f6828f4f40a4bd3ea86a5a4bfb/aktiv-vantan---asylsokande-i-sverige-sou-200919>
- SOU 2009:56. *Den nya migrationsprocessen*. Hämtad från <http://www.regeringen.se/rattsdokument/statens-offentliga-utredningar/2009/06/sou-200956/>

- Statskontoret. (2004). *Asylsökande barns skolgång*. (Rapport 12). Hämtad från <http://www.statskontoret.se/upload/publikationer/2004/200412.pdf>
- Stern, R. (2006). *The child's right to participation: Reality or rhetoric*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Stretmo, L. (2014). *Governing the unaccompanied child: Media, policy and practice*. (Doktorsavhandling, Sociologiska institutionen). Göteborg: Göteborgs universitet.
- Sundhall, J. (2012). *Kan barn tala? En genusvetenskaplig undersökning av ålder i familjerättsliga utredningstexter*. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Svensson, M., & Eastmond, M. (2013). "Betwixt and Between": Hope and the meaning of school for asylum-seeking children in Sweden. *Nordic Journal of Migration Research*, 3, 162–170.
- Sztompka, P. (1994). *Agency and structure: Reorienting social theory*. Yverdon: Gordon and Breach.
- Södertörns högskola. (2015). *Text om moralisk ekonomi*. Hämtad den 20 december 2015 från https://www.sh.se/p3/ext/custom.nsf/news?openagent&key=moralisk_1445513440958
- Taylor, C. (1985). *Philosophy and the human sciences. Collected papers, vol. 2*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Thompson, E. P. (1971). The moral economy of the English crowd in the eighteenth century. *Past and Present*, 50, 76-136.
- Turner, V. W. (1967). *The forest of symbols: Aspects of Ndembu ritual*. New York: Cornell University Press.
- UNHCR. (2015). *World at war*. Hämtad från <http://unhcr.org/556725e69.html>
- Valentine, K. (2011). Accounting for agency. *Children & Society*, 25, 247-358.
- Vitus, K. (2010). Waiting time: The de-subjectification of children in Danish asylum centres. *Childhood*, 17, 26-42.
- Vitus, K., & Lidén, H. (2010). The status of the asylum seeking child in Norway and Denmark: Comparing discourses, politics and practices. *Journal of Refugee Studies*, 23, 62-81.
- Vitus, K. (2011). Zones of indistinction: Family life in Danish asylum centres. *Scandinavian Journal of Social Theory*, 12, 95-112.
- Watters, C. (2007). Refugees at Europe's borders: The moral economy of care. *Transcultural Psychiatry*, 44, 394-417.
- Watters, C. (2008). *Refugee children: Towards the next horizon*. New York: Routledge.
- Wernesjö, U. (2014). *Conditional belonging: Listening to unaccompanied young refugees' voices*. (Doktorsavhandling, Sociologiska institutionen). Uppsala: Uppsala universitet.
- Wettergren, Å. (2010). Managing unlawful feelings: The emotional regime of the Swedish migration board. *International Journal of Work Organisation and Emotion*, 3, 400-419.
- Wettergren, Å. (2013). *A normal life: Reception of asylum seekers in an Italian and a Swedish region*. (Gothenburg studies in sociology 2013:01). Hämtad från https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/33252/1/gupea_2077_33252_1.pdf
- Wettergren, Å., & Wikström, H. (2014). Who is a refugee? Political subjectivity and the categorisation of Somali asylum seekers in Sweden. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 40, 566-583.
- White, A., Laoire, C. N., Tyrrell, N., & Carpena-Méndez, F. (2011). Children's roles in transnational migration. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 37, 1159-1170.

- White, A. (2012). 'Every wednesday I am happy': Childhoods in an Irish asylum centre. *Population, Space and Place*, 18, 314–326.
- Whyte, Z. (2011). Enter the myopticon: Uncertain surveillance in the Danish asylum system. *Anthropology today*, 27, 18-21.
- Wigg, U. (2008). *Bryta upp och börja om: Berättelser om flyktingskap, skolgång och identitet*. (Doktorsavhandling, Institutionen för beteendevetenskap och lärande). Linköping: Linköpings universitet.
- Wikrén, G., & Sandesjö, H. (2006). *Utlänningslagen med kommentarer* (8 rev. uppl., Stockholm: Norstedts juridik.
- Wilkins, V. M. (2007). Exploring the causal story: Gender, active representation, and bureaucratic priorities. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 17, 77-94.
- Wilkins, V. M. & Williams, B. N. (2009). Representing blue: Representative bureaucracy and racial profiling in the latino community. *Administration and Society*, 40, 775-798.
- Williams, R. (1977). *Marxism and literature*. Oxford: Oxford University Press.
- Wittgenstein, L. (1953). *Philosophical investigations*. (Övers. G. E. M. Anscombe). Oxford: Blackwell.

Bilaga 1. Informationsbrev till barn

Göteborgs universitet
Centrum för Europaforskning

Göteborg den xx xx xx

Inbjudan att delta i en undersökning om asylsökande barn och familjer

Vid Göteborgs universitet och Nordiska högskolan för folkhälsovetenskap gör vi en undersökning om hur det är att vara asylsökande. Vi vill lära oss mer om vad som är viktigt för att göra det bra för barn och deras familjer medan de väntar på besked om uppehållstillstånd. Ditt deltagande kan vara en viktig hjälp. Vi vill därför fråga Dig och Din familj om Ni vill delta.

Hur går undersökningen till?

Någon eller några av oss kommer att träffa Dig och Dina föräldrar vid flera tillfällen. Vi kommer att be Dig att på olika sätt berätta om sådant som är viktigt för Dig, t.ex. skola, kamrater, hur Ni bor. Du kommer själv att kunna bestämma hur vi träffas och vad Du vill ta upp. Någon av oss kommer att vara med när Du och Dina föräldrar träffar handläggare på Migrationsverket. Vi vill även se hur Du har det i skolan och på din fritid, samt tala med tjänstemän, familjens juridiska biträde, lärare eller forskollärare i Din omgivning.

Tystnadsplikt/sekretess

Ansvarig för Dina personuppgifter är Göteborgs Universitet. Det Du berättar kommer ingen annan än vi som gör undersökningen att få reda på eftersom vi som forskare har tystnadsplikt. Resultaten av undersökningen kommer att presenteras på ett sådant sätt att det inte går att förstå vem som berättat.

Kan Du tacka nej?

Det är helt frivilligt att delta i undersökningen. Man kan när som helst under studien tacka nej till att fortsätta. Om Ni väljer att delta eller inte kommer inte att påverka Ert asymlärande.

Medgivande

Ditt och Dina föräldrars deltagande kan hjälpa oss att få veta mer om vad som är viktigt för ett bra mottagande av asylsökande barn och deras familjer. Om Ni vill delta behövs Ditt och Dina föräldrars medgivande.

Med vänlig hälsning, xx xx xx

Bilaga 2. Informationsbrev till vuxna

Göteborgs universitet
Centrum för Europaforskning

Göteborg den xx xx xx

Inbjudan att delta i en studie om asylsökande barn och familjer

Vi är en grupp forskare vid Göteborgs universitet och Nordiska högskolan för folkhälsovetenskap som genomför en studie om asylsökande barnfamiljers situation. Vi önskar träffa föräldrar och barn mellan 6 och 17 år. Avsikten med studien är att undersöka hur man kan göra det bra för barn och deras familjer medan de väntar på besked om uppehållstillstånd. Ert deltagande kan vara en viktig hjälp. Vi vill därför fråga Er om Ni vill delta.

Hur går undersökningen till?

Vi kommer att träffa Er och Ert/Era barn vid olika tillfällen. Vi kommer att be Er att på olika sätt beskriva hur Ni upplever barnets/barnens situation t.ex. vad gäller skola, kamrater, boende och Era kontakter med myndigheter. Vi lägger stor vikt vid att samtalen genomförs i en för barnet/barnen trygg miljö och på hans/hennes/deras villkor. Vi vill även vara med på något eller några av Era och barnets/barnens möten med handläggare vid Migrationsverket och andra berörda myndighetspersoner. En av oss vill också gärna träffa Ert/Era barn i några av hans/hennes/deras vardagsaktiviteter (t.ex. skola och fritidssysselsättning). Vi vill dessutom ha möjlighet att intervjua viktiga personer i Er och barnets/barnens omgivning (t.ex. handläggare, Ert juridiskt biträde, lärare/forskollärare) för att få deras bild av barnets/barnens situation.

Kan Ni tacka nej?

Det är helt frivilligt att delta i undersökningen. Man kan när som helst under studien tacka nej till att fortsätta. Om Ni väljer att medverka eller inte kommer inte att påverka behandlingen av Ert asylärende.

Tystnadsplikt/sekretess

Ansvariga för Era personuppgifter är Göteborgs Universitet. Era svar kommer att behandlas så att inte obehöriga kan ta del av dem. Som forskare har vi tystnadsplikt och inget som Ni säger kommer alltså att föras vidare. När forskningsresultaten presenteras kommer de att redovisas på sådant sätt att namn och andra personliga detaljer inte kommer att framgå.

Medgivande

Ert deltagande kan hjälpa oss att få veta mer om vad som är viktigt för ett bra mottagande av asylsökande barn och deras familjer. Ert skriftliga medgivande behövs för deltagande i studien.

Det här informationsbladet får Ni behålla. På nästa sida kan Ni svara om Ni tackar ja eller nej till att medverka genom att kryssa i en ruta, och skriva under med Er namnteckning. Den sidan vill vi gärna att Ni lämnar till oss när vi träffas nästa gång.

Med vänlig hälsning, xx xx xx

Jag/Vi har tagit del av informationen om deltagande i studien om asylsökande barn och familjer.

Jag/Vi som vårdnadshavare med barn deltar gärna i studien Ja Nej

Jag/Vi vill bli kontaktad för att få mer information innan Jag/Vi bestämmer oss

Barnets namn

.....

Barnets underskrift (om det är skrivkunnigt)

.....

Vårdnadshavares namn

.....

Vårdnadshavares underskrift

.....

Datum

.....